راپۆرتی‌سیاسیی کۆمیتەی ناوەندی
بۆ کۆنگرەی پازدەیەمی
حیزبی دێموکراتی کوردستان

٢- ٨ ی جۆزەردانی ١٣٩٠

(٢٣-٢٩ی مای ٢٠١١)

پێرست

سەرەتا ٣

سیاسەتی جیهانی: ٧

- قووڵبوونەوەی گۆڕانی ساختاری لە پێوەندی‌یە نێودەوڵەتی‌یەکاندا
- دۆسیەکانی پێوەندیدار بە ئەمنییەتی نێونەتەوەیی
- کۆمەڵگای نێونەتەوەیی‌و خەباتی گەلان بۆ رزگاری‌و دێموکڕاسی‌و مافی مرۆڤ

رۆژهەلاتی نێوەڕاست: ١٩

- ئاڵوگۆڕەکانی ئەم دوایانەی ولاتانی عەرەبی
- کێشەی ئیسرائیل و فەلەستین
- تورکیە و تێزی«کرانەوە بەرووی دێموکراسی‌دا»

ئێران : ٢٦

١- هەلومەرجی سیاسیی وڵات:

- هەڵبژاردنی سەرۆک کۆماری و ئاکەمەکانی
- کێشەی نەتەوەکان لە ئێراندا
- دەستێوەردان لە کاروباری وڵاتانی دیکە و ئاکامەکانی
- کێشەی ناوکیی ئێران

٢- بارودۆخی ئابووری:

- دابەزینی ئاستی گەشەسەندنی ئابووری:
- ئامانجدارکردنی یارانەکان:

- ئابلۆقە ئابوورییەکان:

٣ - سیاسەتە فەرهەنگی و پەروەردەییەکانی کۆماری ئیسلامی

- گوشار و بەربەستی زیاتر لە گۆڕەپانی فەرهەنگیدا
- سیاسەتە فەرهەنگییەکانی کۆماری ئیسلامی بە نیسبەت نەتەوە بندەستەکان . پەروەردەی ئیدئۆلۆژیک
- سیاسەتە فەرهەنگییەکانی کۆماری ئیسلامی بەرامبەر نەتەوە بندەستەکان

٤- بارودۆخی مافی مرۆڤ لە ئێراندا

٥- بارودۆخی ژینگە

بارودۆخی گشتیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان: ٥٦

حیزبی دیموکراتی کوردستان(ڕوانین و هەڵوێستەکان) : ٦٣

- **پرسی کورد:**
  باشووری کوردستان
  باکووری کوردستان
  ڕۆژهەڵاتی کوردستان
  ڕۆژئاوای کوردستان
- **هەڵوێستمان بەرامبەر هەڵبژاردنی سەرکۆماری و ئاکامەکان :**
- **بزووتنەوەی سەوز و هەڵوێستی حیزبی دێموکراتی کوردستان :**
- **حیزبی دیموکراتی کوردستان و ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی :**
- **حیزبی ئێمە و شێوازەکانی خەباتی مەدەنی و جەماوەری :**
- **پێوەندییە کوردستانییەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان:**

وتەیەک لە کۆتاییدا: ٩٣

سەرەتا:

هاوڕێیانی خۆشەویست!

ئەندامانی بەڕێزی کۆنگرە!

لە لایەن کۆمیتەی ناوەندییەوە بە گەرمی بەخێرهاتنتان دەکەین و بۆ ئێوە بەشدارییەکی چالاکانە لە هەموو کاروبارێکی ئەم کۆنگرەیەدا و، بۆ کۆنگرەکەمان، کۆنگرەی پازدەیەمی حیزبی دێموکراتی کوردستان، زۆرترین سەرکەوتن بە ئاوات دەخوازین.

پاش تێپەڕبوونی زیاتر لە٣ ساڵ بەسەر کۆنگرەی چاردەیەمی حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە کۆنگرەیەکی دیکەدا لە دەوری یەك کۆ بووینەوە بۆ ئەوەی لە بەرزترین و بە دەسەڵاتترین ئۆرگانی حیزبماندا، ئاوڕ لە تێکۆشانی نێوان ئەم دوو کۆنگرەیە و سیاسەت و هەڵوێستەکانمان بدەینەوە و لەبەر رووناکایی لێکدانەوەی هەلومەرجی نوێی نێونەتەوەیی، ناوچە، کوردستان و ئێراندا و بە دوای هەڵسەنگاندنی رەخنەگرانە و واقیعبینانەی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سێ ساڵی رابردوودا، بەرنامە و سیاسەت و رێبازی تێکۆشانی لەمەودوامان، دیاری بکەین.

بەردەوامی و بەرەوپێشچوونی تێکۆشانی حیزبمان و پێك گەیشتنەوەمان لەم کۆنگرەیەدا، بەرهەمی کارو هەڵسووڕانی ئەندامان و تێکۆشەرانی ئەم حیزبە لە ئاستی جیاوازو لە مەیدانی جۆراوجۆر لە ماوەی سێ ساڵی رابردوودایە. لە نێوان کۆنگرەی ١٤ و ١٥دا، ئێمە لە نێوخۆی رۆژهەڵاتی کوردستان، لە کوردستانی

ئازاد و لە وڵاتە جۆراوجۆرەکانی دنیادا شایەدی هەڵسووڕانی تێکۆشەران و ئەندامانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بووین. ئەگەر ئێستا، ئێمە خەرمانێك لە کار و تێکۆشان و چالاکی و بەرەوپێشچوون و دەسکەوتی سیاسی، تەشکیلاتی و دیپلۆماتیك لە کارنامەی ٣ ساڵی ڕابردووی حیزبماندا دەبینین، لەو هەوڵانەی دەزانین کە هاوڕێیانمان بێ سڵکردنەوە لە تێچوو و نرخەکانیان، داویانن. هەربۆیە ئیجازە دەخوازین بە نوێنەرایەتیی هەمووتان ڕێز و پێزانین و سڵاوی ئەمەگناسی پێشکەشی هەموو ئەو کەسە دڵسۆزانە بکەین کە بە هەوڵی بێوچان و تێکۆشانی لەخۆبوردوانە، کاری حیزبی و ئەرکی خەباتگێڕانە و بڕیار و ڕاسپاردەکانی کۆنگرەی چاردەیەمیان جێبەجێ کرد و ئاڵای خەباتی حیزبی دێموکراتی کوردستانیان لە مەیدانە جۆراوجۆرەکاندا، شەکاوە ڕاگرت. بە تایبەتی جێی خۆیەتی لەم کۆنگرەیەدا بە ڕێزەوە یادی هاوڕێیانێك بکەینەوە کە لە ماوەی نێوان ئەم دوو کۆنگرەیەدا شەهیدبوون یان ماڵاواییان لە ژیان کرد و ئێستا بە داخەوە لە نێوماندا نین. لەوانە هاوڕێی نەمر جەعفەر زەمانی، ئەندامی جێگری کۆمیتەی ناوەندی کە ١٧ی بانەمەڕی ٢ ساڵ لەمەوبەر بە نەخۆشی کۆچی دوایی کرد و بەجێی هێشتین. ژمارەیەکیش لە بەوەجترین تێکۆشەرانی حیزب لەو ماوەیەدا، لە ڕێگای جێبەجێکردنی بڕیار و ڕاسپاردەکانی کۆنگرەی چاردەیەمدا و یەك لەوان حوزووری ڕاستەوخۆ لە نێو کۆمەڵانی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، گیانیان بەخشی. تێکۆشەری لەمێژینە شێخ غەریب حەسەنی، کادر و فەرماندەی بەوەجی دێموکرات هەمزە سارتکەیی(هەمزە عەبدوولّلاهی) و، هاوڕێیانی بە نرخ قادر نەزمی، قادر قادری، محەممەد نەدیمی و بێهروز ڕەزانژاد کە لە سێ بەرەوڕوو بوونەوەی نابەرامبەر لەگەڵ بەکرێگیراوانی کۆماری ئیسلامی لە قووڵایی خاکی نیشتماندا گیانیان بەخشی، لەم شەهیدانەن.

لە ڕەوتی خەباتی نهێنی و جێبەجێکردنی کار و ئەرکی حیزبی و نیشتمانپەروەرانەدا کۆمەڵێکیش لە هاوڕێیانمان تووشی گیران و بەندیخانە یا راکردن و دەربەدەری بوون کە هەر لێرەوە سڵاو بۆ خۆڕاگری، باوەڕی بەرز و ئیرادەی پتەویان دەنێرین. سڵاو لە شەهیدان و بەندییە سیاسییەکان و بنەماڵە سەربەرزەکانیان. هەروەها سڵاو لە خەڵکی خەباتگێڕ و ئازادیخوازی کوردستان کە پشتیوانی و خۆشەویستیان بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان و تێکۆشەرانی، سەرمایەی بەنرخ و دڵگەرمیی سەرکیمان لە درێژەان بە خەبات و تێکۆشاندا بووە.

ئەندامانی بەڕێزی کۆنگرە!

هەر وا کە بۆخۆشتان کەم و زۆر و دوور و نزیك ئاگادارن، بە دوای چەند مانگ بەرنامەڕێژی و کاری بەردەوام بە مەبەستی ئامادەکردنی کۆنگرە و بەڕێوەبردنی کۆنفرانسەکان لە کوردستان و دەرەوەی وڵات و ئەنجامدانی باسە سیاسی و تەشکیلاتییەکان و هەڵبژاردنی نوێنەرانی کۆنگرە لە کەشوهەوایەکی دێموکراتیکدا، ئێستا نوێنەرانی ڕێکخراوەکانی حیزب لە هەرێمی کوردستان، ئورووپا، ئەمریکا، کانادا و ئوسترالیا، لەم کۆنگرەیەدا ئامادەن. بەداخەوە ئەمجارەش بە هۆی هەلومەرجی پۆلیسی و ئەمنییەتیی زاڵ بە سەر ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا و، سەبارەت بە پاراستنی گیانی ئەندامانی تەشکیلاتی نهێنیی حیزب، لە بەشدارکردنی کەسانێك لەنێوخۆی وڵات لەم کۆنگرەیەدا، خۆمان پاراستوە. بەڵام دڵنیاین بەم هۆیەوە کە هەموومان دەزانین کە مەیدانی ئەسلیی خەباتی حیزبی ئێمە، ڕۆژهەڵاتی کوردستانە و، ئامانجی سەرەکیی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەدەستهێنانی مافە نەتەوەیی‌یەکانی گەلی کورد لەم بەشەی نیشتمانەکەمانە، لێکدانەوەی هەلومەرجی گشتیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و باس لە پێداویستییەکانی گوڕ و تین بەخشین بە خەبات لەوێ، کاکڵە و تەوەری سەرەکیی باسەکانمان دەبێ.

هاوڕێیانی تێکۆشەر!

کۆنگرەی پازدەیەمی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە کاتێکدا پێك هاتوە کە جیهان بە گشتی و ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە تایبەتی و لە نێو وڵاتانی ئەم ناوچەشدا، ئەوانەی کوردستانیان بەسەردا دابەش کراوە، بەرەوڕووی ڕووداو و ئاڵوگۆڕی گرنگ بوونەتەوە. شەپۆلی دێموکراسیخوازی و دژایەتیی دیکتاتۆری و بێدادی، ئێران و سەرانسەری ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و باکووری ئەفریقای گرتۆتەوە. ڕووداو و گۆڕانەکانی ناوچە و جیهان کار دەکەنە سەر یەکتر و بەستێن و دەرفەتی گونجاو بۆ خەباتی ڕەوای نەتەوە و چین و توێژی جۆراوجۆر دەخوڵقێنن. بەڵام ئاشکرایە کە پشکی هەر کام لە نەتەوەکان لە ئاکامەکانی ئەو گۆڕانانەی هەر ئێستا ڕوو دەدەن یان بەڕێوەن، بەستراوەتەوە بە چۆنیەتیی خوێندنەوەی ڕووداو و گۆڕانەکان و جۆری خۆئامادە کردن بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لە گەڵیان و قۆستنەوەیان بە قازانجی خۆیان. حیزبی دێموکراتی کوردستان وەك هێزێکی دیاری شوێندانەر لە بزووتنەوەی نەتەوەیی و خەباتی ڕزگاریخوازی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، دەبێ ڕاڤە و لێکدانەوەی خۆی بۆ ئەو ڕووداو و ئاڵوگۆڕانە هەبێ کە کاریان کردۆتە سەر هەلومەرجی نێوخۆیی و ناوچەیی و نێونەتەوەیی، بۆ ئەوەی لەبەر تیشکی لێکدانەوەی گرنگترین ئاڵوگۆڕەکاندا، سیاسەت و ڕێبازی تێکۆشانی لەمەودوای خۆی لەم کۆنگرەیەدا دیاری بکا و بۆ تێکۆشان لە هەلومەرجی نوێی کوردستان،ئێران و ناوچەدا،خۆی ئامادە بکا. هەر بۆیە لەم راپۆرتە سیاسییە دا ئاوڕێك لە گرنگترینی ئەو ڕووداو و ئاڵوگۆڕانە لە ئاستی نێونەتەوەیی، ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کوردستان و ئێراندا دەدەینەوە:

سیاسەتی جیهانی

خەباتی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەگەرچی ماهیەتێکی ناسنامەخوازانەی روون و پێوەندیدار بە دەڤەرێکی دیاریکراوی هەیە، بەڵام دابڕاو و بێبەری لە شوێنەواری پێشوەچوون و ئاڵوگۆڕەکانی جیهانی سەردەم نیە. هەڵکەوتنی مەیدانی ئەو خەباتە لە ناوچەیەکی جیهاندا (ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست) کە بە هۆی گرینگیی ژێئۆپۆلیتیکی، هەمیشە ناوەندی قورسایی (مرکز ثقل) ی سیاسەتی نێودەڵەتی بووە، نوخبەکانی خەباتی کورد بەرەوڕووی ئەو زەروورەتە دەکاتەوە کە روانین و خوێندنەوەیان بۆ بازنە فراوانەکانی باس و خواس و مشت و مڕی سیاسی لە جیهاندا هەبێ هەتا لە خۆیان و کۆمەڵانی خەڵکی روون بکەنەوە کە قۆناغی ئێستای ئەو خەباتە دەکەوێتە کوێی ئەو رەوت و ئاڵوگۆڕانە. ئەمە جیا لەوە کە حیزبی ئێمە هەمیشە پێوەندییە نێونەتەوەیی‌یەکان و دیپلۆماسیی حیزبیی بە یەکێک لە مەیدانە گرینگ و بەنرخەکانی خەبات و تێکۆشانی خۆی زانیوە و بایەخ و مایەی بۆ داناوە.

وەرددانەوەی هەموو ئەو ئاڵوگۆڕانەی لەنێوان دوو کۆنگرەی چاردە و پازدەی حیزبەکەماندا لە سیاسەتی جیهانیدا هاتوونە پێش لە مەبەست و دەرەتانی ئەم راپۆرتە سیاسییە بەدوور و بەدەرە. هەربۆیە ئاماژەکان لەو پێوەندییەدا بۆ چەند بوارێک تەرخان دەکەین کە بە جۆرێک لە جۆرەکان دەتوانن شوێنەوار لەسەر بارودۆخی خەباتی گەلەکەشمان دابنێن، وەیان بەهۆی پێوەندی و بایەخی جەوهەرییان پێویستە حیزبی ئێمە لە روانگە و هەڵوێستەکانی خۆیدا جێگایان بۆ بکاتەوە.

قووڵبوونەوەی گۆڕانی ساختاری لە پێوەندییە نێودەوڵەتی‌یەکاندا

هەموو ئەو گەشەسەندنە سیاسی‌یەی لە پێوەندی‌یە نێونەتەوەیی‌یەکانی چەند ساڵی دوایی‌دا رووی داوە، تەعبیر لە قووڵبوونەوەی ئەو گۆڕانە ساختارییە دەکا کە لە نەزمی جیهانیی پاش سەردەمی شەڕی ساردا هاتۆتە پێش. واقعییەتی دۆخی نوێی پێوەندی‌یە نێودەوڵەتییەکان — کە بەپێی روانگەکان جاری وایە دەخرێتە خانەی تاکجەمسەری و جاری واشە بە فرە جەمسەر لە قەڵەم دەدرێ- هەڵگری هێندێک ئەسڵی بنەڕەتییە کە هەر لەو کاتەدا کە پێچەوانەی یەکترن، دەتوانن ببنە هۆکار و بەرئەنجامی یەکتریش. ئەوەی ئەمڕۆ لە بواری مامەڵەی نێونەتەوەیی لەگەڵ کێشە و دیاردەکاندا دەبینرێ لەلایەک ئاڵۆزی و پەرش و بڵاوی و لامەرکەزی لەو مامەڵەیەدا و لەلایەکی دیکەش هەوڵی بێوچاون بۆ پێکهێنانی لانیکەمێک لە سەنتەرسازی و نەزم و هەماهەنگی لەو پێوەندی‌یەدایە.

ئەمڕۆ بەپێچەوانەی دەورانی رووبەڕووبوونەوەی ئیدئۆلۆژیکی زلهێزەکان، ئیتر فۆرموولێکی سادەکەرەوەی قەیران و ململانێکان لە گۆڕێدا نیە. کێشە محەللی‌یەکان زۆرتر لە رووی پارامێترە هەرێمییەکانی تایبەت بە هەر کەیسێک و لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی هەر جارە بە جۆرێکی دەسەڵاتە گەورەکان وڵامیان پێ دەدرێتەوە؛ بۆ پرسە هەمەلاگیرەکانیش زۆر جار کۆمەڵگای نێودەوڵەتی تەنانەت لە گەیشتن بە رێککەوتنێکی لانیکەمیش دادەمێنێ. لە هەمان کاتدا بەڵام رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ناوەندەکانی تری هەماهەنگیی سیاسی و ئابووریی نێوان دەوڵەتان بەشێوەیەکی بێوێنە کەوتوونە سەر گەڕ؛ دەوڵەتان — تەنانەت ئەوانەی وا خەنیمی مێژوویی یەکترن - لە هەر کاتێک زیاتر ئیستعدادی دانوستان و سازان لە خۆیان نیشان دەدەن و لە هەر کاتێک کەمتر ئارمانگەرایی لە پێوەندی‌یەکانیاندا بە خەرج دەدەن؛ لە ئاستی

ناوچەییشدا جەمسەرەکانی هاوپێوەندی و هاوگونجی (کە یەکیەتیی ئورووپا سەرکەوتووترینیانە) رۆژ لە دوای رۆژ لە زیادبوون و قووڵبوونەوەدان.پەرەئەستاندنی سەرسوورهێنەری رۆڵ و پێگەی هێندێک دەوڵەتی وەک چین بەتایبەتی لە مەیدانی ئابووری‌دا و ئیدیعای هێندێک دەوڵەتی گەورەی جیهان سێهەمی بۆ وەرگرتنی کورسیی ئەندامەتیی دائیمیی ئەنجومەنی ئاسایش تەنیا نموونەگەلێکی ئەو هۆکار و دەرکەوتانەن کە تەعبیر لە رەوتی روو لە فرەییی ئەکتەرە سەرەکییەکانی رکەبەریی جیهانی دەکەن. زۆر لەو تایبەتمەندییانەی خوێندنەوەی واقعگەرایانەی پێوەندییە نێونەتەوەیی‌یەکان (بێ سەرە و بەرەیی، بەرژەوەندی وەک تەنیا بزوێنەری کرداری دەوڵەتان، ... هتد)هێشتا هەر بە سیاسەتی جیهانییەوە دیارن، بەڵام پێکەوە گرێدراویی ئەمڕۆ زیاتری کۆمەڵگا مرۆڤییەکان و لاوازبوونی نەخشی بەجیای دەوڵەتان هاندەرن هەتا ئەوان (تەنانەت زلهێزەکانیش) قەناعەت بەوە بێنن کە ئیدی قازانجیان لە نەهادگەری و چارەسەری کێشەکان لە چوارچێوەی رێکخراوە نێونەتەوەیی‌یەکاندایە، نەک لە یەکلایەنڕەوی و جوڵانەوە لە دەرەوەی نۆڕمە هاوبەشەکاندا.

لە یەك کەلامدا جیهانی ئەمڕۆ بە شێوەیەکی زۆر ئاڵۆزتر لە جاران دابەش بووە، بەڵام هەر لەو کاتەدا وشیاری و پۆتانسیەلی یەکدەنگی و هاوهەنگاویی لە جاران بەهێزترە. پەسند کرانی کۆمەڵێک بڕیار و پرەنسیپی هاوبەش لەم چەند ساڵەی دوایی‌دا بۆ رووبەڕووبوونەوەی هێندێک پرس و کێشەی سنوور بەزێن و جیهانگیری وەک ئەو قەیرانە دارایی‌یە کەموێنەیەی ئابووری جیهانی شل کردەوە و پێویستیی ئەکتیڤ کردنەوەی نەخشی دەوڵەت لە ئابووریی‌دا تەنانەت بە دەوڵەتانی هەرە لایەنگری بازاڕی ئازادیش سەلماندەوە؛ گەیشتن بە رێککەوتنێکی تازە و بەنێوەرۆک سەبارەت بەو هەنگاوانەی پێویستە لەپێوەندی

لەگەڵ گۆڕانی کەش دا هەڵبگیرێنەوە، هەروەها بڕیار و راوێژی بنیاتنەر لەسەر زۆر پرسی تری وەک تێرۆریزم، گەشەکردنی پایەدار، ئەمنیەتی خۆراکی، قەیرانی وزە، ... هتد، هەمووی ئەو راستییە دەگەیەنێ کە ئەمڕۆ ئیدی مەودا و درزی نێوان نەزمی نێوخۆیی وڵاتان و نەزمی جیهانی لە کاڵبوونەوەدایە. جگە لەوە، پەرە گرتنی نەخشی (چ باش چ خراپی) ئەکتەرە غەیرە دەوڵەتییەکان لە مەیدانی سیاسەتی جیهانی‌دا و بارستایی بیروڕای گشتی بەتایبەت لە سایەی تەکنۆلۆژیی گەیاندن و راگەیاندن (بۆ وێنە لەقاودانەکانی ویکیلیکس کە روخسارە شاراوەکانی دیپلۆماسیی نێودەوڵەتیی دەرخست)، لە هەڵسەنگاندنی کۆتایی‌دا بە مانای ئەوەیە کە دەوڵەتان چیدیکە ئەکتەری بیلامونازعی سیاسەتی جیهانی نین.

حیزبی ئێمە لە دەلاقەی بەرتەسکی سنووربەندییە ئیدئۆلۆژییەکانەوە بۆ بارودۆخی نێونەتەوەیی ناڕوانێ و تێدەکۆشێ تا ئەو جێگایەی دەکرێ بە پراگماتیسمەوە پۆتانسیەلەکانی ئاڵوگۆڕ لە دنیای دەرەوەدا بە قازانجی بزوتنەوەی هەقخوازانەی گەلەکەمان هەڵسەنگێنێ. شتێکی کە پێویستە جەختی لەسەر بکەین ئەوەیە کە ئێمە وەک بەشێک لە بزوتنەوەیەکی خوازیاری دێموکڕاسی، ئەوە لە بەرژەوەندیی جێگیر بوون و قووڵبوونەوەی ئازادی و دێموکڕاسی‌دا دەبینین کە سیاسەتی جیهانی بە ئاقارێکی فرەیی پەسند بەڵام نەهادگەرادا بڕوا کە ببێتە مایەی بەرتەسک بوونەوەی مەیدانی مانۆڕی یەکلایەنە و بێپەروایانەی دەوڵەتان لە هەردوو ئاستی نێوخۆیی و نێونەتەوەیی‌دا، چونکە لەو باوەڕەداین هەتا زیاتر دەوڵەتان ناچار بن لە چوارچێوەی قانوونمەندیی نێونەتەوەیی‌دا بەرپرسیار بکرێن، رەفتاری نێوخۆییی وان لە بواری رێزگرتن لە ویستی خەڵک و باشحوکمڕانی‌دا وڵامدەرەتر دەبێ.

دۆسیەکانی پێوەندیدار بە ئەمنییەتی نێونەتەوەیی

یەکێک لەو بەستێنانەی لە بەراورد لەگەڵ رابردوو هاودەنگی و هاوهەنگاوییەکی باشی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بەتایبەتی زلهێزەکانی بەخۆیەوە دیوە، ئەمنییەتی جیهانییە. لایەنێکی گرینگی ئەم مەسەلەیە رەوتی داماڵینی چەکە کۆمەڵکوژەکان بەتایبەتی چەکی ناوکیە کە زیاتر لە دوو دەهەیە هەردوو زلهێزی پێشتر نەیاری یەکتر واتە ئەمریکا و روسیەی گەیاندۆتەوە یەك. پەسند کرانی پەیمانێکی نوێ لەم دواییانەدا بە مەبەستی کەمکردنەوەی جبەخانە ناوکییەکانی ئەم دوو وڵاتە تازەترین ئەڵقەی زنجیرە هەوڵی سیاسی و قانوونی لەو پێوەندییەدایە کە دەبێ وەک درێژەی رەوتێکی هەرچەند ناکافی بەڵام گرینگ و هیوابەخش بۆ داهاتووی مرۆڤایەتی لە قەڵەم بدرێ. لێک نزیکبوونەوەی روسیە و رۆژئاوا کە تەنانەت بۆتە هۆی ئەوە کە روسیە بەشداری لە پرۆژە دیفاعییەکانی ناتۆشدا تاوتوێ بکا، مادام لە گرژیی نێوان ئەم جەمسەرانە کەم دەکاتەوە شتێکی موسبەتە بە مەرجێک ئەم هاوپێوەندی و هاریکارییە و هاوپێوەندی و هاریکارییەکانی دیکەی لەم چەشنە لەسەر حیسابی مافی گەلانی ناوچەی ژێر نفووزی سوننەتیی ئەم دەوڵەتانە ئەنجام نەدرێن.

هەر لە سۆنگەی بەرگرتن بە پەرەئەستاندنی جیهانێکی تەنراو بە چەکوچۆڵی ناوکییەوە جێی خۆیەتی وەک دیاردەیەکی موسبەت و نوێ ئاماژە بە هاوهەڵوێستیی لانیکەم نیسبیی چین و روسیە لە چوارچێوەی ئەو بڕیارنامانەدا بکەین کە ئەنجومەنی ئاسایش لەو ماوەیەدا بە هۆی هاوکاری نەکردنی جیدی لەگەڵ ئاژانسی نێونەتەوەییی وزەی ناوکی و نەدانی دڵنیایی سەبارەت بە ئاشتیخوازبوونی پرۆگرامە ناوکییەکانی، بەدژی کۆماری ئیسلامی ئێرانی پەسند کردوون. شتێک کە لێرەدا پێویستە جەختی لەسەر بکەین ئەوەیە کە

ئیدی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی دەبێ دان بەوە دابنێ کە لەو بوارەدا لەگەڵ ئێران بە خاڵی کۆتایی گەیشتووە و هەر چەشنە گرینگیدانێکی زیاتر بە راپۆرتە گومانا‌وییەکان یا هەر جۆرە بواردانێکی دیکە بە مانۆڕەکانی کۆماری ئیسلامی لەپێوەندی لەگەڵ مەسەڵەی ئاڵوگۆڕی سووتماکی وزەخانە ئەتۆمییەکان و دەستپێکردنەوەی وتووێژەکان، لە پێشکەشکردنی کاتی زیادی بەو رێژیمە و لابردنی سەرنجی بیروڕای گشتیی جیهانی لەسەر ئەو مەسەلانەی بۆ خەڵکی ئێران گرینگترن بەو لاوە شتێکی لێ ناکەوێتەوە. قۆناغی نوێی مامەڵەی نێودەوڵەتی لەگەڵ دۆسیەی ناوکی ئێران نابێ لە خانەی نەزۆکی دیلەمای (یان چاوپۆشی و سازان لەگەڵ رێژیمی ئێران، یان سزادانی خەڵکی وڵاتەکە بەهۆی گەمارۆکان)دا قەتیس بمێنێتەوە. بەڵکوو پێویستە وێڕای ئامانجگرتنی خودی رێژیم (لەگەڵ هەموو سەختیی لێک جیاکردنەوەیەکی لەم چەشنە لەبواری گەمارۆکاندا)، ئەو دۆسیەیە بە دۆسیەی دێموکراسی و مافی مرۆڤ لەو وڵاتەدا ببەسترێتەوە. ئەو کاتەیە کە پشتیوانیی بێپەردە و بەکردەوە لە خەباتی ئازادیخوازی دەتوانێ وەك تەواوکەری مامەڵەی ئەمنیەتی بەرهەمی هەبێ.

بوارێکی دیکەی ئاسایشی جیهانی خەبات بە دژی تێرۆریزم و بەتایبەتی ئەو جۆرە لە توندوتیژیی کوێرە کە لەسەر بەستەری بنیاتگەرایی ئیسلامی دروست بووە و لەم چەند ساڵەی دواییدا بەشێوەیەکی پێشتر نەدیتراو بەرۆکی مرۆڤایەتیی گرتووە. سەرەڕای هەموو ئەو هەوڵ و هیممەتەی لە دە ساڵی رابردوودا بە دژی ئەم دیاردەیە لەسەر ئاستی جیهانی دراوە، هێزی زەربەوەشاندنی ئەم جۆرە لە تێرۆریزم کەم و زۆر وەك خۆی ماوە و تەنانەت چاودێران و دەبیرخانە رەسمییە دەوڵەتییەکانیش لەسەر ئەوە کۆکن کە بە کوژرانی ئوسامە بن لادن رێبەری ئەلقاعیدەش هەر نەبێ لە کورتخایەندا شتێک لە مەسەلەکە

ناگۆڕدرێ. لەو بارەوە ئێمە قەناعەتی خۆمان دووپات دەکەینەوە کە شەڕ بەدژی تێرۆریزم لەو شەڕانە نیە کە تەنیا بە لۆژیکی نیزامی ببردرێتەوە. بەربەرەکانیی کاریگەری ئەم بەڵایە بەستراوەتەوە بە دەرکی دروستی ریشە مێژوویی و فەرهەنگی‌یەکانی و وردبوونەوە لە هۆکارە دوور و نزیکەکانی لە سیاسەتی جیهانی و مامەڵەی نێوان گەلان و دەوڵەتاندا. رووداوەکانی ئەم دوایی‌یانەی وڵاتانی عەرەبی دەریان خست کە گوتاری بنیاتگەرا لەو سەرزەمینانەدا کە بەهۆی هەبوونی رێژیمە بە رواڵەت سێکولار و لە ناخدا گەندەڵ و سەرەڕۆکان دەکرا سەرزەمینێکی بەپیت بۆ هەڵدانی توندڕەوی و سەلەفییەت بن، ئەو بەرهەمەی نەبووە کە بنیاتگەراکان ساڵەهایە سەرمایەگوزاریی لەسەر دەکەن. سەرنەکەوتنی سیاسیی تێرۆریزمی بنیاتگەرا دەبێ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بەتایبەت رۆژئاوا هان بدا هەتا بە دیتنێکی ستراتژیکەوە و لە رێگای بەرنامەیەکی ورد و پشوودرێژەوە کە بێگومان پێویستی بە پازدان بەسەر کۆمەڵێک بەرژەوەندیی کاتییشدا دەبێ، ئەنگیزەکانی راکێشرانی لاوان بۆ لای گرووپە تێرۆریستییەکان لەنێو بەرێ. پێشخستنی ژێرخانی ئابووری و فەرهەنگیی کۆمەڵگاکان و گەشەکردنی مرۆیی ئەو کۆمەڵگایانە، مامەڵەی دروست لەگەڵ غروور و ئیرادەی گەلانی ناوچە و حەساسیەتەکانیان، یارمەتیدان بە کرانەوەی سیاسی و فەرهەنگیی وڵاتان و چاکسازیی حکومەتی و دابەشکردنەوەی عادلانەی سەروەت و سامانی وڵات، و ... هتد دەتوانن لە رێکارەکانی پلانێکی لەم چەشنە بن.

کۆمەڵگای نێونەتەوەیی و خەباتی گەلان بۆ رزگاری و دێموکراسی و مافی مرۆڤ

لە سێ ساڵی رابردوودا لە زۆر شوێنی دەرەوەی بازنەی ناوچەی ئێمە بەتایبەتی لە ئەفریقا و ئەمریکای لاتین و رۆژهەڵاتی ئاسیا شاهیدی سەرهەڵدان یا درێژەکێشانی کۆمەڵێک کێشە و ململانێی پێوەندیدار بە دێموکراسی و مافی مرۆڤ بووین. وەك دواتر باسی دەکەین ئەو خەباتە لە ئاستی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و وڵاتی خۆشماندا لەو ماوەیەدا پێی نایە قۆناغێکی پڕ گوڕ و تین و پێشتر نەدیتراو. تێڕامان لە وردەکاریی شەپۆلە هاوچەرخەکانی بزوتنەوەی ئازادیخوازی لە جیهاندا بەردەوامی و هەمەلاگیربوونی ویستی ئازادی و دێموکراسی و کەمبوونەوەی رۆژ لە دوای رۆژی ژمارەی دیکتاتۆرەکان و هەر لەو کاتەدا پڕ هەوراز و نشێو و پڕ هەزینە بوونی رێگای گەیشتن بە ئازادی و دێموکراسیمان بۆ دەردەخا. تەنانەت هێندێک دیاردەی نوێ لە وڵاتانی دێموکراتیکیشدا وەك بە سەرکۆمار هەڵبژێرانی رەش پێستێک بۆ یەکەمجار لە مێژووی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا و گەیشتنی هێندێک ژن بە بەرزترین پلەی بەڕێوەبەری لە هێندێک وڵاتی دیکەی دێموکراتیکی جیهاندا نیشانیان دا کە مافی بەشداریی سیاسی و یەکسانیی نێوان مرۆڤەکان لەو ئیدئالانەن کە هەردەم قابیلی کەشف و قووڵکردنەوەن. بەپێچەوانەشەوە، گەڕانەوە بۆ دیکتاتۆری لە رێگەی کودێتا لە حکومەتە خەڵکییەکان، یان سەرکەوتنی ئەحزابی رەگەزپەرست لە هێندێک لە هەڵبژاردنەکانی وڵاتانی پێشکەوتوودا نیشاندەری ئەو راستییەن کە ئازادی و پێکەوە ژیانی تەبایانە نابێ هەرگیز وەک ئامانجێکی تاسەر دەستەبەر و بۆ هەمیشە وەدیهاتوو چاو لێ بکرێن و هەردەم پێویستییان بە لەسەر هەستبوون و چالاک مانەوەی چین و توێژە بیرفراوان و پێشکەوتنخوازەکانی کۆمەڵگا هەیە.

تا ئەو جێگەیەی دەگەڕێتەوە سەر مامەڵەی نێودەوڵەتی لەگەڵ ویستی گەلان بۆ جێگیرکردنی دێموکراسی و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ، لەو ماوەیەدا پرۆسەی چاوەدێری و لێپرسینەوەی نێونەتەوەیی چ لە ڕێگای ڕێوشوێنە حقووقییەکان و چ لە کەناڵە سیاسییەکانەوە پێشکەوتن و ئاڵوگۆڕی موسبەتی بەخۆیەوە دیوە. هۆکاری ئەم گۆڕانە موسبەتە دەست وەدەست یەکدانی کۆمەڵێک فاکتەری کاتی بێ یان قەناعەتی جێکەوتووی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بۆ تێپەڕینی بەکردەوە لە دیواری سەروەریی دەوڵەتان بەمەبەستی دیفاع لە چارەنووسی خەڵک، حاشای لێ ناکرێ کە لەو ماوەیەدا مافی مرۆڤ جێگە و پێگەیەکی شیاوتر لە رابردووی لە وتار و ئاجێندای سیاسەتی جیهانی‌دا پەیدا کردووە. لە ئاستی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا هەم ریفۆرمی دەزگای سەرەکیی ئەم ڕێکخراوە بۆ چاوەدێریی وەزعییەتی مافی مرۆڤ لە وڵاتاندا (واتە شووڕای مافی مرۆڤ) بە تەریک کردنەوەی دەوڵەتانی پێشێلکاری مافی مرۆڤ و سەرکەوتنی لە هەڵێنانەوەی هێندێک هەنگاوی کۆنکرێت (وەک دیاریکردنی راپۆرتۆرێکی تایبەتی بۆ ئێران) کارایی‌یەکی زیاتری لە خۆی نیشان داوە؛ هەم نیهادە سیاسییەکان و بەتایبەتی ئەنجومەنی ئاسایش بۆ یەکەمجار لە مێژووی کاری خۆیدا لە کێشەیەکی بە ڕواڵەت نێوخۆیی وڵاتێکدا (لیبی) و تەنیا لەسەر بنەمای مافی مرۆڤ و بۆ کۆتایی هێنان بە سەرکوتی خەڵك مجەوزی دانانی ناوچەی دژەفڕین و دەستێوەردانی نیزامی پەسند کرد. لە ئاستی زلهێزەکان و ڕێکخراوە هەرێمییەکانیشدا ئەو کۆمەڵە هەنگاوە کە ئەمریکا و یەکیەتیی ئەورووپا سەرباری گەمارۆ پەسند کراوەکانی ئەنجومەنی ئاسایش بە مەبەستی بە ئامانج گرتنی کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی گرتوویانەتە بەر بەبێشك مایەی پەسند و شیاوی قووڵکردنەوەن. بەتایبەت کە ئەزموونی پێشووی دەستێوەردان لە عیراق

و ئەزموونی تازەی دەستێوەردان لە لیبی وا دیارە ڕۆژئاوا بەرەو ئەوە دەبا کە لەپێوەندی لەگەڵ کێشەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا (چ کێشە ئەمنیەتییەکان و چ کێشەکانی پێوەندیدار بە مافی مرۆڤ و دێموکڕاسی) لەنێوان سیاسەتی "هەڵۆکان"ی سەردەمی جۆرج بووش لەلایەک و لەلایەکی دیکە ئەو نەرم و نیانییەی دەوڵەتانی پێشیلکاری ناوچە بە هاتنەسەرکاری باراک ئۆباما دڵیان پێ خۆش کردبوو، ڕێگایەکی سێهەم کە دەتوانێ زۆر مێتۆد و ڕێکاری عەمەلی بگرێتە خۆی، بدۆزێتەوە.

بوارێکی دیکە لەو ئاڵوگۆڕانەی لە دوو سێ ساڵی ڕابردوودا ڕوویان داوە و بۆ خەباتی میللەتی ئێمە گرینگیی هەیە، بە سەربەخۆیی گەیشتنی هەردوو گەلی کۆسۆڤۆ و باشووری سوودانە. ڕاستە بەستێنی مێژوویی و پارامێترە حقووقی و سیاسییەکانی هەر کام لەو کەیسانە هەم لە چاو یەکتر و هەم لە چاو کەیسەکانی دیکە و یەک لەوان مەسەلەی کورد جیاوازن. گومانیشی تێدا نیە کە فاکتەرە سیاسییەکان (کە زۆر بەستراوە بە بەرژەوەندییە ئابوورییەکانن) هەروا ناعەداڵەتی لەپێوەندی لەگەڵ جێبەجێکردنی مافی گەلاندا دەهێڵنەوە. بەڵام هەمووی ئەمانە لەو لایەنەوە پێکەوە گرێدراون کە هەرچی زیاتر یارمەتی بە شکاندنی ئەو بەستەڵەکە حقووقییە دەکەن کە لە پاش ڕەوتی ڕزگاریی گەلان لە ئیستعمار لە یاسای نێونەتەوەیی‌دا لە پێوەندی لەگەڵ مافی دیاریکردنی چارەنووسی گەلاندا چەسپابوو. ئەم شەپۆلە نوێیە لە سەربەخۆیی گەلانی ژێردەستە نیشاندەری ئامادەیی کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بۆ پەڕینەوە لە بەربەستی تەواوەتیی ئەرزی لەو حاڵەتانەدایە کە پرۆسەی پێکەوە مانەوەی دوو یا چەند گەلی وڵاتێک هیچ داهاتوویەکی نەماوە و نوخبەکانی گەلی زوڵملێکراویش یەکگرتووانە و ژیرانە ئیرادە و توانای خۆیان بۆ خۆبەڕێوەبردنی سەربەستانە بە کۆمەڵگای نێونەتەوەیی سەلماندووە. گەیشتنی گەلانی دیکە بە

فۆڕمی هەرە پێشکەوتووی دیاریکردنی چارەنووس واتە سەربەخۆیی دەبێ بۆ ئەو گەلانەش کە بۆ کەمتر لە سەربەخۆیی خەبات دەکەن وەک هەوێنێک بۆ دەوڵەمەند کردنەوەی هەقانییەتی سیاسی و حقووقیی خەباتەکەیان و لە ئەنجامدا پەرەگرتنەوەی لێبڕاوی و باوەڕبەخۆ بوونیان بەکار ببرێ.

مەسەلەی گەلی فەلەستینیش پێویستە هەر لەو سۆنگەیەوە چاو لێ بکرێ. دەزانین کە سەرەڕای بنەمای زۆر روونی شەرعییەتی دامەزراندنی دەوڵەتێکی فەلەستینی لە قانوون و سیاسەتی نێودەوڵەتی‌دا، بونبەستی وتووێژەکانی ئاشتی ئاسۆی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستینی هەرچی دوورتر کردبۆوە. بەو حاڵەش لە دوو سێ ساڵی رابردوودا هەم ئیدارەی ئەمریکایی و ئورووپایی‌یەکان قەناعەتیان بە زەروورەتی هەنگاونان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین هێناوە و پۆلێکی دیکە لە دەوڵەتان (بەتایبەت لە ئەمریکای لاتین) "دەوڵەتی فەلەستین"یان بەڕەسمی ناسیوە، هەم لەم دوایی‌یانەدا رەوتێکی ئاشتبوونەوە و رێککەوتن لەنێوان رێکخراوی رزگاریدەری فەلەستین و حەماس‌دا وەڕێ کەوتووە. لایەنێکی گرینگی ئەم رێککەوتنە ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی بیانووی ناردنی شەڕ و ئاژاوەی بۆ ئەم ناوچەیە و حوزووری خۆی لەم ناوچەیەدا نامێنێ. بەتایبەتی کە ئەم رێککەوتنەی فەتح و حەماس لە میسر کە هاوکات بوو لەگەڵ راپەڕینی بە شکۆی خەڵکی سووریە لە دژی دیکتاتۆریی بەعس و هاوپەیمانی لە مێژنەی کۆماری ئیسلامی بە جۆرێك بە مانای پەراوێز کەوتنی تەوەرەی ئێران ـ سووریە لە ناوچەکەدا بوو. ئێمە لەو باوەڕەداین کە ئەگەر بێت و ئەم رێککەوتنە رەتکردنەوەی بەکردەوە و هەمەلاگیری مێتۆدە تێرۆریستییەکانی لێ بکەوێتەوە، ئیدی وەختی ئەوە هاتووە کە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی مامەڵەی خۆی لەگەڵ ئیرادەی فەلەستینییەکان و گرێ کوێرەکانی رەوتی ئاشتی لە رۆژهەڵاتی نزیک‌دا پێناسە بکاتەوە و بە

هەڵێنانەوەی هەنگاوی جیددی و ئازایانە بۆ چارەسەری ئەو کێشە کاتالیزۆرەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست کارێک بکا کە هەم مەسەلەی فەلەستین وڵامی گونجاو و یەکجاریی خۆی وەربگرێ و هەم چیدیکە مەسەلەی فەلەستین بەشی زۆری سەرنجی بیروڕای گشتیی نێونەتەوەیی بە زیانی کێشە مێژوویی‌یەکانی تری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و یەک لەوان مەسەلەی کورد بۆ لای خۆی ڕانەکێشێ.

رۆژهەڵاتی نێوەڕاست

لە باسی ڕووداوە سیاسیەكاندا، كێشەی ئیسراییلو فەلەستین وەك كێشەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست باسی دەكرێ. لە حاڵێك دا لە ڕووی جوغرافییەوە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست ، وڵاتانی عەرەبیی دەوروبەری كەنداو و ئێران و توركیەش دەگرێتەوە و كورد وەك گەورەترین نەتەوەی بێ دەوڵەت لە نێوەڕاستەكانی ئەم ناوچەیە هەڵ كەوتوە. كەوابوو كێشەی كورد كە هەروا بە چارەسەر نەكراوی ماوەتەوە یەكێك لە كێشە گەورەكانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستو تەنانەت جیهانە.

ئاڵوگۆڕەكانی ئەم دوایانەی وڵاتانی عەرەبی

ئەو ڕووداو و ئاڵوگۆڕانەی چەند مانگە لە بەشێكی بەرچاولە وڵاتانی عەرەبی دا لە ئارادان، دەكرێ بە یەكێك لە گرنگترین گەشەسەندنەكانی مێژووی نوێی ئەم ناوچەیە لە قەڵەم بدرێن. بە هۆی ئەوەش كە لانیكەم بەشێك لە كوردستان (ڕۆژ ئاوای كوردستان) لە جەرگەی ئەم ئاڵوگۆڕانە دایە، ئەم ڕەوتە دەتوانێ كاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر كورد هەبێ.

ئەم ئاڵوگۆڕانەی وڵاتانی عەرەبی ، بێگومان ئەگەر نەشبنە هۆی گۆڕانی هاوكێشە سیاسییەكان لە جیهان دا، لانیكەم دەبنە هۆی گۆڕانی هاوكێشەكانی ناوچەو دۆخی مەوجوود، دۆخێك كە (ئەگەر مەسەلەی عێراقی لێ دەرچێ) تا ئێستا كورد دەسكەتێكی تێدا وەدەست نەهێناوە.

سەركەوتنی شۆڕش لە میسر و تونس و ڕاپەڕینی خەڵكی وڵاتانی دیكەی عەڕەبی بە تایبەتی یەمەن،لیبی و سووریە، ئاكامی دەستوەدەستی یەكدان و

کەڵەکە بوونی کۆمەڵە هۆکارێکی سەرەکین وەک دیکتاتۆریی چەندین ساڵەی فەردیو تاك حیزبی، زەوتکردنی ئازادییە دیموکراتییەکان، حاشا کردن لە فرە چەشنییەکانی نیو کۆمەڵگە لە رووی سیاسی و کولتووری و کۆمەڵایەتییەوە، بەشدار نەکردنی پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ئەو وڵاتانە لە پرۆسەی بەشداریی سیاسی دا، بێکاری و هەژاریی زۆربەی چین و توێژەکانی خەڵک، دابەشکردنی نادادپەروەرانەی داهاتو سامانی ئەم وڵاتانە، گەندەڵیی ماڵیو قۆرغکردنی بازار و سەرمایەکان، فەسادی ئیداری و وڵامدەر نەبوونی دەزگای بەڕێوەبەریی وڵات لە بەرامبەر پێویستییە خزمەتگوزارییەکانی خەڵکدا و...هتد. ئەو رووداوانە راست لەو بارەیەوە بۆ ئێمە گرنگن کە ئەم تایبەیمەندییانە لە سیستمی سیاسیی ئێستای ئێران و دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییش دا بەدی دەکرێن و تەنانەت لە هێندێك بارەوە هەلومەرجی ئێران لە چاو وڵاتانی عەرەبی خراپتریشە.

کە وابوو سەرەڕای هێندێك جیاوازیی لاوەکی کە ئێران لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی هەیەتی، لە قەیرانە سەرەکییەکان دا لە گەڵیان هاوبەشە. هەر بۆیە چاوەڕوانییەکی ئەوتۆ کە ئێران تووشی چارەنووسی وڵاتانی عەرەبی کە شۆرشیان تێدا هەڵ گیرساوە، ببێ، چاوەڕوانییەکی بێ جێ نییە، بە تایبەتی کە خەڵکی ئێران بەر لە خەڵکی وڵاتانی عەرەبی دەستیان بە خۆپێشاندان دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری وڵاتەکەیان کردوە.

هەڵوێستی کۆماری ئیسلامی لەبەرامبەر ئاڵوگۆڕەکانی دنیای عەرەب دا نەك هەر هەڵوێستێکی یەکدەست نەبووە، بەڵکوو ناتەبا و دژ بەیەك بووە. راپەڕینی خەڵکی ئەو وڵاتانەی کە رێژیمەکەیان دۆستو هاوپەیمانی کۆماری ئیسلامییە، لە روانگەی ئەم رێژیمەوە پیلانی وڵاتانی رۆژئاوایە. بۆ وێنە راپەڕینی خەڵکی سووریە کە تەنانەت کۆماری ئیسلامی لە سەرکوتی خەڵك دا یارمەتیی رێژیمی

سووریەش دەدا. ڕاپەڕینی خەڵکی ئەو وڵاتانەش کە لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ناکۆکییان هەیە، لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە بەرهەق و ڕەوان و تەنانەت دەست لە کاروباریان وەردەدا، بۆ وێنە لە بەحرەین کۆماری ئیسلامی یارمەتیی شیعە نارازییەکانی ئەو وڵاتە دەکا.

لە ڕوانگەی ئێمەوە خاڵی هاوبەشی هەموو ڕاپەڕینەکانی وڵاتانی عەرەبی ئەوەیە کە ئەو ڕاپەڕینانە لە دژی ئەو فەرمانڕەوایانە وەڕێ کەوتوون کە دەیان ساڵە بۆ خۆیان و بنەماڵەکانیان، دەسەڵاتیان پاوان کردوە و ڕێگەیان نەداوە دەسەڵات دەستاودەست بکا. شتێک کە بە پێچەوانەی پرەنسیپەکانی دێموکراسی و ئیرادەی بەرداومی خەڵکە. جگە لەوەش خەڵکی ئەو وڵاتانە وەك هەموو گەل و نەتەوەیەك مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان و هەڵبژاردنی شکڵ و شێوەی حکوومەتی خۆیانیان هەیە. ئەوەش ڕاست بە پێچەوانەی ئەو وەزعەیە کە لە ئێراندا زاڵە و دژایەتیی لە گەڵ ئەو شتەیە کە کۆماری ئیسلامی دەیهەوێ. هەربۆیەشە هەڵوێستی ئەو ڕێژیمە لە پێوەندی لە گەڵ ئەو ئاڵوگۆڕانەدا تا ئەو ڕادەیە ناتەبا و دژبەیەکە.

لەو لایەنەوە کە ڕاپەڕینی خەڵک لە وڵاتانی عەرەبیدا ماهییەتێکی ڕەسەن و مافخوازانەی هەیە و تەعبیر لە ئیرادە و متمانەبەخۆبوونی خەڵکی ناوچە دەکا، ئێمە ئەو ئاڵوگۆڕانە بە وەرچەرخانێکی موسبەت دەزانین کە دەتوانێ شوێنەواری باشی لەسەر ڕەوتی دێموکراتیزاسیۆن لە سەرجەم ناوچەدا هەبێ و پێشوازیی لێ دەکەین. هەروەها لەو باوەڕەداین کە بۆ پێشگیری لە بەلارێدابردن و قۆستنەوەی ناڕەوای ئەم بزووتنەوانە، پێویستە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەدوور

لە سیاسەتی یەک بان و دوو هەوا مامەڵە لەگەڵ ئەم بزووتنەوانە بكا و هەر لەو كاتەدا لە رەوتی گوزار بەرەو دێموكراسییەكی واقیعی و پایەداردا بە شێوەی مەشرووع و گونجاو هاوڕێیەتی و هاوكاریی خەڵكی ئەم وڵاتانە بكا.

كێشەی ئیسرائیل و فەلەستین

دەزانین کە سەرەڕای بنەمای زۆر روونی شەرعییەتی دامەزراندنی دەوڵەتێكی فەلەستینی لە قانوون و سیاسەتی نێودەوڵەتی‌دا، بونبەستی وتووێژەكانی ئاشتی ئاسۆی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستینی هەرچی دوورتر كردبۆوە. بەو حاڵەش لە دوو سێ ساڵی رابردوودا هەم ئیدارەی ئەمریكایی و ئورووپایی‌یەكان قەناعەتیان بە زەروورەتی هەنگاونان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین هێناوە و پۆلێكی دیكە لە دەوڵەتان (بەتایبەت لە ئەمریكای لاتین) «دەوڵەتی فەلەستین»یان بەڕەسمی ناسیوە، هەم لەم دواییانەدا رەوتێكی ئاشتبوونەوە و رێككەوتن لەنێوان رێكخراوی رزگاریدەری فەلەستین و حەماس‌دا وەڕێ كەوتووە. ئاكامێكی گرینگی ئەم رێككەوتنە دەتوانێ ئەوە بێ كە كۆماری ئیسلامی ئیدی بەستێن و بیانوویەكی زۆری بۆ هەناردەكردن و نێڵدانی شەڕ و ئاژاوە و بۆ حزووری خۆی لەم ناوچەیەدا نەمێنێ. بەتایبەتی كە رەسمییەتدان بەم رێككەوتنە لە میسر كە هاوكات بوو لەگەڵ راپەڕینی بەشكۆی خەڵكی سووریە لە دژی دیكتاتۆریی بەعس و هاوپەیمانی لە مێژینەی كۆماری ئیسلامی بە جۆرێك بە مانای پەراوێز كەوتنی تەوەرەی ئێران ـ سووریە لە ناوچەكەدا بوو.

ئێمە لەو باوەڕە داین کە ئەگەر بێت و ئەم ڕێککەوتنە ڕەتکردنەوەی بەکردەوە و هەمەلاگیری مێتۆدە تێرۆریستییەکانی لێ بکەوێتەوە، ئیدی وەختی ئەوە هاتووە کە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی مامەڵەی خۆی لەگەڵ ئیرادەی فەلەستینییەکان و گرێ کوێرەکانی ڕەوتی ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی نزیکدا پێناسە بکاتەوە و بە هەڵێنانەوەی هەنگاوی جیددی و ئازایانە بۆ چارەسەری ئەو کێشە کاتالیزۆرەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست کارێک بکا کە هەم مەسەلەی فەلەستین وڵامی گونجاو و یەکجاریی خۆی وەربگرێ و هەم چیدیکە مەسەلەی فەلەستین بە زیانی کێشە مێژوویی‌یەکانی تری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەتایبەت مەسەلەی کورد، بەشی زۆری سەرنجی بیروڕای گشتیی نێونەتەوەیی بۆخۆی داگیر نەکا.

تورکیە و تێزی«کرانەوە بەڕووی دێموکراسی‌دا»

لە ساڵی ڕابردوو دا حیزبی دادو گەشەپێدان، حیزبی دەسەڵاتدار لە تورکیە، تێزێکی سیاسیی لە ژێر ناوی " کرانەوە بە ڕووی دێموکراسی دا"دا هێنایە گۆڕێ. دیارە یەکێك لە گرنگترین باسەکانی ئەم تێزە ئاماژە بە کێشەی نێوخۆی تورکیە واتە کێشەی کورد بوو. گۆڕانێکی گرنگی دیکە لە تورکیە، چاوپێداخشاندنەوەی قانوونی ئەساسیی وڵات بوو کە ڕێخۆشکەر بووە بۆ ئەو ئاڵوگۆڕانەی ساڵانێکی زۆرە نفووزی ئەرتەش وقانووونی بنەڕەتی و سیستەمی سیاسیی وڵات، کۆسپ بوون لە سەر ڕێی جێبەجێکردنیان.

گومانی تێدا نیە کە تورکیە کە دەیەوێ لە هەر سێ بواری سیاسی و ئابووری و نیزامیی نێودەوڵەتی‌دا ببێتە ئەکتەرێکی چالاك و حاشاهەڵنەگر و

هەروەها خەونی لە میژینەی ئەندامەتی لە یەکیەتیی ئورووپاشیدا وەدی بێنیٚ، ناتوانیٚ مەسەلەی کورد بە چارەنەکراوی بێڵێتەوە. هێنانە گۆڕی تێزی "کرانەوە بەڕووی دێموکراسی دا" لە میژووی نوێی تورکیەدا ڕووداوێکی بیٚوێنە بوو، چونکە یەکەم هەنگاوی رەسمی و سیاسی بوو لەپێناوی هەڵگرتنی سیاسەتی ئینکار و حاشاکردن لە کورد. ئەمە ئەگەر لە نەفسی خۆیدا بۆ کورد بە دەسکەوت و سەرەتایەکی گرینگ دێتە ئەژمار، بۆ دەوڵەتی تورکیەش لەو لایەنەوە گرینگە کە لەم چەند ساڵەی دواییدا تورکیە لەباری سیاسی و ئابوورییەوە گەشەکردنێکی بەرچاوی بەخۆیەوە دیوە، بەڵام کۆسپی هەرە گەورەی سەر ڕێگەی ئەم گەشەکردنە شەڕ و نەبوونی تەناهی لە ناوچە کوردنشینەکاندا بووە.

لەگەڵ هەموو زەرفییەتە نیسبییەکانی فەزای سیاسیی تورکیە بۆ بردنە پێشی مەسەلەی کورد لەو وڵاتەدا و تازەگەرییەکانی پارتی حاکمیش لەو پێوەندی‌یەدا، نە بەگشتی ئەو فەزایە و نە بەتایبەتی خودی سیاسەتی ئەو پارتە بە تەواوی وڵامدەرن. ئەگەرچی وا دیارە دەوڵەتی تورکیە سەرەنجام بەو قەناعەتە گەیشتوە کە ناتوانیٚ بە ستراتیژییە ئابووری و سیاسیەکانی لە ناوچەدا بگا و مەسەلەی کوردیش هەروا پشت گویٚ بخا، بەڵام ئێستاش زۆر لە شوێنەوارەکانی روانینی ناسیۆنالیزمی توندڕەوی تورک بە گوتاری سیاسی و مامەڵەی قانوونی و رۆژبەڕۆژی دەوڵەت لەگەڵ خەڵکی کوردستان و نوخبە سیاسییەکانی گەلی کورد لەو وڵاتەوە دیارە. بەشێوەی کۆنکرێت، لاوازیی تێزی ناوبراو لەوەدا بووە کە لەحنی لە بەرامبەر پارتی کرێکارانی کوردستاندا کە

لایەنێکی ئەسلیی کێشەکەیە و و نفووزێکی زۆری لەنێو کۆمەڵگای کورد لە تورکیەدا هەیە، نەگۆڕاوە. سەرەڕای ئەوەی هێنانە گۆڕی ئەو تێزە و کۆمەڵێک دیاردە و هەنگاوی پێش ئەو تێزە و دوای ئەو تێزەش دەتوانن بەرهەمی موسبەت و گونجاویان لێ بکەوێتەوە و پێویستە کەڵکیان لێ وەربگیرێ، بەڵام تەنیا کاتێک تورکیە دەتوانێ رێگاچارەیەکی واقعی بۆ کێشەی کورد بدۆزێتەوە کە دان بە بوعدی واقعیی مەسەلەکە کە بوعدی سیاسی و نەتەوایەتییە، دابنێ و دەرگاش بەڕووی سەرجەم هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کورددا بکاتەوە و بە موخاتەب وەریان بگرێ.

ئێران

١- هەلومەرجی سیاسیی وڵات:

<u>هەڵبژاردنی سەرۆک کۆماری و ئاکەمەکانی</u>

پاش هاتنە سەرکاری دەوڵەتی نۆیەم، ئاکامە مەترسیدارەکانی سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەحمەدی نژاد رۆژبەرۆژ زیاتر بۆ خەڵکی ئێران روون بۆوە. لە سیاسەتی ئەتۆمیی دەوڵەتی ئەحمەدینژادەوە (کە خەڵك ترسی هەڵگیرسانی شەڕێکی نەخوازراوی لێ نیشتبوو) بگرە هەتا رەوتی روو لە هەڵکشانی پێشێلکردنی سیستماتیکی مافی مرۆڤ و فشارە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان، خەڵکی گەیشتبوونە ئەو قەناعەتەی کە لانیکەم لەو قۆناغەدا هەوڵ بۆ کەم کردنەوەی ئەو فشارانە بدەن و هەڵبژاردنەکانی دەورەی دەیەمی سەرکۆماریان وەك دەرفەتێکی هەرچەند تەسك بۆ ئەو مەبەستە چاو لێکرد. وەك ئاماژەی پێکرا لانیکەم لەو قۆناغەدا بە وەلانانی دەوڵەتی نیزامی ـ ئەمنیەتیی ئەحمەدینژاد و هاتنە سەرکاری کەسانێکی میانڕەوتر بە رادەیەکی هەرچەند کەمیش بێ لەو فشارانە کەم بکەنەوە. هەر بۆیە بینیمان خەڵکی ئێران بە هەموو پێکهاتەکانییەوە بە بەراورد لەگەڵ هەموو هەڵبژادنەکانی ٣٠ساڵی رابردوودا، بەشدارییەکی بەرچاویان لە هەڵبژاردنی خولی دەیەمی سەرۆك کۆماریدا کرد.

بەڵام وەك خەڵکی ئێران و هەموو دنیاش بینیان کە ساختەکاری (تقلب) لە ئاکامی هەڵبژاردنەکاندا بە شێوەیەك بوو کە تەنانەت کەمتر نەیارێکی کۆماری ئیسلامی (بەوانەوە کە هەڵبژاردنەکانیشیان تەحریم کردبوو) پێش بینیی تا ئەو رادەیە ساختەکاری لە ئاکامی هەڵبژاردنەکانیاندا دەکرد.

بەو حاڵەشەوە لەسەر ئەو باوەڕەین کە هەڵبژاردنی خولی دەیەمی سەرکۆماری و بەشداریی بەرچاوی خەڵك لەو هەڵبژاردنەدا نە تەنیا بێدەسکەوت نەبووە، بەڵکوو چەند دەسکەوتی گرینگی بۆ خەڵکی ئێران و لایەنگرانی دێموکراسی بەدواوە بوو کە لەوانە دەتوانین ئاماژە بە چەند نموونە بکەین:

١) بێ گومان ئەو بەشدارییە بەرچاوەی خەڵك بوو کە لە دوای هەڵبژاردنەکاندا بووە هۆی سەرهەڵدانی بزووتنەوەیەکی گەورە لە ئێران کە تا ئێستاش درێژەی هەیە. بەو واتایە کە ئەگەر خەڵك لە هەڵبژاردندا بەشدارییان نەکردبایە، ساختەکاریی دەسەڵات زۆر دەرنەدەکەوت و خەڵکیش زۆر گرینگیان بە ئاکامەکەی نەدەدا.

٢) نەمانی هەرچی زیاتری مەشروعییەتی نیزام، هەڵوەرینی بەرچاو لە نێو لایەنگرانی کۆماری ئیسلامییدا لێکەوتەوە. بەشێك لەو خەڵکەی کە هێشتا باوەڕیان بە کۆماری ئیسلامی هەبوو و لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگیان بە مووسەوی و کەڕرووبی دابوو و هەروەها بەشێك لەو لایەنگرانەی کە دوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نارەزایەتی، سەرکوتی وەحشیانەی خەڵکیان پێ تەحەممول نەدەکرا، نێوەرۆکی کۆماری ئیسلامییان بۆ دەرکەوت و کەوتنە بەرەی دژی رێژیمەوە.

٣) گۆڕانی فیکری لە نێو بەشێکی بەرچاو لە ئێلیتەکانی ڕیفۆرمخواز و لایەنگرانی ئیسلاحاتدا پێك هات. بەشێکی بەرچاو لە ڕیفۆرمخوازان و لایەنگرەکانیان کە باوەڕیان وابوو کە نیزام زەرفییەتی ڕیفۆرم و گۆڕانی تێدا بەدی دەکرێ، پێداچوونەوەیان لە بۆچوونەوەکانی خۆیاندا کرد.

٤) لە ئاستی دەرەوەشدا کۆماری ئیسلامی تووشی قەیرانی مەشروعییەت بووە و پێوەندییە نێونەتەوەییەکانی کۆماری ئیسلامی لە هەموو کاتێك لاوازتر بووە.

٥) هیوا و هومێد بە نەمانی نیزامی دەسەڵاتدار لە ناو دڵی ئازادیخوازان و دێموکراسیخوازان لە سەرانسەری ئێراندا بەهێز بووە کە دەتوانین بڵێین گرنگترین دەسکەوتە.

وەك دەبینین سەرکوتی ئازادییەکان و پێشێلکردنی سیستماتیکی مافەکانی مرۆڤ، فشارە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان تەنانەت لەچاو دەورەی نۆیەمی سەرکۆماریی ئەحمەدینژاد چەندقات زیادی کردوە.

کێشەی نەتەوەکان لە ئێراندا

وەك ئاشکرایە ئێران وڵاتێکی فرە نەتەوەیە و زۆرینەی حەشیمەتی ئێران لە دانیشتووانی سەر بە نەتەوە ماف پێشێلکراوەکانی وەك کورد،لوڕ، ئازەری، بەلووچ، عەرەب، تورکمان و... پێك هاتوە. تا ئێستا نە تەنیا پرسی هیچ کام لە نەتەوە بندەستەکان چارەسەر نەکراوە، بەڵکوو تێکڕای نەتەوەکان لە سەرەتاییترین مافە نەتەوەیییەکانیان بێبەش کراون.

سیاسەتی کۆماری ئیسلامی وەك حکوومەتێکی ئیدئۆلۆژیکی مەزهەبی لە پێوەندی لەگەڵ پرسی نەتەوە بندەستەکان، زۆر مەترسیدارتر لە ڕێژیمی پێشوو

(پاشایەتی) بەڕێوە دەچێ. کۆماری ئیسلامی بە بەراورد لەگەڵ ڕێژیمی پێشوو، پلانمەندتر و لە ئاستێکی بەربڵاوتر دا، سیاسەتی سەرکوت و ژینۆسایدی کولتووری و سیاسەتی تەحقیری نەتەوایەتی لە ئێران دا بەڕێوە دەبا. هاوکات وەك حکوومەتێکی مەزهەبی لە فاکتۆری "ئایین"یش بۆ پێشبردنی سیاسەتەکانی خۆی دژ بە نەتەوە جۆراوجۆرەکان کەڵك وەردەگرێ. لەم ساڵانەی دواییدا کەڵکوەرگرتن لە فاکتۆری ئایین دژ بە نەتەوەکان یا بۆ ناکۆکینانەوە لە نیوان نەتەوەکانی ئێران زیاتر بووە.

لە کوردستان:

ڕێژیم بۆ لاوازکردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی، لە ئاست چالاکیی گرووپە توندڕەوە مەزهەبییەکان چاوی نوقاندوە. لە کاتێکدا چالاکانی مەدەنی و سیاسیی کورد سەبارەت بە سەفەرێکی چەند رۆژە بۆ دەرەوەی ولات یان پێوەندییەکی تەلەفوونی لەگەڵ یەکێك لە راگەیەنەکان، تاوانی جاسووسی و هاوکاری کردنی نەیاران و دوژمنانیان دەدرێتە پاڵ و حوکمی قورسیان بەسەر دا دەسەپێندرێ ، ڕێگە بە سەفەری کەسە توندڕەوە مەزهەبییەکان بۆ ولاتانی ئەفغانستان و پاکستان و هتد دەدا، یا ڕێگرییەکی ئەوتۆ لەو کۆبوونەوە سیاسی ـ مەزهەبیانە لە مزگەوتەکانی کوردستان ناکا کە تێیاندا بێ ڕێزی بە پیرۆزییەکانی ئایینی شیعە دەکرێ و هەوڵی دروستکردنی ناکۆکی لە نێوان شیعە و سونییان تێدا دەدرێ. دیارە زۆر جاریش هەر لە لایەن ئەو کەسانەوە و لەو کۆبوونەوانەدا هێرش دەکرێتە سەر حیزب و ڕێکخراوە و کەسایەتییە سیاسی و نەتەوەییەکانی کوردستان کە ئەمەش نیشان دەدا بۆچی کۆماری ئیسلامی مەیدان بە تێکۆشانی ئەو جۆرە گرووپانە دەدا. لە ناوچەکانی وەك کرماشان کە دانیشتووانیان بەسەر هەر دوو ئایینی سوننی و شیعەدا دابەش بوون، ڕێژیم هەر دوو لایەن بە دژی یەکتر هان

دەدا تا پێش بە بەهێزبوونی گوتاری نەتەوەیی و دیموکراسیخوازی لەو ناوچانەدا بگرێ. ئەوەش لە کاتیکدایە جگە لە پەیرەوانی شیعە و سوننی، یارسانەکانیش کە لە کرماشان و ئیلام هەن کە لە گەڵ هەڵاواردنێکی ئاشکرا لە لایەن کاربەدەستانی حکوومەتییەوە بەرەوڕوون و جگە لەوەی کە خەڵکی موسوڵمانی ناوچە بۆ دژایەتی و بوغزاندنی ئەوان هان دەدرێن، بە شێوەی جۆراوجۆریش گوشاریان دەخرێتە سەر بۆ ئەوەی دەست لە ئایینی خۆیان هەڵ بگرن و ببن بە موسوڵمانی شیعە مەزهەب.

کوردەکانی دەرەوەی رۆژهەڵاتی کوردستان:

کە باس لە کورد لە ئێران دا دەکرێ، زۆرتر خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان، سەرنجی دەدرێتی. ئەوەش لە حاڵێکدایە کە بە میلیۆن کورد لە ئێراندا دەژین کە کەوتوونە دەرەوەی رۆژهەڵاتی کوردستان و بە داخەوە لە ئەدەبیاتی سیاسیی حیزب و رێکخراوەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان و تەنانەت لە میدیای کوردەکانی رۆژهەڵاتی کوردستاندا، زۆر بە دەگمەن باسیان دەکرێ. جگە لە شار و ناوچەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان، لە چەند پارێزگە و چەندین شار و ناوچەی دیکە کە دەکەوەنە دەرەوەی رۆژهەڵاتی کوردستان،کورد دەژین. هەر بۆ نموونە باکووری خوراسان، لەو شوێنانەیە کە ژمارەیەکی زۆر کوردیان لێیە. لەم ساڵانەی دوایی دا، زانیاری و ئاگایی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان و کوردەکانی بەشەکانی دیکەی ئێران لە بارەی یەکترەوە بەرەوژوور چووە. لە نێو کوردەکانی خوراسان و بەشەکانی دیکەی ئێراندا، جگە لەوەی ئۆگری نیشاندان بە پرسە نەتەوەییەکانی کورد لە ئێران و وڵاتانی ناوچە دا بەدی دەکرێ ،دەرخستنی ناسنامەی نەتەوەیی و شانازی کردن بە زمان و کولتووری کوردی لە رێگای جۆراوجۆرەوە روو لە گەشەیە. هەر لەو پێوەندییە

دا، بە تایبەتی لە خوراسان، کوردەکان بەرەورووی کۆمەڵێک هەڵاواردن وگوشار و ستەم لە لایەن کاربەدەستانی دەوڵەتییەوە بوونەتەوە. دەست بەکاربوونی کۆمەڵێک ماڵپەر و وێبلاگی تاکەکەسی و گرووپی کە بابەتی پیوەندیدار بە ناودارانی کورد و چالاکیی کولتووری، ژینگە و جۆگرافیای هۆزە کوردەکان و بارودۆخی ئێستای کوردەکان لە بەشەکانی دیکەی ئێرانیان تێدا بەدی دەکرێ، بەشێکە لەم وریابوونەوە نەتەوەییە. بە داخەوە هێشتا بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان نەپرژاوەتە سەر بایەخدان بەم کوردانە و حیزبەکان و میدیاکانی رۆژهەڵاتی کوردستان، نەیانتوانیوە بیرورای گشتی لەو ستەم و بێبەشی و هەڵاواردن و کێشانەی ئەوان لە شوێنی ژیانی خۆیان لە گەڵی بەرەورِوون، ئاگادار بکەنەوە و پێوەندیی دوو لایەنە لە نێوان گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان و ئەو خوشک و برایانەیان پێک بێنن. ئەم مەسەلەیە دەبێ لە لایەن بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان بە گشتی و بە تایبەتیی حیزبی دیموکراتی کوردستان گرنگی و بایەخی تایبەتی پێبدرێ و لە داهاتوو دا کاری لە سەر بکرێ.

لە بەلووچستان:

لەگەڵ ئەوەی بەلووچستان لە رووی ئابوورییەوە بێ بەشترین ناوچەی ئێرانە و خەڵکی بەلووچ چ لە رووی نەتەوەییەوە و چ لە رووی مەزهەبییەوە لە سەرەتاییترین ماف بێ بەشن، بەڵام رێژیم هەوڵ دەدا لە سیاسەتی تەبلیغیی خۆیدا تەواوی گرفتەکان لە بوونی گرووپێکی توندرەوی وەك جوندوڵلادا کورت بکاتەوە و لە پاڵ ئەوەدا چالاکانی سیاسی و مەدەنی کە خوازیاری چارەسەری دیموکراتیکی کێشەی نەتەوەیی یا کۆتایی هاتن بە هەڵاواردنی ئابووری و مەزهەبین، یا هەر جۆرە نارەزایەتی و بەرهەڵستێکی دیکە بە توندی سەرکوت

دەکا. لە ماوەی چەند ساڵی رابردوودا چەند جار و هەر جارەی کۆمەڵێک لە بەرهەڵستکارانی بەلووچ، بە دوای ئەو تەقینەوانەی کە لە بەلووچستان و لە دژی هێزەکانی کۆماری ئیسلامی بەڕێوە چوون، ئێعدام کراون و وا نیشان دراوە کە تەقینەوەکان کاری ئەوان بووە. بەڵام ئەوانەی ئیعدام کراون، زۆر پێشتر لە تەقینەوەکان، لە زیندان دا بوون. لە راستیدا، کۆماری ئیسلامی، لە ئیعدام بۆ چاوترسێنکردنی خەڵکی ناڕازی کەلکی وەرگرتوە و لە جیاتی ئەوەی بۆ هۆیەکانی نارەزایەتیی خەڵک و پەنابردنی نەیارانی ئەو رێژیمە بۆ توند و تیژی بگەڕێ و لە هەوڵی چارەسەرکردنیان بە شێوەیەکی دروست دابێ، بە سەرکوتی زیاتر وڵامیان دەداتەوە. کۆماری ئیسلامی کە بۆ خۆی پەرەپێدەری بێبەشیی ئابووری و فەرهەنگی لەم ناوچەیەیە، هەر بە سەپاندنی ستەمی نەتەوەیی وازی نەهێناوە و سیاسەتی هەڵاواردنی ئایینییشی لە دژی زۆرایەتیی دانیشتووانی بەلووچستان کە سوننی مەزهەبن بەڕێوە بردوە و زۆربەی پۆستە کلیدییەکانی ئەو ناوچەیەی بە شیعەمەزهەبەکان سپاردوە. بەم جۆرە خودی رێژیم لە وەڕێخستنی توندوتیژیی ئایینی لەوێ بەرپرسە. بەڵام لە جیاتی دەستهەڵگرتن لەو سیاسەتە مەحکوومە، بە ئێعدامی بە کۆمەڵی بەرهەلستکارانی بەلووچ، دەیەوێ هێمنی بگەڕێنێتەوە ناوچەکە!

هیچ گومان لەوەدا نیە کە رێژیم لە بوونی گرووپە توندڕەوە مەزهەبییەکان لە ناوچە و نیشتمانی نەتەوە زۆرلێکراوەکاندا بۆ بەرژەوەندی خۆی کەلک وەردەگرێ و هەوڵی زەقکردنەوەیان دەدا تا لەو رێگەیەوە سەرپۆش لە سەر کێشە سەرەکییەکان دابنێ و پرسیی سەرەکیی ئەو نەتەوانە لە بیر بچنەوە.

لە خوزستان و ناوچە عەرەبنشینەکانی دیکە دا:

لە ماوەی دەیەی ١٣٨٠دا وشیاریی نەتەوەیی بەرز بۆتەوە و چەندین جار خۆپیشاندان و نارەزایەتیدەربڕینی جەماوەری لە پێناوی دابینکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلی عەرەبدا بەڕێوە چووە. دوایین نموونە ئەو خۆپێشاندانە بوو کە هاوکات و لە ژێر کارتێکەریی راپەڕینەکانی وڵاتانی عەرەبی، لە ئەهواز بەڕێوە چوو و لەلایەن ڕێژیمەوە بە توندی سەرکوت کرا.

پێ بە پێی بەرزبوونەوەی وشیاریی نەتەوەیی و گەشەسەندنی خەباتی مافخوازانەی گەلی عەرەب، ئاستی سەرکوت و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە خوزستان زیادی کردوە و لەم ساڵانەی دوایی دا بە چەندین جار چالاکانی سیاسی بە کۆمەڵ ئێعدام کراون. بە داخەوە ئێعدامی چالاکانی خوزستانی و پێشێلکرانی مافەکانی مرۆڤ لە خوزستان لە میدیاکانی ئێران (میدیاکانی ئۆپۆزیسیۆن) و لە نێو رای گشتی دا، گرنگییەکی ئەوتۆی پێ نەدراوە. وێدەچێ ئەم گرنگی پێنەدانە بۆ هەڵکەوتی ئابووری و سیاسیی خوزستان بگەڕێتەوە کە بە هۆی هەڵکەوتنی سەرچاوەی نەوت لەوێ، پڕ داهاتترین ناوچەی ئێرانە. جگە لەوەی بەشی هەرە زۆری نەوت و گازی ئێران لە خوزستان بەرهەم دێ، لە رووی کشتوکاڵیشەوە خاکی خوزستان بایەخی تایبەتی هەیە. سەرەڕای ئەم دەوڵەمەندییەی خوزستان، بە هۆی سیاسەتی هەڵاواردن، خەڵکی خوزستان لە بارودۆخی خراپ دا بە سەر دەبەن و خوزستان لە ناوچە بێبەشەکانی ئێرانە. دیارە ئەم بێبەش راگرتن و سیاسەتی هەڵاواردنە لە ماوەی رابردوودا کاریگەریی زۆری لەسەر بەرزبوونەوەی وشیاریی نەتەوەیی گەلی عەرەب و نارەزایەتیدەڕبرین بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامیی ئێران داناوە.

لە ئازەربایجان و بەتایبەت گەورە شاری تەوریز، هەستی نەتەوەیی تورکەکان بە شێوەیەکی سەرنجراکێش لەگەشەسەندن دایە کە تا ئێستا لە شکڵ و شێوەی جیاوازدا و بە بۆنەی جۆراوجۆرەوە خۆی دەرخستوە. چالاکانی شوناسخواز (هویت طلب)ی ئازەربایجانی کە زیاتر لە توێژی لاوان و رووناکبیران پێك دێن) لە لایەن رێژیمەوە لە ژێر فشار دان و لەم ساڵانەی دواییدا زۆریان دەسبەسەر و رەوانەی زیندان کراون. بە هۆی تایبەتمەندیی ئازەربایجان (وەك رێژەی زۆری حەشیمەت، هاومەزهەب بوون لەگەڵ نەتەوەی باڵادەست، بوونی چەندین شاری گەورە لە ئازەربایجان و بوونی رێژەیەکی زۆری حەشیمەتی تورک لە تاران، نفووزی ئابووری و سیاسیی تورکەکان و ..) هەست بەوە دەکرێ کە رێژیم زۆر بەپارێزەوە لە گەڵ چالاکانی سیاسی و نەتەوەخوازانی ئازەربایجانی دا هەڵسوکەوت دەکا. لە ترسی سەرهەڵدانی جەماوەری و ورووژاندنی هەستی نەتەوەیی ، رێژیم ئەم ئاستە لە سەرکوتی چالاکان و تێکۆشەرانی سیاسیی نەتەوە بندەستەکانی دیکەی ئێران لە ئازەربایجان بە کار ناهێنێ.

خاڵێکی سەرنجڕاکێشی دیکە، سیاسەتێکی ئاژاوەگێڕانەی ئامانجدارە کە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی، بە هۆی مۆرەکانی خۆیان لە نێو تورکەکاندا،لە دژی کوردان بەڕێوەی دەبەن. لە حاڵێکدا لە تەوریز و شارەکانی دیکە، چالاکانی نەتەوەخوازی تورک، سەبارەت بە هەوڵدان بۆ مافە نەتەوییەکانیان دەخرێنە زیندان، لەو شار و ناوچانە کە کورد و تورک لە دراوسێیەتیی یەکتر دا دەژین، هەندێک کاربەدەست و مۆرەی تورکی رێژیم، لە رواڵەتێکی نەتەوەخوازانە دا و بە پشتیوانیی دەسەڵات، دژایەتیی کوردان دەکەن . ئاشکرایە ئەم جۆرە هەوڵانە بۆ دروستکردنی دووبەرەکی لە نێوان دوو گەلی کورد و ئازەربایجانیدان، کە پێویستە هەم تێکۆشەرانی ئەو گەلە رێگە نەدەن

کەسانێک لە سەر حیسابی نەتەوەخوازیی ئەوان، دژایەتیی کورد بکەن، هەم روونا کبیران و چالاکانی سیاسی و فەرهەنگیی کورد، دەبێ حیسابی ئەو جۆرە کەسانە لەخەڵکی ئازەربایجان، جیا بکەنەوە و بەم جۆرە نەهێڵن پیلانی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی بگرێ.

بەگشتی بارودۆخی خەباتی نەتەوەخوازی لە نێو نەتەوەکانی ئێران بە چەشنێکە کە کورد بە گشتی و بە تایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەمەودوا دەبێ بە گرنگیپێدانی زیاترەوە بۆ ئەم بابەتە بڕوانن. حیزبی ئێمە دەبێ هەوڵ بدا بە گرتنەبەری سیاسەتێکی ژیرانە و بە دیتنەوەی ڕێگای نوێ و کانالی نوێ بۆ پێوەندیگرتن بە ڕێکخراوە سیاسی و فەرهەنگییەکانی سەر بە نەتەوەکانی ئێران و تێکۆشەرانی خەباتی نەتەوەیی لە نێو نەتەوەکانی دیکە دا، کاریگەریی خۆی لەسەر بەرەو پێشچوونی خەباتی نەتەوەخوازی لە ئێران دا دابنێ.

دەستێوەردان لە کاروباری وڵاتانی دیکە و ئاکامەکانی:

کۆماری ئیسلامی هەر لە سەرەتای دامەزرانییەوە دەستی لە کاروباری وڵاتانی دیکە وەرداوە و ئەم سیاسەتەش لەم دوایانەدا لەگەڵ دژکردەوەی توندی وڵاتان ڕووبەڕوو بۆتەوە. لەم دوایانەدا لە ئاستی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دا شاهیدی یەکگرتوویەکی عەرەبی لە بەرامبەر ئێران داین. ڕۆژئاوا و وڵاتانی عەرەبی بە گرنگییەکی تایبەتەوە بۆ ڕۆڵی نێگەتیڤ و ئاژاوەگێڕانەی ئێران لە ناوچەکەدا دەڕوانن. دەرکەوتنی هێندێک نیشانە و زانیاری لە دەخالەتی ڕێژیمی ئێران لە بەرزترین ئاستدا لە تیرۆری ڕەفیق حەریری سەرۆک وەزیری پێشووی لوبنان بۆ دادگای نێونەتەوەیی پەروەندەی ئەم تیرۆرە ، چەند جار

دەستبەسەرداگیرانی چەکوچۆڵی نێردراو لە لایەن کۆماری ئیسلامی بۆ تاقم و گرووپەکانی سەر بەو ڕێژیمە لە وڵاتانی دیکە، ئاشکرابوونی بەشداریی هێزی سەرکوتی کۆماری ئیسلامی لە سەرکوتکردنی خۆپێشاندانەکانی خەڵکی شارەکانی سووریە دا و زۆر نموونەی دیکە لە دەستوەردان لە کاروباری وڵاتانی عەرەبیی ناوچە، نیگەرانی و تووڕەیی خەڵکی ئەو وڵاتانەی بەرامبەر ئێران پتر کردوە. هەروەها گوتاری پڕ لە پارادۆکسی کۆماری ئیسلامی لە پێوەندی لەگەڵ شەپۆلی ناڕەزایەتییەکانی وڵاتانی عەرەبی (بەهاری عەرەب) دا، سیمای کۆماری ئیسلامیی لە نێو رای گشتیی وڵاتانی عەرەبی دا زیاتر ناحەز کردوە. ئەمریکا و رۆژئاوا کە بە گرنگییەکی تایبەتەوە بۆ گۆڕانەکانی ناوچەکە دەڕوانن، زیاتر لە جاران نیگەرانی دەستێوەردانەکانی کۆماری ئیسلامین. بەردەوامبوونی کۆماری ئیسلامی لە سەر ئەو سیاسەتانەی یەکیک لەو هۆکارانەیە کە دەتوانن ئەو ڕێژیمە لە داهاتوودا تووشی گرفتی جیددی بکەن.

کێشەی ناوکیی ئێران:

بە روونبوونەوەی زیاتری نیازی راستەقینەی بەڕێوەبەرانی کۆماری ئیسلامی و سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی خەڵکی ئێران لە دوو ساڵی رابردوو دا، سیاسەتی ئەتۆمیی کۆماری ئیسلامی کە پێشتر بۆ هێندێک خەڵك وەک غوروورێکی نیشتمانی سەیر دەکرا، ئەو سەرنجڕاکێشییەی نەماوە و جێگای خۆی داوە بە نیگەرانی. ئێستا زۆرینەی خەڵک لە ئاکامە مەترسیدارەکانی سیاسەتی ئەتۆمیی ئێران تێ گەیشتوون و دەزانن سەرەڕای ئەوەی لە رووی ئابوورییەوە تێچوویەکی زۆریان هەیە، لە باری سیاسی و ئەمنییەتییەوە، مایەی

دەردەسەرین. لە گەڵ هەمووی ئەوانەشدا، هیچ روون نییە ئەگەر نیازی ئاشتیخوازانەیان لە پشتە، بەو ئیمکانات و تێکنۆلۆژییە کە ئەو رێژیمە هەیەتی، ئایا هیچ گەرەنتییەک هەیە کە کارەساتی وەک چێرنۆبیل و فۆکۆشیمایان لێنەکەوێتەوە؟ هەر لە جێدا ئەو بەرنامانە، کەنگێ بەرهەم دەدەن و خەڵک خێروبێرەکەیان دەبینێ؟! لە دوای کارەساتی فۆکۆشیما، خەڵك زیاتر لە جاران نیگەرانی بەرنامە ئەتۆمییەکانی کۆماری ئیسلامین و هیچ متمانەیان بە وتەکانی ئەحمەدینژاد و رێبەرانی کۆماری ئیسلامی نیە کە بۆ رەواندنەوەی نیگەرانیی خەڵك و وەدەستهێنانی پشتیوانیی خەڵك بۆ بەردەوامبوون لە سەر سیاسەتەکانیان، رادەگەیەنن کە ئەمنییەتی بنکە ئەتۆمییەکانی ئێران زۆر لە ئەمنییەتی بنکەکانی ژاپۆن و وڵاتانی دیکە لە سەرترە.

ئەوەی ئێستا گرینگە و کۆمەڵگەی نێونەتەوەییش گرنگیی پێ دەدا ئەوەیە کە سیاسەتی ئەتۆمیی کۆماری ئیسلامی لە نێوخۆی وڵاتیش دا کڕیارێکی ئەوتۆی نییە و تەنانەت زۆرینەی خەڵکی ئێران وێڕای کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی نیگەرانی بەرنامەی ناوکی لە لایەن دەسەڵات و رێژیمێکی نابەرپرس بەرامبەر خەڵکەوەن. هەر بۆیەش کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بۆ پێشگرتن بە کۆماری ئیسلامی لە جاران دەست ئاوەلاتر بووە.

پاش بە هێزتر بوونی بزووتنەوەی دیموکراسیخوازیی خەڵکی ئێران لە ماوەی ٢ساڵی رابردوودا، زۆرینەی خەڵکی ئێران زیاتر لە جاران گرنگی بە پرسەکانی دیموکراسی و مافی مرۆڤ دەدەن و لە بەرامبەریش دا بەخۆشییەوە هەست بەوە دەکرێ کە رۆژئاواش پێداچوونەوەی بە سیاسەتی خۆی لە بەرامبەر ئێران دا

کردوە و لە سیاسەتی دەرەوەیان و لە رەوتی گوشار هێنان بۆ سەر رێژیمی ئیراندا هەر خۆیان بە پرسی ئەتۆمی نەبەستۆتەوە و گرنگی بە پرسی مافی مرۆڤ و دیموکراسییش دەدەن. ئەم گۆڕینی روانگەیەش بە قازانجی بزووتنەوەی دیموکراسیخوازیی خەڵکی ئێرانە.

٢ــ بارودۆخی ئابووری:

دابەزینی ئاستی گەشەسەندنی ئابووری:

ئەگەرچی لە سەردەمی دەوڵەتی نۆیەم دا، بەچەند هۆکاری وەك ١. گەشە سەندنی ئابووریی وڵاتانی رۆژئاوایی و چین و هیندوستان و پێویستیی زیاتری ئەو وڵاتانە بە نەوت، ٢. بەرز بوونەوەی نرخی یۆرۆ لە بەرامبەر دۆلاردا، ٣- پەرەسەندنی نائەمنی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و لەم دوایانەش دا سەرهەڵدانی راپەڕینی ئازادیخوازانە لە وڵاتانی عەرەبی، ٤. قەیرانی جیهانیی ئابووری و.. .، نرخی نەوت بەردەوام (و بە تایبەت لەچەند قۆناخ دا بە شێوەیەکی سەر سوڕهێنەر) بەرز بۆوە و ئێران داهاتێکی نەوتیی زۆری وەگیر کەوت، بەڵام ئەو داهاتە زۆرە بە هۆی سیاسەتی هەڵەی ئابوورییەوە نەتەنیا بە قازانج بەڵکوو بە زەرەری ئابووریی ئێران شکایەوە.

لە رووی گەشەسەندنی ئابوورییشەوە، لەچەند ساڵی رابردوودا سەرەڕای بەرز بوونەوەی نرخی نەوت، ئابووریی ئێران بەردەوام رووی لە دابەزین کردوە. دابەزینی ئاستی گەشەسەندنی ئابووری بەپێچەوانەی بانگەشە درۆیەکانی دەوڵەت بە شێوەیەکە کە بانکی ناوەندی بەپێچەوانەی هەموو کات، لە ساڵی ١٣٨٧ بە دواوە ئامادە نەبووە رێژەی گەشەسەندنی ئابووری ئاشکرا بکا و ئەوەش ئەو راستییە دەردەخا کە سیاسەتە ئابوورییەکانی دەوڵەتی ئەحمەدینژاد (کە بەردەوام دروشمی

بریقەداری سەرکەوتنی گەورە دەدا) تا چ رادەیەك لەگەڵ شکست بەرەوروو بووە. بەپێی لێکدانەوەی سندووقی نێونەتەوەیی دراو، رێژەی گەشەسەندنی ئابووری لە ساڵی ٢٠٠٨ (١%)، ٢٠٠٩ (٠١%) ٢٠١٠ (کەمتر لە ١%) بووە و بۆ ساڵی ٢٠١١ش (٠%) ی پێشبینی کردوە. هەر ئەو دامەزراوە نێونەتەوەییە هەڵاوسانی ئابووریی بۆ ساڵی ٢٠١١ ، ٢٢/٥% پێش بینی کردوە. بەم پێیە ئێران لە نێو ٢٠ وڵاتی باکووری ئەفریقا و رۆژهەڵاتی نێوەراست دا کەمترین ئاستی گەشە و زیاترین ئاستی هەڵاوسانی ئابووریی هەیە.

ئامانجدارکردنی یارانەکان:

ئامانجدارکردنی یارانەکان، یەکێك لەگەورەترین پرۆژە ئابوورییەکانی مێژووی هاوچەرخی ئێرانە و لە ماوەی دوو دەیەی رابردوودا، جێگای باس و موناقشەی دەوڵەتە جۆراوجۆرەکانی ئێران بووە. بەڵام بە هۆی ترس لە کاردانەوەکان، هیچ کام لەو دەوڵەتانە خۆیان لە قەرەی جێبەجێکردنی نەدا. زۆربەی ئابووریناسان لەگەڵ خود (زات) ی ئامانجدارکردنی یارانەکان دا هیچ دژایەتییەکیان نیە و بە شتێکی پێویستی دەزانن، بەڵام لەگەڵ ئەو گەڵاڵەیەی کە ئێستا کەوتۆتە بواری جێبەجێکردنەوە، دژایەتی دەکەن و بە گەڵاڵەیەکی مەترسیداری دەزانن.

_بە بڕوای پسپۆران و خاوەنڕایان دەبوایە لە دارشتنی گەڵاڵەیەکی ئابووریی وەها گەورەدا بە شێوەیەکی زانستی، توانا ئابووری و ئینسانییەکان و زەرفییەتە سیاسییەکان لەبەر چاو گیرابان و تێبینیی سیاسی و بەرژەوەندی جیناحییان تێدا رەچاو نەکرابا. ئامانجدار کردنی یارانەکان ئەگەر بەشێوەیەکی زانستی گەڵالە کرابا و لە بەستێنێکی لەبار دا بەرێوە چووبایە دەیتوانی لە رێگەی"صرفەجویی"

لە ئێنێرژی و سەرمایەدا و هاندانی خەلک بۆ کارکردن و... یارمەتی بە گەشە کردن و پەرەسەندنی ئابووری بکا.

سەرکەوتنی وەها پرۆژەیەک پێویستی بە چەند مەرجی سەرەکیی سیاسی و ئابووری هەیە و ئەگەر ئەو مەرجانە ئامادە نەبن، قەیرانی گەورەی لێ دەکەوێتەوە. ئەو مەرجانە بریتین لە:

١- کرانەوەی سیاسی: کرانەوەی سیاسی، سەقامگیریی سیاسی لە نێوخۆی وڵاتدا بە دوای خۆی دا دێنێ ومتمانەی خەلک بە دەولەت زیاد دەکا. خەلک دەبێ متمانەیان بە دەولەت هەبێ و بە پرۆسەی سیاسی هیوادار بن تا لەم دۆخەدا توانای تەجروبەکردنی قورساییەکانی قۆناغەکانی بەڕێوەچوونی پرۆژەکەیان هەبێ. هەروەها کرانەوەی سیاسی، سەقامگیریی سیاسی لە ئاستی نێونەتەوەیی دا بە دوای خۆیدا دێنێ و ئەم سەقامگیرییەش لە ئەگەری رەچاو کردنی سیاسەتێکی دروست دا، وەبەرهێنانی دەرەکی رادەکێشێ.

٢- رێککەوتنی رەزایەتی گشتیی هێز و لایەنە سیاسییەکانی لەسەر بێ.

٣- هەنگاو بەهەنگاو و بەرەبەرە جێبەجێ بکرێ، تا لەلایەکەوە فشار بۆ خەلک ئەوەندە زۆر نەبێ کە توانای تەحەممول کردنیان نەبێ و نارەزایەتیی گشتی لێ بکەویتەوە و پەکی پرۆژەکە بکەوێ و هەر وەها لەلایەکی دیکەوە فشاریش بۆ بەشی بەرهەمهێنەران نەیە کە بە هۆی بێ توانایی لە دابینکردنی مەوادی خاو و پێدانی مووچە و حەقدەستی کرێکاران و پەیدا کردنی بازار بۆ فرۆشی بەرهەمەکانیان تووشی وەرشکستبوون بێن.

٤- لە بارودۆخێکدا دەست بەجێبەجێکرانی بکرێ کە گەشەکردنی ئابووری رەوتێکی ئاسایی دەپێوێ یا لە ئاستێکی بەرزدا بێ نەک لە وەزعێکی وەک ئێستا دا کە گەشەی ئابووری لە ئاستی(٠%) دایە.

٥- کەرتی تایبەت لە ئاستێکی بەهێز دا بێ و ئەگەر ئەوەندەش بەهیز نییە، دەولەت ئەوەندە لە توانا وبەرنامەی دا هەبێ کە ئەو بەشە لە کاتی بەر لە جێبەجێکردنی پرۆژەکە، بەهێزتر بکا.

٦- ئینزباتی ماڵی هەبێ و چالاکییە ئابوورییەکان یاسامەند بکرێن. ئابووریی رانتی و گەندەڵیی ئابووری ریشەکێش کرابن، نەک وەک ئێستا کە ٥٠% سەرمایەی ئێران لە دەستی بەیتی رێبەری و دامەزراوەکانی سەر بەو دەزگایە دان.

٧- بێکاری و هەڵاوسانی ئابووری لە ئاستی مەترسیدار دا نەبن.

بە سەیر کردنی ئە مەرجانەی سەرەوە دەبینین بارودۆخی ئابووری وسیاسیی ئێستای ئێران بە چەشنێکە کە هیچ کام لەو مەرجانەی تێدا بەدی ناکرێ. هەر بۆیە دەبینین لەو کاتەوە کە گەڵاڵەکە کەوتۆتە بواری جێبەجیکردنەوە، رۆژ بەرۆژ زیاتر کێشەکان دەردەکەون وبە هۆی هەڵاوسان و گرانیی پێداویستیەکانی رۆژانەی خەلک، ناکامییەکانی ئەو پرۆژەیە جاربەجار زیاتر دەر دەکەون و گوشارەکانیش بۆ سەر خەڵک زیاتر دەبن. بۆیە سروشتیە کە لە داهاتوویەکی نزیک دا بە هۆی گوشارێکی ئابووریی کەم وێنەوە، چاوەروانی سەر هەلدانی نارەزایەتی لە ئێران دابین.

ئابلۆقە ئابوورییەکان:

ئەگەرچی کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی بەردەوام رادەگەیەنن کە لە ئابڵۆقە ئابوورییەکان ناترسن وهیچ کاریگەرییەک لەسەر کۆمەلگەی ئێران دانانێن، بەڵام بە پێچەوانەوە ئابلۆقەکان کاریگەریی خۆیان لەسەر ئابووریی ئێران

داناوه و بەتایبەت لە ساڵی ١٣٨٩ دا کاریگەریی ئەو ئابلۆقانە بە تەواوی دەرکەوت. پێشبینی دەکرێ کە لە ساڵی ١٣٩٠ دا لە رەوتی بەڕێوەبردنی بەرنامەی ئامانجدارکردنی یارانەکان دا، کاریگەریی ئابلۆقەکان زیاتریش دەربکەوێ.

لە ئاکامدا دۆخی ئابووریی ئێران رۆژ بەرۆژ زیاتر بەرەو خەراپی دەچێ وکۆماری ئیسلامییش بە هۆی گەندەڵی، ئابووریی رانتی، سیاسەتداڕێژی لەسەر بنەمای بەرژەوەندی جیناحی، زالبوونی مافیای ئابووری، کێشەکانی لەگەل دونیای دەرەوە و ...، توانای چارەسەر کردن و باشتر کردنی دۆخی ئابووریی نیە.

ئەگەر خەڵکەکە بتوانن نەبوونی ئازادیی سیاسی و سیستەمی دیکتاتۆری و...، لە بەر سیاسەتی سەرکوت بۆ ماوەیەکی زۆر تەحەممول بکەن، بەلام ئاستی تەحەممول کردنی هەژاری و برسێتی زۆر کەمە. بۆیە لە وەها دۆخێکدا ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لەمەوبەدوا دەبێ گرنگییەکی تایبەت بە بابەتی ئابووری و هەوڵی رێکخستنی کرێکاران، بێکاران و خەڵکی هەژار بدەن. دەکرێ بڵێین یەکێک لە رەخنە جیددییەکان لە رێبەرانی بزووتنەوەی نارەزایەتیی خەڵکی ئێران(سەوز) لە ماوەی دوو ساڵی رابردوو دا ئەوەیە کە گرنگییان بە رادەی پێویست بەو بابەتە نەداوە و رێکخستنی کرێکاران، بێکاران وهەژارانی ئێرانیان کە بەشێکی بەرچاوی کۆمەڵی ئێران پێکدێنن پشتگوێ خستوە.

٣ - سیاسەتە فەرهەنگی و پەروەردەییەکانی کۆماری ئیسلامی

گوشار و بەربەستی زیاتر لە گۆڕەپانی فەرهەنگیدا

ئەگەرچی لە ماوەی سێ دەیەی رابردوودا هێڵەگشتییەکانی سیاسەتی فەرهەنگیی کۆماری ئیسلامی ـ کە لە بیروبۆچوونی ئایەتوڵڵا خومەینییەوە سەرچاوەیان گرتوە ـ گۆڕانێکیان بە سەردانەهاتوە، بەڵام لە سەردەمی دەوڵەتە جیاجیاکاندا کەم و زۆریی فشارەکان بۆ سەر جیابیران جیاواز بووە. لە سەردەمی دەوڵەتی ئیسلاحاتدا فشارەکان تا رادەیەك کەم بوونەوە. لە سەردەمی سەرکۆماریی ئەحمەدینژاد دا جارێکی دیکە سەرکوتی فەرهەنگی بە توندی دەستی پێکردەوە. ئەحمەدینژاد بە دروشمی "گەڕانەوە بۆ دەورانی زێڕینی شۆڕش" واتە سەردەمی خومەینی و هەروەها بە هێرشکردن بۆ سەر سیاسەتە فەرهەنگییەکانی دەوڵەتی ئیسلاحات، دەست بەکار بوو. هەر لە سەرەتاوە فشارێکی زۆری خستە سەر چاپەمەنییەکان و زۆربەی هەرە زۆری رۆژنامە و گۆڤارە سەربەخۆ و نیوەسەربەخۆکانی داخست و قوناغێکی دیکە لە دەسبەسەر کردن و دادگایی کرانی رۆژنامەنووسان دەستی پێ‌کرد. سانسۆری کتێب و بڵاوکراوەکان بە رادەیەك پەرەی ئەستاند کە بە باوەڕی زۆربەی رۆشنبیران تەنانەت لە ساڵانی دەیەی ١٣٦٠ی هەتاوییش دا بەو شێوە نەبوو، بەچەشنێك کە بەشێکی بەرچاو لەو کتێبانەی کە لە دەورانی خاتەمی دا مۆڵەتی چاپیان پێ درابوو، مۆڵەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی دووبارەیان پێ نەدراوەتەوە. هەروەها بەشێکی بەرچاو لە دەزگاکانی چاپ و بڵاو کردنەوەی کتێب داخراون. سانسۆر بە ئاستێك گەیشتوە کە رۆشنبیران و نووسەران، دەوڵەتی ئەحمەدینژاد بە دەوڵەتی کتێب سووتێن ناو دەبەن، دەستەواژەیەك کە لە مێژووی ئێران دا بۆ مەغوولەکان بە کار براوە.

هاوکات مامۆستایانی جیابیری زانکۆ بە بیانووی جۆراوجۆر لە زانکۆکان دەرکراون و یان بە زۆر خانەنشین کراون. گوشار بۆ سەر مامۆستایانی زانکۆ، رۆژنامەنووسان، هونەرمەندان و رۆشنبیران بە رادەیەکە کە کۆچکردنی ئەو توێژانە بۆ دەرەوەی ولات نە تەنیا لەگەڵ سالانی سەرەتای شۆرش بەراورد دەکرێ ، بەڵکوو زۆر لەو سەردەمەش زیاترە.

بە شێوەیەکی چڕوپڕ و سیستماتیك بە ناوی کاری فەرهەنگی لە نێو توێژە نەخوێندەوارەکان و خەڵکی دێهات و هەروەها گەڕەکە هەژارنشینەکانی شارەکاندا هەوڵی پەرەپێدانی فەرهەنگی خوڕافی و مەهدەوییەت دەدەن. ئێستا بە شێوەیەکی ئاشکرا و لە رێگەی جۆراوجۆرەوە وەك دروستکردنی فیلم و بڵاوکردنەوەی بە خۆڕایی لە نێو خەڵکدا، لە نێو مزگەوتەکان و "حوسینییە"کان ، باس لە سەرهەڵدانی بە زوویی ئیمامی زەمان دەکەن، بەچەشنێك کە تەنانەت زۆر بە ساڵاچووەکانیش لەوانەیە ئیمامی زەمان ببینن و خامەنەیی و ئەحمەدینژادیش بە نیشانەکانی سەرهەڵدانی ئیمامی زەمان دەناسێنن.

پەروەردەی ئیدئۆلۆژیک

دامودەزگاکانی کۆماری ئیسلامی و بە تایبەت دەوڵەتی ئەحمەدینژاد لەم چەند ساڵەی دوایی دا بەرنامەیەکی چڕو پڕی پەروەردەییان دەست پێکردوە کە لە قۆناخی سەرەتایی تا خوێندنی باڵا دەگرێتەوە. یەکێك لە ئامانجە سەرەکییەکانی ئەم بەرنامەیە هەوڵدان بۆ پەروەردەی ئیدئۆلۆژیکە کە تیۆریسیەنەکانی سپای پاسداران رۆڵێکی سەرەکیی تێدا دەبینن. فەرماندە و بەرپرسانی بەشە جۆراوجۆرەکانی سپا بە تایبەت لە دوو ساڵی رابردوودا لە لێدوانەکانیاندا بە ئاشکرا باس لە پەروەردەی ئیدئۆلۆژیکیی منداڵان و مێرمنداڵان و لاوان دەکەن. بۆ ئەم مەبەستەش بە دەیان بنکە و دامەزراوەیان بە

تایبەت لە شارە مەزهەبییەکاندا دامەزراندوە. بەپێی ئامارەکانی دەوڵەت، لە ساڵی ١٣٨٩ دا تەنیا لە تاران ٤٠٠٠ ئاخوندیان لەژێر ناوی "ئەفسەرانی شەڕی نەرم" لە قوتابخانەکاندا دامەزراندوە کە لە حەوتوودا یەك تا دوو جەلەسە قسە بۆ قوتابیانی سەرەتایی، ناوەندی و دواناوەندی دەکەن. ئەفسەرانی شەڕی نەرم تەنانەت لە دایەنگە (مهد کودك)یش دا چالاکن و هەر لەو قۆناخەوە پەروەردەی ئیدئۆلۆژیك دەست پێ دەکەن. ئەوان نایشارنەوە کە هەر لەو قۆناخەوە فیدائیانی ئیمامی زەمان پەروەردە دەکەن.

ئەم هەوڵانە هەموو بەشێکن لەپرۆژەیەکی گەورەتر کە تەنانەت لەلایەن هێندێك لە کاربەدەستانیشەوە "شۆڕشی فەرهەنگیی دووهەم"ی پێ دەگوترێ کە لە پەروەردەی منداڵانی دایەنگەوە تا دژایەتی زانستە مرۆییەکان و ئیسلامیکردنی زانکۆکان و خۆماڵیکردنی زانستە مرۆییەکان لەخۆ دەگرێ و مەبەستی سەرەکییش لەم سیاسەتە، ئامادەکردنی هێزی ئینسانی و پەردەوردەکردنی تیرۆریست بۆ داهاتوویە. ئەگینا کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی، خۆیان دەزانن سەرکەوتنی ئەو پرۆژەیەی کە پێی دەڵێن شۆڕشی فەرهەنگیی دووهەم، کارێکی نزیک بە مەحاڵە. بەڵام سەرەڕای ئەوەش تەنانەت ئەگەر ئەم سیاسەتە فەرهەنگییەی کۆماری ئیسلامی لە ئاستێکی زۆر بچووکیش دا سەرکەوتن بە دەست بێنێ، دیسان مەترسیی گەورەیە بۆ داهاتوو و ئاسەوارە نێگەتیڤەکانی، لەدوای کۆماری ئیسلامییش هەر دەمێنێ.

<u>سیاسەتە فەرهەنگییەکانی کۆماری ئیسلامی بە نیسبەت نەتەوە بندەستەکان</u>

کۆماری ئیسلامی ئەگەرچی بانگەشەی ئیسلامەتی و ئوممەتی واحیدە دەکا و بە ڕواڵەت دژی سیاسەتی نەتەوەگەراییە، بەڵام سیاسەتە فەرهەنگییەکانی بە نیسبەت نەتەوە بندەستەکانەوە درێژەی هەمان سیاسەتی

ڕێژیمی پاشایەتیین و لەسەر بنەمای ئاسمیله کردن و تەحقیری ئەو نەتەوانە داڕێژراون. سیاسەتی سووکایەتی بە نەتەوەکان لەسەر هەر دوو ئاستی فەرمی و نافەرمی بە توندی بەڕێوە دەچێ. لە ئاستی فەرمی دا واتە لە نێو راگەیەنەکان و سینەمادا و بەتایبەتی لە دەنگ و رەنگی کۆماری ئیسلامیدا لە ڕێگەی زنجیرە تەلەڤیزیۆنییەکان و بەرنامەی جۆراوجۆری دیکەوە فەرهەنگی نەتەوە بندەستەکانی ئێران بە دواکەوتوو نیشان دەدرێ و گاڵتە بە زمان و زاراوەکانی ئەو نەتەوانە دەکرێ. لەسەر ئاستی نافەرمییش لە ڕێگای هاندانی نوکتە و قسەی گاڵتەئامێز بۆ هەمان مەبەست هەوڵ دەدرێ. ئەم سیاسەتە لە سەردەمی ئەحمەدینژاد دا بەتایبەت بە نیسبەت کوردەوە خەستتر بۆتەوە.

هەروەها ئەو ژمارە کەمە لەو بلاڤۆکانەی کە لە سەردەمی ئیسلاحاتدا بە زمانەکانی نەتەوەکان مۆڵەتی بڵاوبوونەوەیان پێدرابوو و لە سنوورێکی بەرتەسکدا و بە کۆمەڵێک گیروگرفتەوە بڵاو دەبوونەوە، لە سەردەمی ئەحمەدینژاد و بەتایبەت لە چەند ساڵی دوایی دا بەهۆی هەڕەشەی ناوەندە ئەمنییەتییەکان و یان بەهۆی خراپیی باری دارایییەوە داخران. چالاکانی فەرهەنگیی سەر بە نەتەوە بندەستەکان چەندین قات زیاتر لەژێر فشار و هەڕەشەدان و بەشی زۆری ئەو چالاکانە پاش ماوەیەک کار و تێکۆشان ناچار دەبن بەرەو تاراوگە کۆچ بکەن. هەر لەم چەند ساڵەی دواییدا، زۆر لەو کەسانەی کاری فەرهەنگی و رۆژنامەنووسییان لە کوردستان دەکرد و رووناکبیری خاوەنهەڵوێست بوون ، لە ژێر هەڕەشە و گوشاری بەردەوامدا ناچار بوون رۆژهەڵاتی کوردستان بەجێ بێڵن.

یەکێک لەسیاسەتە هەرە شۆڤێنی و زیانبارەکانی کۆماری ئیسلامی دژ بە نەتەوە نافارسەکانی ئیران، بێبەش هێشتنەوەی ئەو نەتەوانە لە خوێندن بە زمانی خۆیانە. لە گەڵ ئەوەی نزیکەی ٣٠ ساڵە لە قانوونی بنەڕەتیی وڵاتدا، هاتوە

کە خوێندن بە "زمانە قەومی و محەللیەکان" لەتەنیشت زمانی فارسی ئازادە ، بەڵام تا ئێستا نەک هەر هیچ هەنگاوێک بۆ ئەوەی نەتەوە نافارسەکانی ئێران بە زمانی خۆیان بخوێنن، هەڵ نەگیراوە، بەڵکوو بە توندی دژایەتیی ئەو هەوڵانە دەکرێ کە داواکاری خوێندن بە زمانی زگماکین و زۆر لە چالاکانی مەدەنی و کەسایەتییە فەرهەنگییەکانی نەتەوە نافارسەکانی ئێران کە کەمپەین و حەرەکەتێکیان بۆ ئەم مەبەستە وەڕێ خستوە، لە گەڵ گوشار و راوەدوونان و لێپرسینەوە و سزای دامەزراوە سەرکوتکەرەکانی رێژیم بەرەورووو بوون. بەردەوامیی رێژیمی کۆماری ئیسلامی لە سەر دژایەتیی ئەم مافە سەرەتاییەی هاونیشتمانانی نافارسی ئێران لە حاڵێکدایە کە زیانەکانی بێبەشیی منداڵانی ئەو نەتەوانە لە خوێندن بە زمانی خۆیان و کاریگەریی خراپی لە سەر پرۆسەی پەروەردە و فێرکردن تەنانەت لە کاربەدەستانی پەروەردە و فێرکردنی خودی رێژیمیش ئاشکرایە و زۆر جار لەم پێوەندییە دا بیلان و ئامار و زانیاریی سەرنجراکێش بڵاو دەکرێتەوە.

لێرەدا بەپێویستی دەزانین ئەو راستییە وەبیر بێنینەوە کە بەرامبەر بەو سیاسەتانەی کۆماری ئیسلامی ، هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن لە کوردستان ئەگەرچی هێندێك لە رووی فەرهەنگییەوە هەوڵیان داوە، بەڵام بەگشتی لەم بوارەدا لاواز جووڵاونەتەوە و پێویستە بۆ پووچەڵ کردنەوەی ئەو سیاسەتانەی رێژیم، لە داهاتوودا بەپێی توانایان و بەپێی پلانێکی تۆکمە و هاوئاهەنگ لەگەڵ یەکتری، قەرەبووی ئاسەوارە نیگەتیڤەکانی سیاسەتی تەحقیری فەرهەنگیی کۆماری ئیسلامی لە کوردستان بکەنەوە.

٤- بارودۆخی مافی مرۆڤ لە ئێراندا

بە پێی ئامار و زانیارییەکانی رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ، ئێران لە رووی پێشێلکردنی مافی مرۆڤەوە بەردەوام لە ریزی چەند وڵاتی یەکەمی جیهانە و لەم ساڵانەی دواییدا، پێشێلکردنی سیستماتیکی مافی مرۆڤ گەیشتۆتە ئاستێکی مەترسیدار.

بەم هۆیەوە کە لە ئێران کۆسپی گەورە لە بەردەم رێکخراوەکان وچالاکانی مافی مرۆڤدایە و هەروەها مافی دەستپێڕاگەیشتنی ئازادانە بە زانیاری نییە و هەوڵدان بۆ لە قاودان و ئاشکرا کرانی پێشێلکردنەکان لە چوارچێوەیەکی ئەمنییەتی دا هەڵسوکەوتی لەگەل دەکرێ، ئەو زانیاری وئامارانەی کە رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ ساڵانە ومانگانە بڵاوی دەکەنەوە تەنیا بەشێکی ئەو پێشێلکردنانە لە خۆ دەگرن کە رۆژانە روو دەدەن .

ئەوە کە دەگوترێ، رادەی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە ئێران تا دێ پەرە دەستێنێ، تەنیا دروشم نییە و بە چاوخشاندنێک بە بەڵگە و زانیارییەکانی رێکخراوە باوەڕپێکراوەکان ئەو راستییەمان بۆ دەردەکەوێ کە چۆن بە تایبەت لە ٢ ساڵی رابردوو دا، رۆژ بە رۆژ پەرەی گرتوە. لەم دوو ساڵەدا نەک هەر لە باری چەندایەتییەوە، بەڵکوو لە رووی چۆنایەتییشەوە، پێشێلکردنی مافی مرۆڤ زیادی کردوە. واتە جگە لەوەی کە نموونەکانی گرتن و سزادان و کوشتن و ئێعدامی ناڕازییان و گوشار بۆ سەر کەمایەتییە جۆراوجۆرەکان یەکجار زۆر بەرەوژوور چوون، جۆری ئەو رەفتارە سەرکوتکەرانەیەش کە لە رووبەڕوو بوونەوە لە گەڵ خۆپێشاندانی خەڵک، یا لە گەڵ گیراوەکان لە نێو بەندیخانەکان دا کراون، دڵتەزێنتر و وەحشیانەتر بوون. چەندین نموونە دەستدرێژی تەنانەت بۆ سەر بەندییە پیاوەکان، کوشتنی دەستبەسەرکراوەکان لە ژێر دڕندانەترین جۆری ئەشکەنجەکان ،کە بۆ کۆماری ئیسلامی رسواییەکی

گەورە بە ناوی گرتووخانەی کەهریزەکی لێ کەوتەوە، لە نموونەکانی گۆڕانی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە رووی چۆنییەوەن. هەر بۆیە ئەو جۆرە پێشێلکردنانە، دەچنە خانەی تاوان دژی مرۆڤایەتی. دیارە ئەگەر رێژیمی کۆماری ئیسلامی بەربەستی نێودەوڵەتیی لە سەر نەبێ،بەپێی سروشتی ئەو رێژیمە و ئەزموونی سیستمە دیکتاتۆرەکان، دەبێ چاوەڕوان بین کە لە داهاتوو دا پێ بەپێی پەرەسەندنی نارەزایەتییەکان وبە هێزتر بوونی خەباتی ئازادیخوازانە، ئاستی پێشێلکردنەکان بەرەوژوورتر بچێ.

یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی زۆر بوونی پێشێلکردنەکانی مافی مرۆڤ لەم ٣ ساڵەی دواییدا چ لە ئاستی ئێران وچ لە ئاستی کوردستان، پەرەسەندنی نارەزایەتییەکان و بەهێز بوونی خەباتی ئازادیخوازانە ودێموکراسیخوازانەی خەڵکە. سەرنجراکێش ئەوەیە کە بە پێی ئامارەکان، زیاترین پێشێلکردنەکان لە ناوەند (تاران و دەوروبەر) و لە رۆژهەڵاتی کوردستان تۆمار کراون، ئەوەش بەهێز بوونی خەبات و بزووتنەوەی ئازادیخوازانە لەو دوو شوێنە لە چاو ناوچەکانی دیکەی ئێران دەسەلمێنن.

بەڕێوەبردنی حوکمی ئێعدام لە سێ ساڵی رابردوو دا بە شێوەیەکی مەترسیدار لە چاو ساڵانی پێشتر زیادی کردوە. لە دوای کوشتاری بە کۆمەڵی زیندانییە سیاسییەکان لە ساڵی ١٣٦٧ دا، زۆرترین ژمارە (لانیکەم ٥٤٦ کەس لە ساڵی ١٣٨٩دا) بە تاوانی جۆراوجۆری سیاسی و کۆمەلایەتی ئێعدام کراون، بەچەشنێک کە بە پێی رێژەی حەشیمەت، ئێران لە باری کەلکوەرگرتن لە سزای ئیعدام، پلەی یەکەمی لە جیهان دا هەیە. هەر لە پێوەندی لەگەل سزای ئێعدام دا بابەتی ئیعدامی بە کۆمەڵی قاچاخچیان و فرۆشیارانی مادە هۆشبەرەکان جێگەی هەڵوێستە لەسەر کردنە. ئێعدامی بە کۆمەڵی فرۆشیارانی مادە هۆشبەرەکان کە لە ساڵانی سەرەتای هاتنە سەرکاری ئەم رێژیمە دا زۆر

باو بوو، لەم دوایانەشدا دەستی پێ کردۆتەوە، بەڵام وەک دیاردەیەک بەشیوەیەکی نهێنی و بەدوور لە هەراو هوریای راگەیەنەکانی رێژیم بەرێوە دەچن. ئەم دیاردەیە بە تایبەتی لەم بارەیەوە جێگای لێوردبوونەوەیە کە کۆماری ئیسلامی ، بەردەوام بۆ ئەوەی وانیشان بدا کە بەتوندی دژی قاچخچییەکان و فرۆشیارانی مادەهۆشبەرەکان دەجووڵێتەوە، بە شانازییەوە هەواڵی لە سێدارەدانی ئەوانی بڵاو کردۆتەوە و تەنانەت زۆرجاریش لەبەر چاوی خەڵک ئێعدامی کردوون. بەڵام با بزانین ئێعدامی بە کۆمەڵ و بەنهێنیی تاوانبارانی مادە هۆشبەرەکان، کە لەم چەند مانگەی دواییدا چەندجار لە مەشهەد رووی داوە و هەوڵ دراوە شوناسی تاوانباران بشاردرێتەوە، چ مەبەست و هۆکارێکی لە پشتە، بێجگە لە ترسی ئاشکرا بوونی نهێنییەکان؟ پاش سەرهەلدانی بزووتنەوەی سەوز و نفووزی رێبەرانی ئەو بزووتنەوەیە لە نێو هێندێک لە دام و دەزگاکانی وەک دادوەری و ئیتلاعات و هەر وەها سەرهەڵدانی کێشە و دووبەرکی لە نێو سەرکردەکانی باڵی ئوسوولگەرا دا، ئەو بەشە لە کاربەدەستان و رێبەرانی کۆماری ئیسلامی کە بۆ خۆیان سەرکردەی باند و تۆڕەکانی قاچاخ و بڵاوکردنەوەی مادە هۆشبەرەکانن، لە ترسی ئاشکرا بوون و ئەوە کە بەڵگە دەستی نەیارەکانیان نەکەوێ، پەنایان بردوتە بەر ئێعدامی بێ موحاکەمەی ئەندامانی ئاستی خوارەوەی باندەکانیان و بەم شێوەیە خەڵکی فریوخواردوو دەکەنە قوربانیی بەرژەوەندی خۆیان.

لە پێوەندی لەگەڵ بەندییە سیاسییەکاندا، رێژەی بەندییە سیاسییەکان بە تایبەت پاش سەرهەڵدانی نارەزایەتییەکانی دوای هەلبژاردنی سەرکۆماری، بە رادەیەکی بەرچاو زیادی کردوە. لە ساڵی ١٣٨٨ دا تەنیا بە پێی زانیارییەکانی کۆمەڵەی چالاکانی مافی مرۆڤ ١٦٦٣ خوێندکار دەستبەسەر کراون و بە هەزاران هاووڵاتی و بە سەدان رۆژنامەنووس و چالاکی سیاسی و مەدەنی لە

ڕەوتی خۆپێشاندانەکاندا کەوتنە بەندیخانە. لە ساڵی ١٣٨٩ دا هەر بەپێی سەرچاوەی پێشوو لانیکەم ٤٥٥ چالاکی سیاسی ومەدەنی دەسبەسەر و ٣٨٦٧ کەسیش لە پێوەندی لەگەل کۆبوونەوەکانی نارەزایەتیدەربرینداا دەسبەسەرکراون. بە پێی ئاماری ناوەندی هەوالی"کوردستان وکورد" لە ساڵی ١٣٨٩ دا تەنیا لە کوردستان ٤٩٨ جار دەستبەرکردنی هاووڵاتان بە تاوانی سیاسی روویان داوە. بەشێک لە دەستبەسەر کردنەکان بە تاوانی سیاسی بووە. ژمارەکی زۆر لەدەسبەسەرکراوان تا ئێستا نە حوکم دراون و نەکەس هەواڵێکی لە چارەنووسیان هەیە. هەر ئێستا لە ئێران بە سەدان زیندانیی سیاسی هەن کە دەکرێ ناویان بنێین "زیندانیانی سیاسیی نەناسراو" کە هیچ کەس و لایەن و ڕێکخراوێکی سیاسی ومەدەنی و داکۆکیکاری مافی مرۆڤ زانیاریی لە بارەیانەوە نییە.

بۆ تێگەیشتن لە بارودۆخی مافی مرۆڤ و هەستیار بوونی کۆماری ئیسلامی لە ئاست ڕێکخراوەکانی داکۆکی لە مافی مرۆڤ و چالاکانی ئەم بوارە، دەتوانین ئاماژە بە تاقە ڕێکخراوی داکۆکی لە مافی مرۆڤ لە کوردستان و چارەنووسی دامەزرێنەر و سەرۆکی ئەو ڕێکخراوە، موحەممەد سەدیق کەبوودوەند بکەین. ڕێکخراوی داکۆکی لە مافی مرۆڤ لە کوردستان کە لە ٢٠ی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٨٤وە دامەزراوە، هەتا ئێستا، خۆی و سەرۆکەکەی و ئەندامانی،بەردەوام لە گەڵ هەڕەشە وپەروەندەسازیی دام و دەزگا ئەمنییەتییەکانی کۆماری ئیسلامی بەرەوڕوو بوون. کەبوودوەند، ئەو تێکۆشەرە شێلگیرەی داکۆکی لە مافەکانی مرۆڤ، زیاتر لە ٤ ساڵە بە تاوانی پێکهێنانی ئەو ڕێکخراویە و لەقاودانی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە کوردستان،لە حاڵێک دا نەخۆشە ، لە بارودۆخێکی زۆر خراپی جیسمیدا لە بەندیخانە دایە. کۆمەڵێکی دیکە لە ئەندامانی ئەو ڕێکخراوەیە، هەر بە تاوانی

داکۆکی لە مافە مرۆییەکانی خەڵکی کوردستان،کەوتوونە بەندیخانە. هێندێکیشیان ناچار کراون وڵات بەجێ بێڵن.

لەگەڵ ئەوەی لە ماوەی چەند ساڵی رابردوو دا چەندین جار بەندییەسیاسییەکان بە کۆمەڵ مانیان لە خواردن گرتوە و تا لێواری مەرگ چوون (بۆ وێنە مانگرتنی بەرینی زیندانیانی سیاسیی کورد) بەلام بەرپرسانی زیندان هیچ بە دۆخی تەندروستیی زیندانیان رانەگەیشتوون وئیجازەیان بە چاوەدێرانی نێونەتەوەیی نەداوە سەردانی بەندیخانەکان بکەن. بەشێکی بەرچاوی زیندانیان لە بەندیخانەکاندا، تووشی نەخۆشیی قورس بوون و بەهۆی بارودۆخی نالەبار، سەلامەتیی دەروونییان لەمەترسیدایە.

لە چەند ساڵی رابردوودا بارودۆخی مەترسیداری مافی مروڤ لە ئاستی نێونەتەوەیی دا سەرنجی کۆمەلگەی نێونەتەوەیی بۆ لای خۆی راکێشاوە و لە سیاسەتی دەرەوی ولاتانی ئورووپایی و ئەمریکا دا دۆخی مافی مرۆڤ لە ئێران زیاتر لە جاران رەنگی دەداتەوە و چەند هەنگاو بەرەوپێش چووە. بڕیارنامەی ٢٤ ی مارسی ئەمساڵی شوورای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان و دیاریکردنی لێکۆلەری تایبەتی بۆ تۆژینەوە لە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە ئێران، نیشاندەری گۆڕانێکی بەرچاوە لە سیاسەتی دەرەوەی وڵاتانی جیهان بەگشتی و بەتایبەتی ولاتانی رۆژئاوادا. هەنگاوێکی گرنگی دیکە بڕیاری بایکۆتکردن و دەست بەسەرداگرتنی داراییەکانی کاربەدەستانی جینایەتکار و تاوانخولقێنی کۆماری ئیسلامی لە بانکەکانی دەرەوە لە لایەن یەکیەتیی ئورووپاوەیە کە لە مانگەکانی رابردوو دا شاهیدیان بووین. پێکهاتنی ئەم گۆڕانە و ئەم پێشچوونانە بە قازانجی مافی مرۆڤ لە ئێران، بەرهەمی

تێکۆشانی چالاکانی مافی مرۆڤ لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات، هەروەها بەرهەمی کاری دیپلوماسی و ڕاگەیاندنی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنە. حیزبی دیموکراتی کوردستان لە چەند ساڵی ڕابردوو دا وێڕای بایەخدان بە مافی مرۆڤ لە ڕاگەیەکانیدا، لە پێوەندییە دیپلۆماسییەکانیشیدا بەردەوام پێی لەسەر ئەم بابەتە داگرتوە و هەوڵی داوە کاربەدەستانی وڵاتانی دەرەوە تێ بگەیەنێ کە لە دارشتنی سیاسەتەکانیان و هەڵوێستگرتن بەرامبەر بە ئێران، دۆخی مافی مرۆڤ و دیمۆکراسی بە بنەما وەربگرن.

٥- بارودۆخی ژینگە

ئەوەی ڕاستی بێ لایەنە سیاسییەکانی ئێران بە دەسەڵات وئۆپۆزیسیۆنەوە وەک بابەتێکی گرنگ و هەستیار بۆ بابەتی ژینگەیان نەڕوانیوە و ئەم بابەتە لە بەرنامەی سیاسیی زۆرێک لەهێزەکاندا جێی نەگرتوە و لەباشترین حاڵەتدا وەک سیاسەتێکی لوکس چاو لەم بابەتە کراوە. ژینگە و ژینگەپارێزی تەنانەت وەک دروشم لە گۆڕەپانی سیاسیی ئێراندا زۆر کەمڕەنگە. بە باوەڕی ئێمە ئەم بایەخنەزانین و گرنگینەدان بە ژینگە لە لایەن هێزە سیاسییەکانی ئۆپۆزیسیۆن و هەر وەها کۆمەڵانی خەڵکەوە کەمتەرخەمییەکی گەورەیە و لە داهاتوویەکی نە زۆر دووردا ئاکامەکانی ئەم بێ بایەخ چاولێکردنە دەبینینەوە.

هێزە سیاسییەکان و چالاکانی سیاسیی ئۆپۆزیسیۆنی ئێران بە هۆی زاڵبوونی ئەو ڕوانینەوە، نەیانتوانیوە خەڵک و لایەنگرانیان بە نیسبەت ژینگە پارێزی و مەترسییەکانی سەر ژینگە هەستیار بکەن. بۆیە سەرەڕای بوونی مەترسیی جیددی لەسەر تێکچوونی ژینگە و دۆخی نالەباری ژینگە، جگە لە چەند

نارەزایەتی دەربڕینی بچووک، هیچ کاتێک نارەزایەتی دەربڕینێکی گرنگ و کاریگەرمان لە خەڵک نەدیوە .

به پێی لێکۆڵینەوەیەکی زانستیی زانکۆی کۆلۆمبیا، لە رووی ژینگە پارێزییەوە ئێران لە نێو ١٤٦ وڵاتدا، لە پلەی ١٣٢دایە و بەپێی ئەو لێکۆڵینەوەیە رەوتی تێکچوونی ژینگە لە ئێران بە خێراییەکی سەرسوڕهێنەر دەچێتە پێش. ئەوە لە کاتێکدایە ئەم بابەتە نە بۆ دەولەت بووە بە پرسێکی گرنگ و نە بۆ ئۆپوزیسیۆن.

لە ٥ ساڵی رابردوو دا رووبەرێکی بەرین لە جەنگەڵەکانی ئێران لە نێوچوون. هەر وەها ریژەیەکی بەرچاو لەو زەوییانە کە بۆ کشتوکاڵ دەبن، تێکەل بە بیابان بوون و رەوتی "فرسایش خاک" لە ئێران چەند ساڵە لە سەرووی هەموو وڵاتانی دیکەوەیە.

سڵامەتیی هاووڵاتان لە رووی ئاوی خواردنەوەش لە مەترسیدایە. بەو پێیەی کە ئێران بە گوێرەی رێژەی حەشیمەت و بەرینایییەوە، سەرچاوەکانی ئاوی شیرینی زۆر کەمە و٧٠ لەسەدی سەرچاوەکانی ئاوی شیرین لە ٣٠ لەسەدی خاکی ئێران(واتە باکوری ئێران و کوردستان) هەڵکەوتوە، کارناسان پێشبینی دەکەن تا ٣٠ ساڵی دیکە حەشیمەتی ئێران بگاتە ٩٠ میلیون کەس. ئەو کات ئێران توانای دابینکردنی ئاوی خواردنەوەی بۆ هاووڵاتان نابێ و هەر ئێستا لەبەر پیسبوونی سەرچاوەکانی ئاوی شیرین، بە هۆی بێ موبالاتیی دەوڵەت وسیاسەتی هەڵەی ژینگە پاریزی لە چەشنی رژاندنی فازلاوە سەنعەتییەکان و شارییەکان بۆ نێو رووبارەکانەوە، چەندین جۆر نەخۆشی، هەرەشە لە سڵامەتیی هاووڵاتیان دەکەن.

زۆربەی هەرە زۆری تالاوەکانی ئێران لە ناوچوون. گۆلی ورمێ هەڕەشەی وشک بوونی لە سەرە و پێشبینی دەکرێ کە ئەگەر هەنگاوی پێویست نەهاوێژرێ، لە ماوەی ۳ تا ٥ ساڵی دیکە بە تەواوی وشک ببێ و بە وشکبوونی بەشیکی بەرچاو لە خاکی ناوچەکانی دەوروبەر ببێتە شۆرەکات.

لە کوردستان جیا لە گۆلی ورمێ، گۆلی زرێباریش لە بارودۆخێکی باش دا نیە. هەر وەها لە ماوەی ۳۰ ساڵی رابردوو دا دەستێکی ئەنقەست لە چەندین ناوچە بە تایبەت مەریوان دارستان و جەنگەڵەکانی کوردستان دەسووتێنێ. دەوڵەت هیچ هاوکارییەکی ژینگە پارێزانی بۆ کوژانەوەی ئاگرەکان نەکردوە و لە هێندێک حاڵەتیش دا رێگریی لێ کردوون بە هۆی سیاسەتی هەڵەی دەوڵەت لە گواستنەوەی ئاوی رووبارەکان بە تایبەت لە پارێزگای کرماشان بۆ ناوچەکانی دیکە، هەڕەشەی تێکچوونی ژینگە لە هەر دوو بەشی رۆژهەلات و باشووری کورستان زۆر جیددییە.

ئەم بارودۆخە مەترسیدارەی ژینگە لە ئێران وکوردستان وادەخوازی کە لە داهاتوودا بابەتی ژینگە بە شیوەیەکی زۆر جیدی بکەوێتە نێو بەرنامەی ئۆپۆزیسیۆنەوە. ئۆپۆزیسیۆنیش تەنیا دەتوانێ بە وریاکردنەوەی خەڵک لە مەترسییەکان، ئەوان بەنیسبەت ئەم بابەتە هەستیار بکا و وزە و هێزی نارەزایەتیدەربڕینیان پێ ببەخشێ.

گرفتی ناخاوێنیی هەوا، یەکێکی دیکە لە پرسە ژینگەییەکانی ئێرانە. هەوای شارە گەورەکانی وەک تاران و ئیسفەهان ساڵانە نزیک بە ۱۰۰ رۆژ لە سەرووی دۆخی سوور(وضعیت قرمز)ەوەیە. ئەوش لە راستی دا، بەرهەمی سیاسەتی هەڵاواردنی ئابووریی دەیان ساڵەی دەوڵەتەکانی ئێرانە کە نزیک بە ۷۰ لەسەدی کارگە بەرهەمهێنەرە سەنعەتییەکانی لەو شارانەدا دروست کردوون.

بارودۆخی گشتیی رۆژهەڵاتی کوردستان

خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان بە درێژایی مێژووی دەسەڵاتدارەتیی رێژیمە ناوەندگەراکانی پاشایەتیی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی لە گەڵ هەڵاواردن و ستەمی نەتەوایەتی و ئایینیدا بەرەوڕوو بوون. بەرەوڕووبوونی خەڵکی کوردستان لە گەڵ ئەو هەڵاواردن و جیاوازیدانانەی دەسەڵاتبەدەستانی ناوەندنشین، کۆمەڵگەی کوردستانی نوقمی زۆر کێشە و قەیرانی کۆمەڵایەتی و ئابووری کردوە.

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی زیاتر لە ٣٠ ساڵی رابردووی دەسەڵاتدارەتیی خۆیدا بە جێخستن و زاڵکردنی ئەو سیاسەتە کە کوردستان ئەمنیەتی سەرمایەدانانی لێ نییە، لە لایەک سیاسەتی دژەکوردانەی خۆی بۆ راگرتنی کوردستان لە دواکەوتوویی لە بوارە جیاجیاکانی ئابووری، کۆمەلایەتی و فەرهەنگیدا بە کردەوە جێبەجێ کردوە و لە لایەکی دیکەش لە رێگای بەتاڵانبردنی سەرچاوەی ژێرزەوی و کانزاکانی کوردستان و لە پەراوێزخستنی کوردستان لە رەوتی هەڵدان و گەشەی ئابووریی وڵاتدا، بێکاری، هەژاری، بێبەشی و بەشمەینەتی و قەیرانە کۆمەڵایەتییەکانی وەک ئێعتیاد بە مادە هۆشبەرەکان و دەیان خەساری کۆمەڵایەتیی دیکەی تووشی خەڵکی کوردستان کردوە.

کوردستان لە چاو ناوچەکانی دیکەی ئێران بە لەبەرچاوگرتنی زۆر فاکتۆری وەک ئاو و هەوای لەبار و سازگار، خاکی بەپیت، لێڕەواری زۆر، دارستانی چڕوپڕ و ئاوی زۆر و بە هۆی هەبوونی شوێنی توریستی و مێژوویی و هەروەها بە هۆی هەبوونی سەرچاوە و کانزا ژێرزەوییەکانی وەک نەوت و زێڕ و بەردی جۆراوجۆر و هەروەها بە هۆی هەڵکەوتی جوغرافیایی وەک دراوسێیەتیی عێراق و تورکیە بۆ پەرەپێدان بە کەرتی بازرگانی و دانوستان لەو ناوچانە، زەرفییەت و ئیستعدادێکی یەکجار زۆری بۆ هەڵدان و گەشەی ئابووری هەیە. بەڵام بەو حاڵەش دەبینین کە کوردستان دوای سیستان و بەلووچستان بێبەشترین ناوچەی ئێران لە رووی ئیمکانات و پیراگەیشتن و دواکەتووترین ناوچەی ئێران لە رووی هەڵدان و گەشەی ئابوورییە.

بێکاری یەکێک لە کێشە هەرە سەرەکییەکانی خەڵکی کوردستانە. نرخی بێکاری لە کوردستان بە هۆی پێکەوەنەگونجانی هەڵدانی حەشیمەت و زەرفییەتەکانی رەخسانی هەلی کار، بەردەوام بەرز و بەرزتر دەبێتەوە. بە پێی ئامارە رەسمییەکانی دەوڵەت نرخی بێکاری لە کوردستان ١٤% ە و نرخی بێکاری لە ئاستی گشتیی ئێراندا، ١٣% ە. بەڵام ئەو ئامار و ئەرقامە حکوومەتییانە جێی باوەڕی هیچ کەس و لایەنێک نین. چونکە کوردستان بە دەگمەن کارخانەیەکی گەورەی بە زەرفییەتی سەروو ١٠٠ کەسی تێدا هەیە و تەنیا کۆمەڵێک کارگەی بچووک بچووکی تێدا چالاکن کە بەشی هەرە زۆری ئەوان " تەعاونی" ن و بە وام و قەرزەکانی دەوڵەت هەڵ دەسووڕێن . زۆریش لەو کارگەیانە کە نەیانتوانیوە قەرزەکانیان بدەنەوە، لە لایەن ئەو بانکانەی وامیان لێ وەرگرتوون، دەستیان بەسەردا گیراوە.

هەر بە پێی ئامارە رەسمییەکانی ناوەندی ئاماری ئێران پشکی شار و ناوچەکانی رۆژهەلاتی کوردستان لە سەرجەم کارگە و کارخانە پیشەییەکانی

ئێران لە ساڵی ١٣٨٦دا ٤.٦% بووە. لەو چەند ساڵەی دواییشدا کە کۆماری ئیسلامی بە هۆی تەقینەوەی قەیرانە سیاسی و ئابوورییەکانی، خۆ لە بڵاوکردنەوەی ئامارەکان دەبوێرێ، وێناچێ پشکی کوردستان لە بەشی سەرمایەدانانی دەوڵەتی و پیشەیی لەوە زیاتر بووبێ.

پەرەستاندنی دیاردەی کۆڵبەری لە کوردستان کە ڕۆژ نییە کوژران ، برینداربوون و نقوستان بوونی چەند کەسێکی لێ نەکەوێتەوە، باشترین بەڵگە بۆ تێگەیشتن لە واقعییەتی دڵتەزێنی ئابووریی کوردستان و ڕاستییەکانی پێوەندیدار بە دیاردەی بێکاری لەم بەشە لە وڵاتی ئێرانە. لە زۆربەی بنەماڵەکانی کوردستاندا تەنیا یەک کەس کار دەکا و ئەندامانی دیکەی خێزان دەبێ بە حەقدەستی ئەو بەڕێ بچن، یان دەبێ بە دوای ئەو کار و کاسبییانە کەون کە بە کاری ڕەش و " کاذب" دەناسرێن و زۆرترینیشیان مەترسیی گیانییان لە سەرە.

بە پێی ئەو لێکۆڵینەوانەی کۆمەڵێک لە ئابووریزانانی سەربەخۆ لە سەر نرخی بێکاری لە ئێراندا کردوویانە، نرخی بێکاری لە ساڵی ٨٨ ی هەتاویدا لە پارێزگای ورمێ لە گرووپی تەمەنیی ١٦ تا ٢٩ ساڵدا ٢٦.٨% و لە پارێزگای ئیلام ٣١% بووە. نرخی بێکاری لە پارێزگای سنە لەو ساڵەدا ٢٦.٣% و لە پاریزگای کرماشانیش ٢٥.٥% بووە.

فاکتۆری بێکاری لەو فاکتۆرانەیە کە وایان کردوە کێشە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەی وەک ئیعتیاد بە مادە هۆشبەرەکان، تەڵاق، تاوانکردن، خەمۆکی و خۆکوژی و وازهێنان لە خوێندنگە و بە نیوەچڵی هێشتنەوەی خوێندن لە کوردستان زیاتر لە ساڵانی ڕابردوو پەرە بستێنن.

هەر بە پێی ئامارە ڕەسمییەکانی کۆماری ئیسلامی، کوردستان خاوەنی کەمترین پێوەری هیوا بەژیان لە چاو ناوچەکانی دیکەی ئێرانە و پارێزگای

تاران لەم رووەوە بەرزترین پلەی هیوا بە ژیانی لە ئێراندا بەر کەوتوە. لە تاران کە پشکی هەرە زۆری هیوا بە ژیانی پێ براوە، خەڵکەکەی لە رووی ئیمکاناتی خۆشبژیوی، گوزەرانی باش، دەستکەوتنی هەلی کار، ئیمکاناتی پزیشکی و دەرمانی و خوێندن و پەروەردە لە چاو خەڵکی ناوچەکانی دیکەی ئێران، بە تایبەت کوردستان بارودۆخ و گوزەرانیان بە چەند قات باشترە.

ئەو راستییە کە کوردستان لە باری ئابوورییەوە چەندقات لە ناوچەکانی دیکەی ئێران خراپترە و لە هەژارترین و بێبەشترین ناوچەکانی وڵاتە، لە ئێمە وەک رێبەری و سەرجەم تێکۆشەران و ئەندامانی حیزبی دیموکراتی کوردستان دەخوازێ لە داهاتوودا بە گرنگییەکی زۆرترەوە سەرنجی ئەو لایەنە لە ژیانی خەڵکەکەمان بدەین و و تێ بکۆشین کە گیروگرفتە ئابوورییەکان بکەینە هەوێنی رێکخستنی کرێکاران، زەحمەتکێشان وهەژاران.

پەرەستاندنی دیاردەی ئیعتیاد یەکێکی دیکە لەو بەڵایانەیە کە خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان تووشیان بە تووشی بووە و ئەمنیەتی کۆمەڵایەتیی کوردستانی خستۆتە ژێر مەترسییەوە.

دیاردەی ئیعتیاد و ئاکامە زیانبارەکانی ئەگەرچی لە هەموو بەش و ناوچەکانی ئێران ژیانی بە میلیۆن کەسی خستۆتە ژێر کاریگەریی خۆیەوە، بەڵام ئەو دیاردەیە لە کوردستان ئاگایانە و لە لایەن کاربەدەستانی ئەمنیەتیی ریژیمەوە بە مەبەستی سیاسیی تایبەتەوە پەرەی پێ دەدرێ.

ئەوەی کە چاوەدێرانی سیاسی بە گشتی لە سەری کۆکن ئەوەیە کە ناوەندە ئەمنیەتییەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ بەچۆکداهێنانی بزووتنەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە کوردستان و دابڕاندنی لاوانی کورد لە پرسە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان و خەباتی شوناسخوازانەیان بواری لەبار بۆ تێوەگلانی ئەوان بە

داوی مادە هۆشبەرەکان دەڕەخسێنن و مادە هۆشبەرەکان وەک چەکێک بە دژی ئیرادەی نەتەوەیی کورد بە کار دێنن.

کۆماری ئیسلامی لە لایەك بودجەیەکی ئەوتۆ بۆ هەڵمەت و چالاکیی پێشگیری، بە مەبەستی دوورخستنەوەی لاوان لە داوی ئیعتیاد لە کوردستان تەرخان ناکا و لە لایەکی دیکەشەوە بەرپرسان و هێزەکانی رێژیم لە کوردستان کە زۆربەی نزیك بە تەواویان تەبعیدی و لە کەسانی بێزراو و ناسالمی شار و ناوچەکانی دەرەوەی کوردستان پێك دێن، لەگەڵ بازرگانانی مادە هۆشبەرەکان لە کوردستان دەستیان تێکەڵ کردوە. ئەوانە و دەیان پاڵنەری دیکەی وەك بێکاری، هەژاری، نەبوونی ئاسۆیەکی روون و گەش بۆ داهاتووی لاوان دەستیان داوەتە دەستی یەك تا کێشەی ئیعتیاد لە کوردستان رۆژبەرۆژ زیاتر ئەو کۆمەڵگەیە بەرەوڕووی مەترسیی لە بەریەك هەڵتەکان بکاتەوە.

لە خۆڕا نییە کە مەوادی موخەدیر لە بازار و پارکەکان، لە قوتابخانە و زانکۆکان و لە هەموو شوێن و گەڕەکێکی شار و گوندەکانی کوردستان زۆر و زەوند و بە ئاسانی و بە نرخی هەرزانتر لە شوێنەکانی دیکەی ئێران دەست دەکەون.

جیابوونەوە و تەڵاق لە کوردستان یەکێکی دیکە لەو کێشە کۆمەڵایەتییانەیە کە لە ماوەی ساڵانی رابردوودا بە رێژەیەکی بەرچاو لە کوردستان زیادیان کردوە. هۆکاری سەرەکیی ئەو بەرزبوونەوەیەی نرخی تەڵاقیش، کەڵەکەبوونی فشار و خەسارە

کۆمەڵایەتییەکانی وەک بێکاری و هەژاری و ئیعتیاد بە مادە هۆشبەرەکان لە کۆمەڵگەی کوردستان دان.

هەر بە پێی دوایین ئامارە رەسمییەکانی ناوەندی ئاماری ئێران لە ساڵی ٨٧ ی هەتاویدا رێژەی تەڵاق لەچاو پێکەوەنانی ژیانی هاوبەش لە پاریزگای ئیلام ٥.٧٥% و لە پاریزگای ورمێ ١٠.٢% زیاتر بووە.

ئەو رێژەیە لە ئیران بە گشتی ١٢% ە، کەچی رێژەی تەڵاق لە چاو پێکەوەنانی ژیانی هاوبەش لە پاریزگای سنە ١٨.٢% و لە پارێزگای کرماشان ١٧.٤% بووە.

لە رۆژهەڵاتی کوردستان رۆڵی ئەنجومەنە سینفیو پیشەییەکان،NGO کان و رێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی بە هۆی کەشی داخراوی سیاسیو هەوڵە سیستماتیکەکان بۆ بە ئەمنیەتی کردن و بە ئەمنیەتی نیشاندانی کوردستان کاڵ و کەم دیارە.

هەر چەشنە هەوڵو جموجۆڵێکی ئەو کەمە رێکخراو و بنیاتە مەدەنی و ناحکوومییانەی کوردستان بۆ دەستەبەر کردنی مافە کۆمەڵایەتی و مەدەنیو سیاسییەکانی خەڵکو ئاشنا کردنیان بە ماف و مەهارەتەکانی ژیان لە لایەن ناوەندە ئەمنیەتییەکانی کۆماری ئیسلامییەوە، مۆرکی سیاسییان لێ دەدرێ و چالاکان و بەرپرسانی ئەو ناوەندانە تووشی گیرانو ئەشکەنجە و زیندانی درێژخایەن دەبنەوە. بڕینەوەی حوکمی ١١ ساڵ زیندان بۆ محەممەد سەدیق کەبوودوەند، سەرۆکی بەندکراوی رێکخراوی مافی مرۆڤی کوردستان تەنیا بە تاوانی! دامەزراندنی ئەو ریکخراوە و ئاشنا

کردنی خەڵکی کوردستان بە مافەکانیان و بەرگری کردنیان لەو مافانە، نموونەیەک لە جۆری هەڵسوکەوت و سیاسەتی کۆماری ئیسلامی بە نیسبەت بزاوتە کۆمەڵایەتی و ڕووناکبیری و مەدەنییەکان لە کوردستانە.

دەوڵەتی ئەحمەدینژاد ئیزنی پێکهێنانی ڕێکخراوە مەدەنییەکان لە کوردستانی یەکجار بەرتەسک کردۆتەوە و ئەو کەمە ڕێکخراوەیەش کە بەرهەمی ساڵەکانی دەسەڵاتدارەتیی ڕیفۆرمخوازەکانن، پشتیان لە ژێر فشارو ئاستەنگەکانی ناوەندە ئەمنیەتییەکانی کۆماری ئیسلامیدا چەماوەتەوە و بەم هۆیانەوە کار و چالاکییەکی ئەوتۆیان لێ نابینرێ.

کۆمەڵگەی هونەریی کوردستانیش هەر بەو شێوەیە و لە ژێر کاریگەریی کۆمەڵە هۆکارێکی وەک نەبوونی ئیمکاناتی پێویست، نەبوونی ئەمنیەتی شوغلی، نەبوونی پشتیوانیی ماددی و لە سەرێ بوونی تێچووی کار و پرۆژەی هونەری و فەرهەنگی، کار و چالاکییەکانیان لە کزی داوە.

حیزبی دیموکراتی کوردستان

(روانین و هەڵوێستەکان)

پرسی کورد:

لەم بەشەی راپۆرتەکەماندا پێویستە تیشك بخەینە سەر لێکدانەوە و خوێندنەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان بەرانبەر بە پرسی کورد لە بەشە جۆراوجۆرەکانی کوردستاندا.

ئەگەرچی تا ئێستا پرسی کورد بە چارسەر نەکراوی ماوەتەوە و کورد وەك نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت کە خۆی و خاکەکەی بەسەر چوار وڵاتدا دابەش کراون، بە مافە رەوا و سەرەکییەکانی نەگەیشتوە و نەبۆتە خاوەن کیانی سەربەخۆ و لەژێر کاریگەریی چەند فاکتۆرێکدا نەیتوانیوە رزگاریی یەکجارەکی بۆ خۆی دابین و مسۆگەر بکا، بەو حاڵەش ئێمە لە هەر چوار پارچەی کوردستان شایەدی ئەوەین کە پرسی کورد چۆتە پێشەوە و زیاتر لە جاران قورسایی خستۆتە سەر هاوکێشە جۆراوجۆرەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

ئێستاشی لەگەڵدا بێ کێشەی کورد یەکێك لە کێشە سەرکییەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە و چارەسەر کردنی تا رادەیەکی زۆر بە دێموکراتیزە بوونی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەستراوەتەوە. دەکرێ بڵێین پرسی کورد یەکێك لەو فاکتۆرە

گرنگانەیە کە چارەسەر کردنی، یارمەتیدەری سەرەکی دەبێ بۆ سەقامگیریی ئاشتی و دێموکراسی و تەناهی لە ناوچەکەدا.
ئەگەر لە ئاستێکی دیکەدا بڕوانینە بابەتەکە، بۆمان دەردەکەوێ کە پرسی کورد لە هەرکام لە بەشەکانی کوردستان خاوەن تایبەتمەندیی خۆیەتی و بەگوێرەی ئەو تایبەتمەندییانە دەبێ بخوێندرێتەوە و لێك بدرێتەوە.

باشووری کوردستان

لە باشووری کوردستاندا کورد خاوەنی هەرێمێکی فیدراڵە کە بە خۆشییەوە هەم لە یاسای بنەڕەتیی عێراقدا دانی پێدانراوە و هەم لە ئاستی ناوچەکە و جیهانیشدا وەك هەرێمێکی کوردی و فیدراڵ چاوی لێدەکرێ و مامەڵەی لەگەڵ دەکەن. بێگومان لەم پێوەندییەدا ناکرێ ڕۆڵی هێزو لایەنە سیاسییە خەباتکارەکانی ئەو پارچەیەی کوردستان لە بەرچاو نەگیرێ . ئێمە ئەم دەسکەوتانە بە بەرهەمی خەباتی پڕ لە قوربانیدانی خەڵك و هێزە سیاسییە خەباتکارەکانی ئەم بەشە لە کوردستان دەزانین. لەم پێناوەشدا پێمانوایە دەسەڵاتێکی سیاسی و ئیداری کە لەو بەشەی کوردستان هەیە سەرەڕای کەموکوڕییە جۆراوجۆرەکانی، دەسکەوتێکە کە دەبێ هەموو تاکێکی نیشتمانپەروەر بە هی خۆی بزانێ و هەوڵی بەهێزکردن و دەوڵەمەندکردنی بدا.
دیارە لە باسی پرسی کورد لە چوارچێوەی عێراقدا، پێوەندیی هەرێمی کوردستان لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندی و ستاتۆی حکوومەتی هەرێم،لە سەر ئاستی عێراق و نێودەوڵەتی، جێگای هەڵوێستە لە سەر کردنن. هێشتا پرسی ناوچە بە زۆر دابڕاوەکان،کە تا ئێستاش نەکەوتوونەوە سەر هەرێم، یەکێک لە گرفتە ئاڵۆزەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و دەوڵەتی ناوەندیی عێراقە. دەسکەوتە سیاسی و نەتەوەییەکانی کورد لە عێراقیش، هێندێک جار دەکەونە

ژێر کاریگەریی هاوکێشەکانی دەسەڵات لە بەغدا و لە دەلاقەی کەموزۆریی قورسایی هێزەکان و لایەنەکان لە پارلمانی عیراق و ئاکامی هەڵبژاردنەکان، سەیریان دەکرێ. لە لایەکی دیکەوە هەرێمی کوردستان، وەک مەوجوودییەتێکی سیاسی و نەتەوەیی، توانیویەتی رۆڵی هەبێ لە پێکەوە حەوانەوەی پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی عێراق لە سەر بنەمای یەکتر قبووڵکردن و داننان بە مافە رەواکانی یەکتردا. لە سەر ئاستی ناوچە و نێونەتەوەییش دا، هەرێمی کوردستان، تا دێ پتر دانی پێدادەنرێ و لە باری سیاسی و دیپلۆماسی و ئابوورییەوە،رووی تێدەکرێ. لە سەر یەک ئەگەرچی نەتەوەی کورد لەعێراق توانیویەتی بە زۆرێک لە مافە نەتەوەییەکانی بگا و شانبەشانی بەشداری لە دەسەڵاتی ناوەندی دا خاوەنی حکوومەت و پارلمان و سەرۆکایەتیی خۆی بێ، بەڵام پارێزران و بە هێز بوونی ئەم ستاتویە، لە گرەوی پەرەپێدانی یەکیەتیی نەتەوەیی کورد و هەرچی زیاتر دڵگەرمکردنی پێکهاتەکانی خەڵکی کوردستان و هێز و رێکخراوە سیاسیەکان بە دەسکەوتەکان و ئەزموونی دەسەڵاتدارەتیی کورد دایە.

باکووری کوردستان

لە باکووری کوردستان پرسی کورد لە چاو ساڵانی رابردوو بە چەند قات چۆتە پێش و ئێستا بۆتە بابەتێکی جێی مشتومڕی کۆمەڵگەی تورکیا. ئێمە لەکاتێکدا بە چاوی رێزەوە دەڕوانینە خەباتی هێزە سیاسییەکانی ئەو بەشە لە کوردستان پێمانوایە هەر بەرەو پێشچوون و کرانەوەیەك لە هەرکام لە بەشەکانی کوردستان، بەر لە هەر هۆکارێکی دیکە بەرهەمی خەبات و فیداکاریی هێز و رۆڵە خەباتکارەکانی ئەو بەشەی کوردستانە. بەڵام هەر لەو کاتە دا نابێ سیاسەت و روانگە و هەڵوێست و پرۆژەکانی حیزب و رێکخراو و کەساییەتییە غەیرە

کوردەکانیش کە بە جۆرێک لە جۆرەکان یارمەتیی پێکهاتنی کەشوهەوایەکی لەبار بۆ بەرەوپێشچوونی پرسی کورد دەدەن، نەبینین و بە قەرا گرنگیی خۆیان بایەخیان پێ نەدەین.

بەو پێیەی لە باکووری کوردستان هێز و رێکخرای قانوونی و نیمچە قانوونی چالاکن، لە مێژ ساڵە نوێنەرانی کورد لە پارلمانی تورکیا حزووریان هەیە و مەزەندەش دەکرێ لە هەڵبژاردنەکانی داهاتوودا رێژەی نوێنەرانی کورد لەوێ زیاد بکا. ئێمە پێشوازی و پشتگیریی ئەو کرانەوەیە دەکەین کە لە سیاسەتی ئێستای تورکیە دا بەرامبەر بە پرسی کورد هەیە و پێمان باشە ئەو سیاسەتەی "پارتی داد و گەشە پێدان"(AKP) بەرەو کرانەوەی زیاتر بچێ. هەروەها لەو باوەڕە داین کە چارەسەری پرسی کورد لە وڵاتە، پێویستی بە هەڵێنانەوەی هەنگاوی گەورەتر و ئازایانەتر هەیە. دڵنیاشین هاتنە پێشی زیاتری دەوڵەتی تورکیە بۆ چارەسەری ئەو پرسە لەمێژینەیە، هاندەری نەتەوەی کورد لە باکووری کوردستان و هێزە سیاسییەکانی ئەو بەشە بۆ قۆزتنەوەی رێگاچارەی هێمنانە و ئاشتیخوازانەی پرسی خۆیان دەبێ.

رۆژهەڵاتی کوردستان

دیارە لە چەند شوێنی دیکەی ئەو راپۆرتە دا، باس لە پرس و بابەتەکانی پێوەندیدار بە رۆژهەڵاتی کوردستان کراوە. لێرە دا بە شێوەیەکی گشتی و بە کورتی دەڕوانینە پرسی نەتەوەیی و خەباتی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان.

لە رۆژهەڵاتی کوردستانیش پێمانوایە کێشەی کورد لە چاو ساڵانی رابردوو چۆتە قۆناغێکی دیکەوە. سەرەڕای ئەو پرش و بڵاوییەی لە نێو هێزە سیاسییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستاندا هەیە، شایەدی ئەوەین کە ئاستی وشیاریی نەتەوەیی خەڵکی کوردستان بەرز بۆتەوە و گەیشتۆتە ئاستێکی دڵخۆشکەر. بۆ

سەلماندنی ئەم راستییەش مانگرتنی سەراسەریی خەڵکی شار و ناوچەکانی کوردستان لە رۆژی ٢٣ی بانەمەڕی ساڵی ١٣٨٩ی هەتاویدا دژی لەسێدارەدانی پێنج تێکۆشەری سیاسی لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە باشترین بەڵگەیە. بەگشتی حیزبی دێموکراتی کوردستان پێی وایە بەستێنی کۆمەڵایەتی بۆ ناڕەزایەتیدەربڕین و بزووتنەوەیەکی مەدەنی لە نێو خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستاندا رەخساوە، بەڵام ئەوە کە ناهێڵێ ئەو حەرکەتە گەشە بکا و خۆی دەربخا، لە لایەک سەرکوت و کەشێکی پڕ لە ترس و تۆقاندنە کە لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە دروست کراوە و باڵی بەسەر کوردستاندا کێشاوە. لە لایەکی دیکەوە یەکگرتوو نەبوونی حیزب و رێکخراوە سیاسییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان و نەبوونی بەرنامەی هاوبەشیان بۆ ئەم جۆرە خەباتە لە کوردستان، بووە بە هۆی ئەوە بزووتنەوەیەکی مەدەنی لە کوردستان گەشەی پێویست نەکا. حیزبی دیموکراتی کوردستان، بە سەرنجدان بە هەر دووی ئەم هۆکارانە ، لە لایەکەوە لە پێناوی لێکنزیککردنەوەی هێز و رێکخراوەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان و هاندانیان بۆ هاوکاری و هاوخەباتی تێکۆشاوە و تێدەکۆشێ، لە لایەکی دیکەوە پێی وایە بە مەبەستی برەودان بە خەباتی مەدەنی و جەماوەری لە رۆژهەڵاتی کوردستان، دەبێ هەوڵێکی بەرین لە بوار و ئاستی جۆراوجۆردا بدرێ.

رۆژئاوای کوردستان

بە خۆشییەوە ئەو بەرەو پێشچوونەی کە ئەمڕۆ لە پارچەکانی کوردستاندا دەیبینین، لە رۆژئاوای کوردستانیش هەستی پێدەکرێ کە دەبێ بە هەموومان پشتگیریی بکەین بۆ ئەوەی بە هێزتر بێ. ئەوە کە ئەمڕۆ لە ژێر گوشار و ناڕەزایەتییەکی بەرینی جەماوەریدا سەرۆکی سوریا دێتە سەر ئەو قەناعەتە کە

ناسنامە بدەن بەو کوردانەی کە دەیان ساڵە لەو مافە سەرەتاییە بێبەشن، ئیعتراف کردنە بە غەدرێك کە بەرانبەر بە کورد لەو وڵاتە داکراوە و جۆرێك داننانە بەوەدا کە ئەو سیاسەتەی لە ماوەی ساڵانی رابردوودا بەرانبەر بە کورد گرتوویانە بەر، هەڵە بووە. ئەو دانپێدانانەش لە روانگەی ئێمەوە بەرهەمی لە مەیداندابوونی کورد لەو وڵاتە و شێلگیربوونیان لە سەر مافە رەواکانیانە.

دیارە پێکهاتنی گۆڕان لە سیاسەتی دەوڵەتی سووریەدا بەرامبەر بە کوردەکان لەو وڵاتە، نەک بەرهەمی بەخۆداچوونەوەی رێژیمی شوڤێنیستی بەعسی سووریە لە پێوەندی لە گەڵ کوردەکاندا، بەڵکوو بە مەبەستی دابڕاندنی ئەوان لە خەڵکی راپەڕیوی ئەو ولاتە و بێدەنگکردنیان لە کاتێکدایە کە ئەو رێژیمە کەوتۆتە بەر شەپۆلی خۆپێشاندان و نارەزایەتیدەربڕینی سەرانسەری لە سووریە دا. لەم روویەشەوە چاوەڕوانیمان ئەوەیە کە هێز و لایەنە سیاسییەکانی ئەو بەشە لە کوردستان هەوڵ بدەن بە یەکگرتوویی و هاودەنگییەوە بەرەوڕووی ئاڵوگۆڕەکان ببنەوە ، بە چەشنێك کە سەنگ و قورسایی کورد لە داهاتوودا بەرچاو و دیار بێ. خاڵێکی دیکە کە پێویستە لەم بارەیەوە بیڵێین ئەوەیە کە چ دەسەڵات و سیستمی سیاسی لە سووریە بگۆڕێ و چ ئەم رێژیمەی ئێستا لە سەر کار بمێنێتەوە، کێشەی کورد لەو وڵاتە بۆ دواوە ناگەڕێتەوە.

هەڵوێستمان بەرامبەر هەڵبژاردنی سەرکۆماری و ئاکامەکانی:

حیزبی دێموکراتی کوردستان بەچەند هۆکاری سەرەکی هەڵبژاردنەکانی خولی دەیەمی سەرکۆماری تەحریم نەکرد:

- یەکەم هۆ واتادار بوونی بەشداریی خەڵك لەم خولەی هەڵبژاردنەکاندا بوو. لەم دەورەیەی هەڵبژاردن لە راستی دا دەنگدان بە دوو کاندیدای سەرەکیی باڵی ئووسوولگەرا (ئەحمەدینژاد و رەزایی) وەک دەنگدان بە کۆماری ئیسلامی و بە پێچەوانەشەوە دەنگدان بە دوو کاندیدای رێفۆرمخواز (مووسەوی و کەڕووبی) وەک نا وتن بە دەسەڵاتدارانی سەرەکیی ئەو نیزامەی لێ هاتبوو.

هەر لە چەند مانگ بەر لەهەڵبژاردنەکانەوە خەڵك ئەم واتایانەیان خوڵقاندبوو. بەمجۆرە بەشداری لەم هەڵبژاردنە دا جۆرێك رێفراندۆم بوو. نیزام و رێبەرانی کۆماری ئیسلامییش بۆ خۆیان لەو پەیامەی خەڵك تێگەیشتبوون. هەر بۆیە لەلایەك بەردەوام جەختیان دەکردەوە کە بەشداریی بێ وێنەی خەڵك لە هەڵبژاردندا واتە دەنگدان بە کۆماری ئیسلامی. لەلایەکی دیکەشەوە ناچار بوون پەنا بۆ ئابڕووبەرانەترین ساختەکاری لە مێژووی هەڵبژاردنەکاندا ببەن و گوێ بە ئاکامەکانی نەدەن.

- بۆیەکەم جار بوو کە بابەتی ماف و داخوازییەکانی نەتەوە بندەستەکان هەرچەند لە ئاستێکی زۆر کەمیشدا و بە ناوی مافی ئەقوامیشەوە بێ، بەشێوەیەکی رەسمی دەکەوتە بەرنامەی تەبلیغاتیی دوو کاندیدای هەڵبژاردنی سەرکۆمارییەوە. ئەمەش لە راستی دا بەرهەمی خەباتی ئەو نەتەوانە و بەتایبەت نەتەوەی کورد لە ساڵانی رابردوودا بوو کە کاندیداکانی ناچار کردبوو بۆ وەرگرتنی دەنگی خەڵکی کورد و نەتەوەکانی دیکە، دان بە بەشێك لە داخوازییەکانیان دا بنێن. کەواتە لەلایەك نەدەبوو ئەو دەسکەوتەی خەباتی گەلی کورد بە کەم بگیرێ (چونکە ئەم بەرنامەیەی کاندیدا رێفۆرمخوازەکان لە راستی

دا لەسەر داخوازی و پێداگریی کوردەکان هاتەگۆڕێ) و لەلایەکی دیکەوە بەشداریی خەڵکی کوردستان پەیامێك بوو بۆ دەسەڵاتداران لە ئێران چ لە ئێستا و چ لە داهاتوودا کە ئەگەر داخوازییەکانی ئەوخەڵکە لە بەرچاو بگیرێن، ئەوا بە سەرنجدان بە کەمترین ڕێژەی بەشداری لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا، کورد ئامادەیە بە شێوەیەکی ئاشتیانە و مەدەنی بۆ گەیشتن بە داخوازییەکانی تێ بکۆشێ.

ــ یەکێکی دیکە لە مەبەستەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە تەحریم نەکردن، لە راستی دا پشتیوانی لە داوای چالاکانی سیاسی و مەدەنیی کورد لە نێوخۆی وڵاتدا بوو کە دەیانەویست خەڵکی کوردستان ئەم دەرفەتە بۆ هێنانە گۆڕی داخوازەکانیان و هاتنەوە بۆ نێو کایە سیاسییەکان لە دەست نەدەن.

ئەم هۆکارانە و چەندین هۆکاری دیکە حیزبی دێموکراتی کوردستانیان هێنایە سەر ئەو باوەڕە کە هەڵبژاردنی خولی دەیەمی سەرکۆماری تەحریم نەکا و داوا لە خەڵک بە تایبەتی خەڵکی کوردستان بکا ململانێی هەڵبژاردن بکەنە مەیدانێک و دەرفەتێک بۆ هێنانەگۆڕ و بەرەوپێشبردنی داخوازە نەتەوەیی و سیاسی و ئابووری و کۆمەلایەتی و فەرهەنگییەکانی خۆیان و بە هەموو لایەک هەوڵ بدەن ئەم هەڵبژاردنە بکەنە سەرەتای پاشەکشە بە سەرەڕۆیی و ڕێگە بۆ پێکهێنانی گۆڕان لە کەشوهەوای سیاسیی وڵاتدا خۆش بکەن و بیکەنە سەکۆیەک بۆ هەڵێنانەوەی هەنگاوی گەورەتر و کاریگەرتر.

وەك ئاشکرایە لە ئاکام دا دەنگەکانی خەڵك دزران و راپەڕینێکی گەورە سەری هەڵدا و سەرنجی هەموو دنیا بۆ ئەو راپەڕینەی خەڵکی ئێران راکێشرا. راپەڕینی خەڵکی ئێران لە دژی دەستێوەردانی ئاکامەکانی هەڵبژاردن، بزووتنەوەیەکی گەورەی دێموکراسیخوازیی لێ کەوتەوە کە تا ئێستاش بەردەوامە. حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لەیەکەم ساتەکانی سەرهەڵدانی نارەزایەتییەکانی دوای

هەڵبژاردنەوە، ئەو سەرهەڵدانەی بە خاڵێکی وەرچەرخان بۆ بزووتنەوەی دێموکراسیخوازیی خەڵکی ئێران لێك دایەوە. هەرچەند ئەو هەڵوێستەی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەرەتادا لەلایەن هێندێك کەس و لایەنی کوردستانەوە رەخنەی توندی لێ گیرا، بەڵام پاش تێپەڕبوونی کات زۆربەی ئەو کەس و لایەنانە، بە کردەوە بە بۆچوونی خۆیاندا چوونەوە و بە راشکاوی یا بە خێشکە لەگەڵ رەوتەکە کەوتن.

بزووتنەوەی سەوز و هەڵوێستی حیزبی دێموکراتی کوردستان:

یەکێك لە ئاکامەکانی بەشداریی بەرچاوی خەڵك لە هەڵبژاردنی خولی دەیەمی سەرکۆماریدا، ئەوە بوو کە رێژیمی ناچار کرد بۆ پاراستنی دەسەڵاتی خۆی ساختەکاری لە هەڵبژاردن دا بکا و ئەم ساختەکارییەش وەڕێکەوتنی نارەزایەتیی بەرینی خەڵکی لێکەوتەوە. لە ئاکامدا کودەتای سەرانی رێژیم لە دژی دەنگەکانی خەڵک بە قازانجی بە هێزبوونی بزووتنەوەی دێموکراسیخوازیی خەڵکی ئێران تەواو بوو. بەرەی ئۆپۆزیسیۆنی رێژیم بەچەند قات لە جاران بە هێزتر بوو و لە بەرامبەر دا هەڵوەرینی کەم وێنە لە نێو بەدەنەی رێژیم دا دەستی پێکرد کە بێگومان لە داهاتوودا ئەو هەڵوەرینە زیاتریش روو دەدا. بەشێك لە رێبەران و بەڕێوەبەرانی پێشووی رێژیم بە کردەوە لە بەرەی دژ بە بڕیاربەدەستانی رێژیم کەوتوون و وێڕای خەڵك خوازیاری گۆڕانن. رەوتی رووداوەکان لە ماوەی ٢ ساڵی رابردوودا بە شێوەیەك بووە کە ئەم گۆڕانانە رۆژ بە رۆژ قووڵتر دەبنەوە و رێژیم توانای بەرەوڕوو بوونەوە و چارەسەر کردنیانی نیە.

حیزبی دیموکراتی کوردستان هەر لە سەرەتاوە روانگەیەکی ئەرێنیی لە سەر ئەم بزووتنەوەیە هەبووە و هەر لە سەرەتاشەوە سەرهەڵدانی بزووتنەوەکەی بە درێژە و قۆناخێکی نوێ لە بزووتنەوەی دیموکراسیخوازیی خەڵکی ئێران لە قەڵەم داوە.

سەرەڕای ئەوەی لە ماوەی ٢ ساڵی رابردوو دا رێبەریی حیزب بە بۆنەی جۆراوجۆرەوە، هەڵویست و روانگەی خۆی لە پێوەندی لە گەڵ ئەم بزووتنەوەیە دا خستۆتەڕوو، بە پێویست دەزانین جاریکی دیکە کۆی خوێندنەوە و روانگە و بۆچوونی خۆمان لە بارەی بزووتنەوەی سەوز بەم جۆرە بخەینە بەر سەرنجی کۆنگرە:

بزووتنەوەی سەوز دەرفەتیکی باشی بۆ دیالۆگ لە نێوان هێز و لایەنی سیاسیی جیاواز بە روانگە و رێبازی جۆراوجۆرەوە خولقاند. بی گومان یەکیک لە خالە بەهێزەکانی تەم بزووتنەوەیە، پلوراڵ بوونی بزووتنەوەکەیە. ئەم تایبەتمەندییەش ئەو دەرفەتەی خولقاندوە تا زۆرهێز و لایەن خۆیانی تیدا ببیننەوە. ئەوە کە بۆ یەکەم جار لە ماوەی ٣ دەیەی رابردوو دیالۆگ لە نیوان ئۆپۆزیسیۆنی نیۆخو و دەروەی ولاتدا پێک هات،رووداوێکی گرنگ بوو. پیۆستە دیالۆگ درێژەی هەبێ، تا لە داهاتوودا لێکنزیکبوونەوەی گوتاری و هاوئاهەنگی ویەکگرتوویی زیاتری لێ بکەوێتەوە.

بە تێگەیشتنی رێبەریی حیزبی دیموکراتی کوردستان، بزووتنەوەی سەوز، بزووتنەوەی هێز و لایەنێکی تایبەت نییە و هەر چەشنە هەوڵێک بۆ پاوانکردن و لە سەرخۆ تاپۆکردنی بزووتنەوەکە هەوڵێکی زیانبار و دوور لە داخواز و بەرژەوەندی خەڵکی ئێرانە و جیا لە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هیچ کەس و لایەنی دیکە قازانج لە جۆرە هەوڵانە ناکا. ئێمە ئەو بزووتنەوەیە بە بزووتنەوەی دیموکراسیخوازی و داخوازتەوەر(مطالبە محور)ی هەموو خەڵکی ئێرانن دەزانین. بۆیە پێمانوایە دەکرێ هەمەوو خەڵك و پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ئێران بە هێنانە گۆڕی داخوازیەکانیان مۆرکی خۆیان لە بزووتنەوەکە بدەن. لە کوردستانیش خەڵك دەتوانن و پێویستە وێڕای پاراستنی تایبەتمەندی و پرەنسیپەکانی بزووتنەوەی کوردستان، بە هێنانە گۆڕی داخوازییەکانی خۆیان

بەشداری لە بزووتنەوەکەدا بکەن. باشترین ڕێگا بۆ نەتەوەکانی ئێران ئەوەیە کە بە بەشداریکردن، داخوازییەکانیان بە بزووتنەوەکە بقبوڵێنن و بەم چەشنە بزووتنەوەکە دەوڵەمەند بکەن.

ڕێبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سەوزەوە لە پێوەندیگرتن و دیدارەکانی لەگەڵ سیما ناسراوەکانی ئەو بزووتنەوەیەدا ویڕای ناساندن و باسی زیاتر لەسەر داوا و چاوەڕوانییەکانی خەڵکی کوردستان، بەرینترکردنەوەی جوغرافیایی بزووتنەوەی سەوزی بە خاڵێکی گرینگ هێناوەتە بەرباس و سەراسەری نەبوونی بزووتنەوەکەی وەک خاڵێکی لاوازی ئەو بزووتنەوەیە باس کردوە . هەر وەها پێی وابووە یەکێک لە هۆکارەکانی چڕبوونەوەی بزووتنەوەی سەوز لە ناوەند و چەند شاری گەورەی دیکەی ئێران کەم بایەخدان یان پشتگوێخستنی ماف و داواکانی نەتەوە ستەم لێکراوەکانی ئێرانە و لەو باوەڕەدا بووین و هەین ئەگەر ئەم کەمتەرخەمییە درێژەی هەبێ، بزووتنەوەی سەوز تووشی کەمایەسییەکی بنەڕەتی دەبێ و ناتوانێ وەک بزووتنەوەیەکی دێموکراتیکی سەراسەری خۆی پێناسە بکا.

سەرەڕای هاتنە گۆڕی ئەم جۆرە رەخنە و باسانە لە لایەن حیزب و ڕێکخراو و چالاکانی سیاسی و مەدەنیی سەر بە نەتەوەکانی غەیرە فارس، دەتوانین بڵێین کە ویراستی دووهەمی مەنشووری بزووتنەوەی سەوزیش لە ئاستی ئەو چاوەڕوانییانەدا نەبووە. لەگەڵ ئەوەشدا پێمانوایە کە دەبێ بە لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندییەکانی هەر بەستێن و پێکهاتەیەکی کۆمەڵایەتی و کولتووری بڕوانینە چۆنیەتیو چەندایەتیی پوتانسیەلی خەبات بۆ ئازادی و دێموکراسی لە نێو ئێراندا.

بزووتنەوەی سەوز لە ماوەی ٢ ساڵی رابردوو دا ئەگەر لە لایەکەوە هەڵگری تایبەتمەندیی بە هێز ، ئەزموونی بە نرخ و خاڵی ئەرێنیی جۆراوجۆر بووە،

هاوکات کەم و کووڕی و لاوازیی جیددیشی هەبووە. وەک حیزبی دیموکراتی کوردستانیش بەردەوام و لە ڕێگەی جۆراوجۆرەوە ئەو کەم و کووڕییانەمان بۆ رای گشتی و لایەنە پێوەندیدارەکان روون کردۆتەوە. لە سەر ئەم باوەڕەین کە ئەو کەم وکووڕییانە تەنیا لە ڕێگەی دیالۆگی جیددی و کرانەوەی زیاتری هێز و لایەنە سیاسییەکانی ئۆپۆزیسیۆن بە رووی یەکتردا چارەسەر دەبن. چارەسەری ئەم کەموکووڕییانەش مەرجی سەرەکییە بۆ بەهێز بوونی بزووتنەوەکە و لە ئاکامیش دا گرەنتیی چارەنووسی داهاتووی دەسەڵاتی سیاسی لە ئێران دا.

یەکێک لەو کەموکووڕییە زۆر جیددییانە کە لە ئاستی سەرتاسەری دا زۆر کەم باسیان کراوە و هەوڵ بۆ تێگەیشتنی نێوەرۆکی بابەتەکە نەدراوە، مەسەلەی ماف و داخوازیی نەتەوە بندەستەکانو داننان بەو مافانەیە. هەر بۆیە دەبینین بزووتنەوەی سەوز بەو شێوەیەی کە پێویستە بۆ نێو ئەو نەتەوانە پەلی نەهاویشتوە. ئەوە لە کاتێکدایە زۆرایەتیی حەشیمەتی خەڵکی ئێران لەو نەتەوانە پێک هاتوە. نەتەوەکانی ئێران ماف و داخوازی دیموکراتیکی تایبەت بە خۆیان هەیە و تا ئەو داخوازیانەش لە چوارچێوەی مەنشوور و پلاتفۆرمی ئەو بزووتنەوەیەدا نەبیننەوە و هەست بە جۆرێك لە دڵنیایی و گارانتی نەکەن، ئامادە نین بە ئاسانی بەشداری لە بزووتنەوەکەدا بکەن.

کەم و کووڕییەکی دیکەی ئەو بزووتنەوەیە، نەبوونی ڕێبەرییە. بەو واتایەی کە دەبێ کۆڕ یان ناوەندێك بە بەشداریی نوێنەرانی هەموو داخوازییە دیموکراتیکەکانی خەڵکی ئێران بۆ ڕێبەرایەتیکردنی بزووتنەوەکە پێك بێ. ئێستا یەکێك لە لاوازییەکانی ئەو بزووتنەوەیە ئەوەیە کە خەڵك نازانێ گوێ بۆ کێ رابگرێ. ئەم لاوازییە بە تایبەت دوای دەسبەسەرکرانی مووسەوی و کەڕووبی زیاتر بووە و زیاتریش دەرکەوتوە. ئەگەر تەنانەت ئەو دوو کەسایەتییە لە دەستبەسەرییش رزگاریان بێ و بتوانن بیروڕای خۆیان رابگەیەنن و پێوەندی بە

بەشدارانی بزووتنەوە بگرن، بەو حاڵەش ٢ کەسایەتی، سەرەڕای ڕۆڵیان لە ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکان و پێگە ونفووزیان لە نێو لایەنگرانی بزووتنەوەکە دا، ناتوانن هەتاسەر لە چوارچیوەی باوەڕەکانی خۆیان و لە بازنەی قانوونی ئەساسیی ئێستای کۆماری ئیسلامیدا، ڕێبەریی ئەو بزووتنەوە فرەچەشن و بەربڵاوە بکەن. هەر بۆیە پێکهاتنی کۆڕ یا ناوەندێکی ڕێبەری بە بەشداریی نوێنەرانی هەموو پێکهاتە و داخوازە دیموکراتیکەکان و دروستبوونی چوارچێوەیەك لە شکڵی چەترێکی سازمانی دا جیا لەوە کە توانای ڕێکخستنی بزووتنەوەکە بەهێز دەکا، دەتوانێ چەند قازانجی دیکەی هەبێ. بۆ وێنە:

- بەهێز بوونی پێگەی دیپلۆماسیی بزووتنەوەی دیموکراسیخوازیی خەڵکی ئێران،

- دەرفەتدان بە دیالۆگ لە نێوان نوێنەرانی داخوازییە دیموکراتیکە جۆراوجۆرەکان و لێك تێگەیشتنی زیاتر و لە ئاکام دا چارەسەر کردنی کۆسپەکانی بەردەم دیموکراسی لە داهاتووی ئێران دا،

- هیواداربوونی پێکهاتەو چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی ئێران بە ئۆپۆزیسیۆن وەك ئالتێرناتیڤ کە توانای چارەسەرکردنی کێشەکانی لە ڕێگەی دیالۆگی جیددییەوە هەیە.

حیزبی دیموکراتی کوردستان لە دوای کۆنگرەی پازدەیەمەوە پێویستە هەوڵ بدا بە هاوکاری و هاوفکریی هێزە کوردستانییەکانی دیکە، هێزو لایەنە سەرانسەرییەکانی ئۆپۆزیسیۆن و نوێنەرانی داخوازییە دیموکراتیکە جۆراوجۆرەکانی دیکەی ئێران لە پێویستیی بە ڕێکخراوبوون لە چوارچێوەی وەها چەترێکی سازمانی تیبگەیەنێ.

حیزبی دیموکراتی کوردستان و ئوپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی

هەوڵدان بۆ پێکهێنانی هاوپێوەندی و هاوکاریی دێموکراتیک لە نێوان حیزب و ڕێکخراوەکانی ئۆپوزیسیۆن بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لە گەڵ کۆماری ئیسلامیی ئێران و دابینکردنی پێویستییەکانی هێنانە سەر کاری سیستەمێکی دیموکراتیک لە ئێرانی داهاتوودا هەر لە کۆنەوە بەشێک بووە لە سیاسەتی حیزبی دیموکراتی کوردستان. لە ماوەی پتر لە سی ساڵ دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامیدا، نەبوونی یەکیەتی و هاوکاریی پێویست لە نێوان هێزەکانی دژ بە ڕێژیم توانیوێتی لە لایەک زیاترین زیان لە بزووتنەوەی ئازادیخوازی بدا و لە لایەکی دیکەشەوە بە قازانجی حاکمییەتی دیکتاتۆری کۆماری ئیسلامی تەواو بووە و بە هاسانی توانیوێتی درێژە بە مەیدانداری بدا.

بۆیە پێمانوایە کە بوونی مکانیزمێکی هاوپێوەندی و هاوکاریی دێموکراتیک لە نێوان حیزب و ڕێکخراوە ئێرانییەکاندا هەر لەو کاتە دا کە هێز و تواناکانی ئۆپۆزیسیۆن لە دژی کۆماری ئیسلامی دەخاتەوە سەر یەک ، مەرجێکی سەرەکییشە بۆ لێکنزیکبوونەوە بە مەبەستی بنیاتنانی سیستەمێکی ئازاد و دێموکراتیک بۆ دوای کۆماری ئیسلامی. حیزبی دیموکراتی کوردستان لە سەر بناغەی ئەم تێگەیشتنە لە پێوەندییەکانی خۆی لە گەڵ حیزب و ڕێکخراو و کەساییەتییە خەباتگێڕەکانی ئێراندا لە سەر ئەوە پێداگر بووە کە پێویستە ئوپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی هەرچی زووتر و بە جیددی هەوڵ بۆ لێکنزیکبوونەوە و ڕێککەوتن لە سەر بەرنامە و پلاتفۆرمی هاوبەش بدا. حیزبی دیموکراتی کوردستان پێیوایە کە بە لەبەرچاوگرتنی داخوازە سەرەکییەکانی پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی خەڵکی ئێران، سێ ئەسڵی بنەڕەتی: دێمۆکراسی، مافی مرۆڤ و سێکولاریزم دەتوانرێ هەنگاوی جیددی بۆ ئەم پێویستیە باویژرێ.

لە ماوەی نێوان کۆنگرەی چواردە هەتا پازدەدا بەشی پێوەندییە ئێرانییەکان حیزبی دیموکراتی کوردستان بە پەرەپێدانی پێوەندی و نزیکبوونەوە لە لایەنە جیاوازەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی و بەشداری لە کۆڕ و کۆبوونەوەکانیاندا - بە تایبەت حیزب و ڕێکخراوە چەپ و سێکولار و دێموکراتەکان- لە هەوڵ دابووە کە لە لایەک سەرنجیان بۆ لای پرسی کورد و داخوازە نەتەوەییەکانی خەڵکی کوردستان و پێویستیی بایەخدانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی بە پرسی کورد و نەتەوەکانی دیکە لە ئێراندا رابکێشێ و لە لایەکی دیکەوە هاندەر و یارمەتیدەری پێکهاتنی زەرفێکی دێموکراتیک بۆ لێک نزیکبوونەوە و پێکهێنانی هاوپەیمانییەکی سیاسی و خەباتگێڕانە بێ.

حیزبی ئێمە و شێوازەکانی خەباتی مەدەنی و جەماوەری

ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سێ دەیەی دوای شۆڕشی ١٣٥٧ەوە زۆر شێوازی خەباتی تێدا تاقی کراوەتەوە. لەم نێوەدا بەشداری نەکردنی زۆربەی خەڵکی کوردستان لە ڕێفڕاندۆمی دیاریکردنی کۆماری ئیسلامیدا، بە بەردی بناخەی نارەزایەتیی جەماوەری و خەباتی مەدەنی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەژمێردرێ کە دیارە کارتێکەریی پەیام و ڕێنوێنیەکانی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان لە سەر ئەم هەڵوێستە جەماوەرییەی خەڵکی کوردستان، حاشای لێ ناکرێ.

هەر چەند ڕووداوەکانی دوای جێگیربوونی کۆماری ئیسلامی، حیزبی دیموکرات و هێزە سیاسییەکان و بەگشتی خەڵکی کوردستانی ناچار کرد بۆ بەرپەرچدانەوەی هێرشی نیزامیی دڕندانەی هیزەکانی ڕێژیمی ئیدئۆلۆژیک و کۆنەپەرستی کۆماری ئیسلامی شێوازی چەکدارانەی خەبات بگرنە بەر، بەو حاڵەش نافەرمانیی مەدەنی و نارەزایەتیی جەماوەری هەرچەند بە شێوەیەکی پچڕ پچڕ وەک شێوازێکی خەبات لە بیر و زەینی خەڵکی کوردستان دا،

ئامادەییان هەبووە. دەربڕینی ناڕەزایەتی بەرامبەر هەڵسوکەوت و ڕەفتار و تاوانەکانی هێزە سەرکوتکەرەکان لەگەڵ خەڵک بەتایبەت لە گوندەکان بەشێک لەو ناڕەزایەتییە جەماوەرییە پچڕپچڕانە بوون کە لە زۆربەی ناوچەکانی کوردستان نموونەیان بینراوە.

لە ئاستی شارەکان، لە دەیەی ٧٠ی هەتاوی دا لانیکەم شایەدی چەند ناڕەزایەتی و خۆپێشاندانی گەورەی جەماوەری بووین کە ئاماژە بە سێ نموونە لە بەرچاوترینیان دەکەین: یەکەم: ڕاپەڕینی خەڵکی بۆکان بە ناڕەزایەتی لە تاوانەکانی جاشێکی کۆماری ئیسلامی کە لە ڕەوتی ئەودا ژمارەیەک لە خەڵک کوژران و بریندار بوون و دەیان کەسیش کەوتنە زیندانەوە. دووەم: ناڕەزایەتیی جەماوەریی خەڵکی کرماشان بە مەبەستی مەحکوومکردنی تیرۆری کەسایەتیی ئایینی و فەرهەنگیی کوردستان "مامۆستا مەلا محەممەد ڕەبیعی"، کە لە ساڵی ١٣٧٥ ڕووی‌دا. سێیەم: ناڕەزایەتیی سەرانسەری لەپێوەندی لە گەڵ ڕفێنرانی عەبدوڵڵا ئوجەلاندا، کە لە ئاکامدا ئاراستەکەی بەدژی کۆماری ئیسلامی شکایەوە.

لە دەیەی ٧٠ی هەتاویدا هەڵبژاردنی سەرکۆماری بوو بە دەرفەتێک کە لەودا خەڵك لەژێر ڕۆشنایی سیاسەت و هەڵوێستی حیزبی دێموکڕات دا، بە مەبەستی شوێندانان لە سەر ئاکامی هەڵبژاردن و دەرخستنی ئیرادەی نەتەوەیی خۆیان و بێزاری لە ڕەفسەنجانی دەنگیان بە کاندیدای ڕقەبەری ناوبراو(تەوەککولی) دا.

سەردەمی سەرکۆماریی محەممەدی خاتەمی (٨٤-٧٦) لەگەڵ ئەوەدا کە ڕوانینی ئەمنیەتیی دەسەڵات بۆ کوردستان لە جێی خۆی بوو، لەژێر کارتێکەریی ئەو کەشە سیاسییەدا کە لە ئێران لەگۆڕێ دابوو، چالاکیی فەرهەنگی و مەدەنی زۆر گەشەی کرد.

هەرچەند حیزب و ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە پێوەندی لەگەڵ هەڵبژاردنە جۆراوجۆرەکانی نێو سیستمی کۆماری ئیسلامی دا بەگشتی سیاسەتی تەحریمیان گرتۆتە بەر، بەڵام لە سەردەمی دەوڵەتی ئیسلاحاتی خاتەمی دا دوو هەڵبژاردن ریزپەڕ کراون. حیزبی دێموکڕات بە پێی لێکدانەوەی خۆی لەو فەزا سیاسییەی کە لەم قۆناخەدا زاڵ بووە و بەپێی هەڵسەنگاندنێک کە بۆ بەرژەوەندییەکانی کوردی کردوە، بە پێچەوانەی هەڵوێستیک کە لە هەموو ئەو هەڵبژاردنانەی لە دوای خولی یەکەمی مەجلیس و مەجلیسی خیبرەگان گرتبوویە بەر، هەڵبژاردنی خۆلی شەشەمی مەجلیس و دەورەی یەکەمی هەڵبژاردنی شووڕاکانی شار و گوندی تەحریم نەکرد . لەم دوو هەڵبژاردنەدا بە پێی ئەو فەزا سیاسییەی لە گۆڕێ دابوو، تا ڕادەیەک دەرفەتی ئەوە هەبوو کە کەسانی خۆشناو لە شارو گوندەکان خۆیان کاندیدا بکەن و لەو دەسەڵاتە بەرتەسکەی کە لە نێو سیستمی کۆماری ئیسلامی وەدەستی دێنن بە قازانجی خەڵك کەڵک وەرگرن. هەر بۆیە داوای لە خەڵک کرد لە هەڵبژاردن دا بەشداری بکەن. ئەم هەڵوێستانەی حیزبی دێموکڕات لەم قۆناغەدا دەکرێ بە نیشانەی باوەڕی ئەم حیزبە بە شێوازەکانی خەباتی دێموکراتیک و مەدەنی لە قەڵەم بدرێ کە لە لایەن خەڵکەوە پێشوازیی باشیان لێ‌کرا. لەژێر کاریگەریی ئەم هەڵوێستەی حیزبی دێموکڕات دابوو کە بۆ یەکەمجار لە ئێران لە مەجلیسی شەشەم دا فراکسیۆنی نوێنەرانی کورد لە مەجلیسی ئێران دا پێک هات.

ئەم هەڵوێستەی حیزبی دێموکڕات بەرانبەر بە هەڵبژاردن بەپێی ئەو هەلومەرجە سیاسییەی کە ئەوکات لە گۆڕێ دابوو، یارمەتیی بەوە کرد کۆمەڵێک لە کەسایەتی و چالاکانی سیاسیی کورد بچنە نێو گەمە سیاسییەکانەوە. چونکە تا بەر لەم قۆناخە تەحریم کردنی هەڵبژاردنەکان لە

لایەن حیزبە کوردستانییەکان بە گشتی و حیزبی دێموکڕات بەتایبەتی تێچووی چالاکیی سیاسیی لە کوردستانی قورس کردبوو. تا بەر لەم قۆناخە تێکۆشەرانی سیاسیی سەربەخۆ لە سێبەری روانگەی ئەمنیەتیی کۆماری ئیسلامی دا زۆر بە سانایی، چ لە لایەن خەڵک و چ لە لایەن حیزبە سیاسییەکانی کوردستانەوە، بەرچەسپی جۆراوجۆریان لێ دەدرا.

لە ساڵی ١٣٨٤ واتە لە سەرەتای هاتنە سەرکاری ئەحمەدی نژاد دا، کوردستان بووە مەیدانی گەورەترین راپەڕینی جەماوەری. لە رێکەوتی ١٨ی پووشپەڕی ئەو ساڵەوە بۆ ماوەی نزیک بە مانگێک زنجیرە خۆپێشاندانێک بە نیشانەی نارەزایەتی و دەربڕینی بێزاری لە کوژرانی درندانەی لاوێکی مەهابادی بە ناوی شوانەی سەید قادر لە لایەن هێزە ئەمنیەتی و ئیتلاعاتییەکانەوە زۆربەی شارەکانی رۆژهەڵاتی کوردستانی گرتەوە. ئەم نارەزایەتییە جەماوەرییانە بە گەورەترین نارەزایەتییەکانی سەردەمی کۆماری ئیسلامی دەژمێردرێن. دیارە هاوکات بوونی ئەو نارەزایەتییانە لەگەڵ ١٩ ساڵەی تێرۆری د. عەبدولڕەحمانی قاسملوو سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکڕات بووە هۆی ئەوە کە بۆ یەکەمین جار لە دوای تێرۆری ڤییەنەوە خەڵکی کوردستان بە راشکاوی بێزاریی خۆیان لە تیرۆریزمی دەولەتی و کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی دەربڕن.

لە نارەزایەتیدەربڕینەکانی پووشپەڕ و گەلاوێژی ٨٤دا جگە لە مێتۆدی خۆپێشاندان، لە مێتۆدی داخستنی دوکان و بازاڕ و کارنەکردنیش کەڵک وەرگیرا. ئەم مێتۆدانە بەتایبەت لە ساڵانی دواتردا لە ساڵڤەگەڕەکانی تێرۆری د. قاسملوو و هاوڕێیانی دا لە ئاستێکی بەرینتردا کەڵکیان لی وەرگیراوە.

لە پیوەندی لەگەڵ هۆکارەکانی سەرهەڵدانی نارەزایەتییەکی ئاوا بەرین دا پێویستە ئاماژە بە دوو خاڵ بکرێ:

یەکەم: گەشەی وشیاریی سیاسی و نەتەوەیی و هەروەها هاوپێوەندیی نەتەوەیی دەورێکی هەرە کاریگەری لە شکڵ گرتنی ئەم حەرەکەتە سەرانسەرییە دا هەبوو.

دووەم: ئەندامان و لایەنگرانی حیزبی دێموکرات لە نێوخۆی وڵات بە هەست کردن بە پێویستیی قۆزتنەوەی ئەم هەلە، بە بێ ئەوەی چاوەڕوانی سەرکردایەتیی حیزب بن، ئەو دەورەیان گێڕا کە دەبێ دان بەم ڕاستییە دا بنێین.

خۆپێشاندان و ناڕەزایەتییەکانی پووشپەڕ و گەلاوێژی ٨٤ دەریانخست کە نەبوونی خوێندنەوەیەکی شیاو لە ڕاستییەکانی کۆمەڵگە، لاوازیی ڕاگەیاندن، ریسک نەکردن و بێ بەرنامەیی لە بواری خەباتی جەماوەری دا بوونە هۆی ئەوە کە حیزبی دیموکرات نەتوانێ دەورێکی ئەوتۆ لە ڕێبەریکردنی ئەو ناڕەزایەتییانەدا ببینێ. گەڕانەوە بۆ هەڵوێست و بەڵگەکانی حیزبی دێموکڕات لەو قۆناخەدا باشترین بەڵگەی ئەم ڕاستییەن.

ئەزموونی ناڕەزایەتی و مانگرتنەکانی پووشپەڕ و گەلاوێژی ٨٤، ڕێبەریی حیزبی دێموکڕاتی هێنایە سەر ئەو بڕوایە کە زەمینەکانی جۆرێک مانگرتنی گشتی لە شێوەی داخستنی دوکان و بازاڕ و چۆڵکردنی شوێنەکانی کار و خوێندن، دەکرێ لە ٢٢ی پووشپەڕی ٨٥یش دا تاقی بکرێتەوە. بۆیە لەو ساڵەوە تا ئێستا حیزبی دێموکرات داوای لە خەڵك کردوە، لە ساڵڕۆژی تیرۆری د. قاسملووی ڕێبەردا مانگرتنی گشتی بەڕێوە بەرن. مانگرتنەکانی دواتریش بە شێوەیەکی بەربلاو بەڕێوە چوون، بۆیە دەکرێ بڵێین بوونەتە نەریتێکی ساڵانە.

مانگرتنی گشتی یەکێک لەو شێوازە تاقیکراوە و سەرکەوتووانەیە کە لە بۆنەی دیکەش دا کەڵکینا لێ وەرگیراوە. لەم نێوەدا مانگرتنی سەرانسەریی خەڵکی کوردستان بە نیشانەی ناڕەزایەتی لە ئیعدامی فەرزاد کەمانگەر و

چوار تێکۆشەری دیکەی سیاسیی کورد و ئێرانی لە ٢٣ی بانەمەڕی ٨٩دا بە لووتکەی ئەم شێوە مانگرتنە دەژمێردرێ.

بەپێی لێکدانەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان هەڵبژاردنی خولی دەیەمی سەرکۆماری دەرفەتێک بوو بۆ ئەوەی کورد جارێکی دیکە بگەڕێتەوە نێو کایە سیاسییەکانی ئێران. ئەم هەڵوێستە بۆ چەند هۆکار دەگەڕایەوە. یەکەم: حیزبی دێموکراتی کوردستان پێی وابوو ئەو ململانەیەی لە نێوان دەسەڵات و ڕێفۆرمخوازەکان لە گۆڕێ دابوو، ململانێیەکی جیددیە. بۆیە پێویستە کورد بە قازانجی ئامانجە سیاسییەکانی کەڵکی لێ وەرگرێ. دووەم: بەشێک لە داخوازە نەتەوەییەکانی کورد و نەتەوە ژێر ستەمەکانی ئێران لە بەرنامەی کاندیداتۆرەکان دا ڕەنگیان دابۆوە. ئەم هەڵوێستە لە جۆری خۆیدا بوێرانە و نوێ بوو. چونکە حیزبی دێموکراتی کوردستان و زۆربەی نزیک بە تەواوی حیزبەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستان لە درێژایی دەسەڵاتداریی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیدا جگە لە چەند هەڵبژاردنێک، هەموو هەڵبژاردنەکانی دیکەیان بایکۆت کردبوو. ئامانجی حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەوە بوو کە لە سەنگی کورد و دەنگدەرانی کورد لە هاوکێشە سیاسییەکان دا کەڵک وەرگیرێ. بەشداریی خەڵکی کوردستان لە هەڵبژاردن دا دەریخست کە حیزبی ئێمە سەرەڕای ئەوەی کە سەرکردایەتییەکەی لە دەرەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، ڕاگەیاندنێکی بە هێزی نیە و هەڵوێستێکی جیاواز لە زۆرینەی حیزب و ڕێکخراوە کوردستانییەکانی گرتوە، توانیویەتی خوێندنەوەیەکی دروست بۆ ڕاستییە سیاسییەکان بکا. هەر ئەم هەڵوێستەش بووەتە هۆی ئەوە کە حیزبی دێموکراتی کوردستان بە دەست پێکردنی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان و شکڵ گرتنی بزووتنەوەی سەوز، تووشی هەڵوێستی دژ بەیەک نەبێ.

ڕووداوەکانی دوای هەڵبژاردن لە سەرووبانەوە ئەو بزووتنەوە نارەزایەتی و ئازادیخوازانەیەی کە لە سەرانسەری ئێران و بەتایبەت تاران و شارە گەورەکان بە دروشمی "کوا دەنگی من" دەستی پێ کرد، گرنگیی ئەم هەڵوێستەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی دەرخست. لێرە دابوو کە حیزبی دێموکراتی کوردستان توانی هەم لە نێو هاوکێشە سیاسییەکان دا بە جۆرێک دەرکەوێ و هەمیش کارتێکەریی لەسەر حەرەکەتە جەماوەرییەکانی کوردستان هەبێ.

ئەم ڕوانگەیەی حیزبی دێموکراتی کوردستان واتە بڕوا هەبوون بە میتۆدە جەماوەری و مەدەنییەکان و بەگشتی گەڕانەوە بۆ نێو کایە سیاسییەکان لەڕاستیدا جۆرێک لێک نزیکبوونەوە و هاوپەیمانیی ڕانەگەیەندراوی لەگەڵ چالاکانی مەدەنی، داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ و تێکۆشەرانی سیاسیی نێوخۆی وڵات لێ کەوتۆتەوە. ئەم گرنگیدانەش کە لە سێ ساڵی ڕابردوودا لە لایەن حیزبی ئێمەوە بە جموجۆڵ و حەرەکەتە ئیعترازییەکانی نیوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دراوە، بۆ وێنە پشتیوانی لە مانگرتنی بەندییە سیاسییەکان، مەحکوومکردنی گوشار بۆ سەر چالاکانی مەدەنی وتێکۆشەرانی داکۆکیکاری مافی مرۆڤ، پشتگیریی حەرەکەتە ئیعترازی و سەمبولیکەکان لە شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، وەڕێخستنی کەمپەینی دژ بە ئێعدامی چالاکانی سیاسی و پشتیوانی لە کاندیداتۆریی سەرۆکی ڕێکخراوی مافی مرۆڤی کورستان بۆ خەلاتی ئاشتیی نۆبیلی ٢٠١١ لەو نزیکی وهاوپەیمانییە لە گەڵ چالاکانی مەدەنی و تێکۆشەرانی سیاسی لە نێوخۆی کوردستان و لە گرنگیدانی حیزبی ئێمە بە خەبات و تێکۆشانی هێمنانە و مەدەنی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا سەرچاوە دەگرن.

هەرچەند حیزبی دێموکراتی کوردستان لە پێوەندی لەگەڵ هەڵبژاردنی سەرکۆماری و ڕووداوەکانی دوای ئەودا هەڵوێست و سیاسەتی گونجاوی

گرتەبەر، بەڵام لە ئاستی پراکتیکدا نەیتوانی وەک پێویست لە نێو جەرگەی جەماوەریدا دەرکەوێ. کە واتە پرسیار ئەوەیە چۆنە حدک توانیویەتی لە باری لێکدانەوە و هەڵوێستیی سیاسییەوە رچەشکێنی بکا و هەنگاوی گەورە باوێژێ، بەڵام لە باری پراکتیکەوە نەیتوانیوە وڵامدەر بێ؟ وڵامی ئەم پرسیارە پێویستی بە خوێندنەوەی وردی ئێمە لە خاڵە لاوازەکانمان و چارەسەرکردنیان هەیە بۆ ئەوەی لە داهاتوو دا بتوانین لە باری پراکتیکییەوەش حەرەکەتی گونجاو لە گەڵ هەڵوێستە سیاسییەکانمان وەڕێ بخەین.

رێوڕەسمەکانی نەورۆز و سەری ساڵ

لە چەند ساڵ لەمەوەپێشەوە، هاوکات لەگەل گەشەی فەرهەنگی و گەشەی سیاسی لە رۆژهەڵاتی کوردستان، رێوڕەسمەکانی نەورۆز و سەری ساڵ تا دێ بەرەو ئەوە دەچن لە حاڵەتی بنەماڵەیی و پچڕپچڕ بێنەدەر و ببنە کارنەڤاڵێکی جەماوەری و حەرەکەتێکی مەدەنی. سەرەتای ئەم رێوڕەسمە بەکۆمەڵە لە ساڵانی کۆتایی دەیەی ٧٠دا بە کۆبوونەوەی لاوان لەسەر شەقام و شوێنە گشتییەکان دەستی پێکرد. لانیکەم لە دوو ساڵی رابردوودا رێوڕەسمەکانی نەورۆز دیمەنێکی دیکەیان بەخۆوە گرتوە و بوونەتە کارنەڤاڵێکی جەماوەریی گەورە کە جگە لە لاوان، خەڵکی دیکەش بەشداریی تێدا دەکەن. ئەم رێوڕەسمە نەورۆزیانە لە هێندێک لە شارەکان دا بە ڕادەیەک جەماوەری بوونەتەوە کە فەرمانداری شارەکان ناچارن مۆڵەتیان بدەنێ.

وردبوونەوە لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەو رێوڕەسمە جەماوەرییانە کە بە شێوەی هاوکات لە بۆنە نەتەوەییەکان دا بەڕێوە دەچن، لە زۆر بارەوە یارمەتیدەرە بۆ ئەوەی حیزب و رێکخراوە سیاسییەکانی کوردستان، بە تایبەتی حیزبی

دیموکراتی کوردستان، لە ئاراستەی دارِشتنەوەی شێوازی خەبات دا سوودیان لی وەرگرن.

بەرەو جەماوەری رۆیشتنی ڕێورِەسمەکانی نەورۆز لە رۆژهەڵاتی کوردستان، ئەویش لەم دۆخە ئەمنیەتییە دژوارەدا، بەر لە هەر شتێک نیشانەی گەشەی فەرهەنگی، سیاسی و نەتەوەیی خەڵکی کوردستانە. هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە خەڵک لە بۆنەکانی وەک نەورۆزدا بە شێوەیەکی زۆر جیاوازتر لە پێشوو بە قازانجی پەیامی نەتەوەیی خۆیان کەڵک وەرگرن.

بەرِێوەچوونی ئەو ڕێورِەسمە جەماوەرییانە لە پەنا ئەو مانگرتنە نیوەسەرانسەری و سەرانسەرییانەی لە دەساڵی رابردوودا بەرِێوەچوون گومانێکی لەوەدا نەهێشتۆتەوە کە رۆژهەڵاتی کوردستان لەباری گەشەی خەباتی مەدەنییەوە هەنگاوی گەورەی بەرەو پێش هاویشتوە. کە واتە دەتوانین بڵێین هیچ حیزبێکی سیاسیی رۆژهەڵاتی کوردستان بە بێ خوێندنەوە و تێگەیشتنێکی قووڵ و هەمەلایەنە لەو گۆڕان و بەرەوپێشچوونانەی کۆمەڵگەی رۆژهەڵاتی کوردستان بە خۆیەوە دیون، ناتوانێ بیر لە تاکتیک و شێوازی خەبات بکاتەوە. نەبوونی ئەو تێگەیشتنە قووڵە بۆتە هۆی ئەوە کە لە ساڵانی رابردوودا هەست بەوە بکرێ کە حیزبەکان لەدواوەی کۆمەڵگەوەن، توانای ریسک کردنیان نیە و ناتوانن بەو شێوەیەی پێویستە کاریگەرییان لەسەر رێکخستنی خەڵک بۆ ئامانجە دیاریکراوەکان هەبێ.

هەرچەند دۆخی دوور بوونی رێبەری و تێکۆشەرانی حیزب لە مەیدانی سەرەکیی تێکۆشانی خۆیان کە نێوخۆی رۆژهەڵاتی کوردستانە، دەتوانێ پاساوێک بێ بۆ نەبوونی خوێندنەوەیەکی واقعبینانە لە راستییەکانی کۆمەڵگە، بەڵام بە دڵنیاییەوە ئەم پاساوە ئەویش لەم سەردەمەدا بە هێچ شێوەیەک لە لای خەڵک پەسند نییە. دیارە لە پەنا ئەم فاکتۆرە،

دوورکەوتنەوە، کۆمەڵە فاکتۆرێکی دیکەش لە گۆڕێدان کە بوونەتە گرفت لەبەردەم حیزبە سیاسییەکان لە خوێندنەوە و تێگەیشتنێکی واقعبینانە لە راستییەکانی کۆمەڵگە. باڵادەستیی پێکهاتەی رێکخراوەیی کۆن، نەبوونی پەروەردەی هەمەلایەنەی سەردەمیانە و کێشە دەروون رێکخراوەییەکان و لە سەروویانەوە لاوازیی یان نەبوونی تیۆریی خەبات، کۆمەڵێک لەو فاکتۆرانەن کە بوونەتە هۆی ئەوە کە تا ئێستا تێگەیشتنی خەباتی تاک ڕەهەند باڵادەست بێ، لە تێکنۆلۆژیی سەردەم کە دەورێکی گرنگی لە خەباتی جەماوەری و مەدەنی دا هەیە وەک پێویست کەڵک وەرنەگیرێ یان تەنانەت هەست بە گرنگییەکەی نەکرێ و سەرەنجام گرنگی بە کۆکردنەوەی زانیاری و داتا لەبواری جۆراوجۆردا کە بە بەردی بناخەی هەر لێکدانەوە و سیاسەتێکی سەردەمیانە دەژمێردرێ، نەدرێ.

لەژێر کاریگەریی کۆی ئەم فاکتۆرانەدا دەتوانین بڵێین خەباتی مەدەنی و جەماوەری وەک شێوازێکی جێگرتووی خەبات نەیتوانیوە بە زەقی لە گوتاری حیزبی دیموکراتی کوردستان دا جێی خۆی بکاتەوە. ئەمە کەمایەسی و لاوازییەکە کە بە حیزبی دێمۆکراتی کوردستانیشەوە دیارە. هەرچەند رەنگە حدک لەچاو حیزبەکانی دیکە چەند هەنگاویش لەپێشتر بێ، بەڵام بەو حاڵەش ناکرێ پێشوازیی حیزبی ئێمە لە هێندێک حەرەکەت کە بەهۆی لایەنی دیکە یان بەهۆی هێندێک لە چالاکانی سیاسی و مەدەنیی نێوخۆی وڵاتەوە وەڕێ خراون، بە نیشانەی جێگرتوویی ئەم شێوازە هەرە گرنگەی خەبات لەلای رێبەریی ئەم حیزبەوە دابنرێ.

حیزبێک کە باوەڕی بە شێوە خەباتی جەماوەری و مەدەنی هەبێ دەبێ بەردەوام لەبیری داهێنان و دۆزینەوەی مێتۆدی سەردەمیانەی خەبات دابێ. لەم سەردەمەدا کە هەم لە ئێران و هەم لە وڵاتانی دەوروبەر و ناوچە خەباتی مەدەنی

و جەماوەری بۆتە مێتۆدی هەرە سەرەکی و باڵادەستی خەبات، پێویستە حیزبی ئێمە بە تایبەتی و کورد بە گشتی لەگەڵ ڕاگرتنی شانازییەکانی شێوە خەباتەکانی دیکە، قورساییەکی تەواو بەم شێوە خەباتە بدا. لەم نێوەدا حیزبی دیموکراتی کوردستان کە نیشانی داوە ڕوانگەیەکی کراوە و سەردەمیانەی بۆ ئاڵوگۆڕەکان و دیاردە نوێیەکان هەیە، وەک بەرپرسیارەتییەکی سیاسی و مێژوویی پێویستە ئەم شێوە خەباتە بەهێز بکا. بێگومان هەر حیزبێکی سیاسی بتوانێ حەرەکەتی جەماوەری وەڕێ بخا و کانالیزەی بکا، دەتوانێ چ ئێستا و چ لە داهاتوودا قسەی یەکەم بکا. ئەگەر لەباری میکانیزمی نفووزی حیزبەوەش هەڵی سەنگێنین دیسانیش ئەوە ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە کە هەر حیزبێک بتوانێ مێتۆدە جەماوەری و مەدەنییەکانی خەبات پڕاکتیزە بکا، خێراتر و باشتر دەتوانێ جوغرافیای نفووزی خۆی بەرین بکاتەوە. ئەگەر لە ڕوانگەی باڵانسی سیاسی و هاوکێشە سیاسییەکانیشەوە چ لە ئاستی ناوەند و چ لە ئاستی کوردستان لە بابەتەکە بڕوانین دیسان ئاکامەکە هەر ئەوەیە: هەر حیزبێک توانایی وەگەڕخستنی جەماوەری هەبێ لە هەموو هاوکێشەکان دا سەنگی دیارە و حیسابی لەسەر دەکرێ.

حیزبی دیموکراتی کوردستان بۆ ئەوەی بتوانێ لەم میکانیزمە کاریگەرەی خەبات بە شێوەی پێویست و لە ئاستی چاوەڕوانییەکانی کۆمەڵگەدا کەڵک وەرگرێ، پێویستە: یەکەم، بە هاوکاری و هاوفکریی کەسانی خاوەنڕا بەتایبەت لە نێوخۆی وڵات هەوڵ بۆ تیۆریزە کردنی ئەم شێوازە خەباتە بدا و پێداویستییە جۆراوجۆرەکانی دابین بکا. دووەم، هەوڵ بدا کراوەییەکی زۆرتر لە ڕاگەیاندنەکەی (بەتایبەت لە تەلەڤیزیۆن) دا پێک بێنێ بە چەشنێک کە لەگەڵ پاراستنی چوارچێوە سیاسییەکانی حیزب دا هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگە خۆیانی تێدا ببیننەوە و بەردەنگی بن. سێیەم، چونکە بەداخەوە

یەکێک لە گرفتە سەرەکییەکانی ئێستای تەشکیلاتی حیزبی ئێمە هەم لە باشوور و هەمیش لەرۆژهەلات نامۆییە بەرانبەر بەم شێوە خەباتە(ئەم نامۆییە بەتایبەت لە نێو کادر و پێشمەرگەی حیزب دا زۆر بەرچاوە) پێویستە لە پەروەردەی سیاسیی حیزبدا ئەم شێوازە خەباتە و تیۆرییەکانی گرنگییەکی تەواویان پێ بدرێ.

پێوەندییە کوردستانییەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان:

پێش هەموو شتێك پێویستە ئەوە بڵێین کە بناغەی پێوەندییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەر بەرژەوەندی نەتەوەیی و پاشان حیزبی دانراوەو لەم چوارچێوەیەدا ئێمە سەرجەم ئەو لایەن و رێکخراوانەی کە بۆ وەدیهێنانی ئامانجی رزگاری و مافە رەواکانی نەتەوەکەمان خەبات دەکەن بە دۆستی خۆمان دەزانین و هەوڵمان داوە کە پێوەندیان لەگەڵ پتەوتر بکەین.

لەم روانگەیەوە و بە ئاماژە بەو خاڵە هاوبەشانە کە لە کێشەی کورد لە هەرکام لە بەشەکانی کوردستان و لە نێوان هێزە و لایەنە سیاسییەکاندا هەن، حیزبی دێموکراتی کوردستان پێی وایە کە دەبێ کورد خاوەن ستراتیژییەکی نەتەوەیی بێ و لەم سۆنگەیەشەوە دەتوانێ بە قورساییەکی زیاترەوە سیاسەت و مامەڵە لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کوردستانیان بەسەردا دابەش کراوە، هەر وەها لە گەڵ وڵاتانی ناوچەکەو کۆمەڵگای جیهانی بکا. دیارە ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەین کە لە قۆناغی ئێستادا چارەسەر کردنی سیاسییانە و دێموکراتیکی کێشەی کورد لە هەرکام لە

بەشەکانی کوردستان گرێدراوی تایبەتمەندیی ئەو وڵاتانەیە کە کوردستانیان بەسەردا دابەش کراوە.

لە سەر بناغەی ئەم روانینە،حیزبی دێموکراتی کوردستان هەوڵی داوە پێوەندییەکی باش و دۆستانەی لەگەڵ سەرجەم لایەنە سیاسییە کوردستانییەکان هەبێ. بۆ ئەم مەبەستەش لە ئاست باشووری کوردستاندا، پێوەندییەکی باشی لەگەڵ هەموو هێزە سیاسییەکان هەبووە و دەکرێ بڵێین پاش کۆنگرەی چواردە پێوەندییەکانی لەم بوارەدا گەشەیەکی بەرچاویان هەبووە. لەم نێوەدا بە ئاماژە بە رابردووی پێوەندی و دۆستایەتیی لەمێژینە و رۆڵی بنەڕەتییان لەبردنە پێشی پرسی کورد لە وڵاتی عێراقدا،هەر دوو هێزی سەرەکیی باشووری کوردستان: "پارتی دێموکراتی کوردستان" و "یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان" جێگایەکی تایبەتیان لە پێوەندییە کوردستانییەکانمان دا هەیە.

لە ئاستی باکووری کوردستاندا هەوڵمان داوە پێوەندیمان لەگەڵ ئەو حیزبانەی بە شێوەی یاسایی لە باکووری کوردستان ولە نێو تورکیەدا تێکۆشانیان هەیە، وەک: پارتی ئاشتی و دێمۆکراسی، کۆنگرەی کۆمەڵگەی دێموکراتیك، پارتی بەشداربوونی دێموکراتیك و پارتی ماف و ئازادییەکان هەبێ. دیارە بەو هۆیەوە کە ئەم حیزبانە قورسایی تێکۆشانیان لە نێوخۆی وڵاتە و لە دەرەوەی تورکیا،لە ئورووپا و هەرێمی کوردستان بنکە و نوێنەرایەتیان نییە، ئیمکانی دیدار و بیروڕاگۆرینەوەی راستەوخۆ لە گەڵیان کەمترە. هەر وەها لە گەڵ پارتی کرێکارانی کوردستانیش وەک دیارترین و ناسراوترین هێزی سیاسیی ئەو

بەشەی کوردستان،لە ئاستی کوردستان و ئورووپادا پێوەندی و دیدارو دانیشتنمان هەیە.

لە ئاست رۆژئاوای کوردستانیش بەهەمان شێوە، پێوەندییەکی باشمان لەگەڵ سەرجەم رێکخراوە سیاسییەکانی ئەوێ هەیە. بە سەرنجدان بە بەربڵاوی و زۆریی ژمارەیان هەوڵمان داوە پشتگیریی ئەوە بکەین کە جۆرێك کۆدەنگی لە نێوان لایەنە سیاسییەکانی ئەو بەشەی کوردستاندا دروست بێ.

بەشێکی دیکەی پێوەندییە کوردستانییەکانی ئێمە، پێوەندی لە گەڵ حیزب و رێکخراوە سیاسییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان دەگرێتەوە. لەم بارەیەوە سیاسەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەوە بووە کە هاندەر بێ بۆ بەرینتر بوونەوە و فرەلایەن بوونی بازنەی دیالۆگ و بیروڕاگۆڕینەوە لە بارەی پرسە هاوبەشەکان و دروست کردنی کۆدەنگی، هاوهەڵوێستی و هاوکاری لە نێوان لایەنە سیاسییەکان و تەنانەت لەم روویەشەوە دەستپێشخەری کردوە. لە ماوەی سێ ساڵی رابردوو دا، دەفتەری سیاسیی حیزبی دیموکراتی کوردستان، لە کاتی هەڵوێستگرتن بەرامبەر رووداو و ئاڵوگۆڕە گرینگەکان یا لە پێوەندی لە گەل بۆنە مێژوویی و هاوبەشەکانی رۆژهەڵاتی کوردستاندا، حیزب و رێکخراوە سیاسییەکانی ئەم بەشەی کوردستانی بۆ پێکەوە دانیشتن و هاوهەڵوێستی و دەرکردنی بەیانی هاوبەش و گرتنەبەری حەرەکەتی هاوبەش، بانگەواز کردوە. ئەم هەوڵانە هێندێک جار، هاودەنگی و هاوهەنگاویی چەند لایەنە و پێکەوە دەرکەوتن لەمیدیاکانیان لێکەوتۆتەوە. بەڵام نە ئەو هەوڵانەی حیزبی ئێمە و نە هیچ هەوڵێکی دیکە هیچ کات نەبوون بە هۆی ئەوە هەموو یا زۆربەی ئەو

رێکخراوانە پێکەوە دابنیشن و بەیەکەوە کارێکی هاوبەش بکەن. دیارە لە هەلومەرجێکدا، کە دانیشتن و کۆبوونەوەی فرەلایەن و گشتی بۆ جارێک و رێککەوتن لە سەر بەیان یا هەڵوێست و حەرەکەتێکی هاوبەش دەست نەدا، رێککەوتن لە سەر پلاتفۆرمێکی هاوبەش و پێکەوەکارکردن لە چوارچێوەی بەرەیەک یا تەڤگەرێکدا، وەک ئامانجێکی دووردەست دێتە بەرچاو. ئەم راستییە تاڵەش، لە کاتێکدایە کە ئاڵوگۆڕەکانی ئێران و ناوچە و رەوتی رووداوەکان لە رۆژهەڵاتی کوردستان، یەکگرتوویی وهاوخەباتی و رێککەوتن لە سەر ئامانجە هاوبەشەکان و پێکەوە کارکردن، لە حیزب و رێکخراوەکانی ئەو بەشەی کوردستان، دەخوازن.

دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ساڵی رابردوودا بە سەرنجدان بە رابردوو و ئەو زەرەر و زیانانەی کە بزووتنەوەی کوردلە رۆژهەڵاتی کوردستان لە ئاکامی کێشە و ناکۆکییە نێوخۆییەکاندا وێی کەوتووە، لەگەڵ زۆربەی هێز و لایەنە سیاسییەکان کۆ بووەوە و ئەم بیرەی لە گەڵدا هێنانە بەرباس کە با هەمووومان لە ئێستاوە لەسەر ئەوە کە لە داهاتوودا لە کێشە و ناکۆکییە نێوخۆییەکاندا بە هیچ شێوەیەك پەنا نەبەینە بەر توندوتیژی و چەك، رێك بکەوین. ئەم هەوڵە بە شوێن هەڵدرانەوەی بیرەوریدی لاپەڕەکانی شەڕی نێوخۆ(شەڕی دیموکرات و کۆمەلە لە دەیەی ٦٠ی هەتاویدا) و دروستبوونی کەشوهەوایەکی نالەبار درێژەی پێ‌نەدرا، بەڵام هەر ئەم ورووژاندنەوەی باسی شەڕی نێوخۆی حیزب و کۆمەڵە لە لایەن چەند سەرچاوەیەکەوە، بوو بە هاندەری کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی ئێمە بۆ ئەوەی بەڵگەنامەیەکی تایبەتی لەم پێوەندییەدا پەسەند بکا و تێیدا رابگەیەنێ کە: "لە شەڕی براکوژیدا نە

براوه و دۆڕاوێك هەیه، نه هیچ لایەنێکیش به تەواوەتی بێ خەتایه... زۆر به جێ دەبێ ئەگەر له دەرفەتی گونجاودا هەموو لایەنەکان پێکەوه به گیانی یەکدڵی و هاوخەباتییەوه هەوڵی خەسارناسیی ئەو شەڕه بدەن و هەموو لایەك پێکەوه ئەو رووداوانه مەحکووم بکەن، راشکاوانه و بێ پێچ و پەنا داوای لێبووردن له تەواوەتی خەڵکی کوردستان و به تایبەتی له بنەماڵەی شەهیدان و بریندارانو کەم ئەندامانی ئەم شەڕ و تێك هەڵچوونانه بکەن و لەوانەش گرنگتر میکانیزمێك بدۆزنەوه که جارێکی دیکه به هیچ پاساوێك رووداوی لەو چەشنه له نێو ریزەکانی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی خەڵکی کوردستاندا دووپات نەبێتەوه."
نێوەرۆکی ئەم جۆره بەڵگەنامانه که له کۆمیتەی ناوەندی حیزبی ئێمەدا پەسەند کراون، جیددی بوونی حیزبی ئێمه له سەر پێویستیی هاوکاری و هاوخەباتیی حیزب و رێکخراوه سیاسییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان و ئەزموونوەرگرتن له رووداوەکانی رابردوو پێشان دەدەن و له داهاتووشدا دەتوانن رێنیشاندەرمان بن.

وتەیەک لە کۆتاییدا

ئەندامانی بەڕێزی کۆنگرە!

کۆمیتەی ناوەندی هیوادارە کە ئەم کۆنگرەیە، گرنگی بە هەمووئەو پرس و بابەتانە بدا کە لەم راپۆرتەدائاماژەیان پێکراوە و خراونە بەر سەرنجی ئێوەی بەڕێز. داوامان ئەوەیە بە خستنەڕووی بۆچوون و لێکدانەوە و پێشنیار و رێکار و تێبینیی بەسوود، هەم راپۆرتی سیاسیی کۆمیتەی ناوەندی دەوڵەمەند بکەن، هەم بە هەڵسەنگاندنی کار و تیکۆشانی حیزب لە بواری سیاسی، دیپلۆماسی و پێوەندییەکان، تەشکیلاتی، راگەیاندن، فێرکردن، کۆمەڵایەتی، ئەمنییەت، ماڵی و تەداروکات و هتد دا، کەموکوڕییەکان، خاڵە بەهێز و لاوازەکان و ئەرکە گرنگەکانی داهاتوو، دەستنیشان بکەن و بەم جۆرە رێبەریی داهاتوو لە بەرەوپێشبردنی پرۆژەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان و ئەو ئەرکانەی ئەم کۆنگرەیە دەیخاتە سەرشانیان ، یارمەتی بدەن.

هاوڕییانی بەڕێز!

کۆمیتەی ناوەندی داواکار و چاوەڕوانە ئەم کۆنگرەیە، بە لێکدانەوەی سیاسیی دروست، بە پەسەند کردنی بڕیاری پێویست و بە هەڵبژاردنی رێبەرییەکی شیاو، حیزبی دیموکراتی کوردستان بۆ تێکۆشان لە هەلومەرجی

نوێی کوردستان و ئیران و ناوچە دا ئامادە بکا. ئەم داوا و چاوەڕوانییە لە جێی خۆی دایە. چونکە لە لایەکەوە، خەڵکی کوردستان، حیزبی دیموکراتی کوردستان بە حیزبی خۆشەویستی خۆیان دەزانن و لە گەل رۆلی دیار و بەرپرسانەی ئەم حیزبە لە بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کوردستان و زەرفییەتی سیاسی و نفووز و تواناکانی حیزبی ئیمە لە مەیدانی جۆراوجۆردا ئاشنان، هەر بۆیە لیی دەخوازن ، لە ئاستی چاوەڕوانییەکانی ئەوان دابێ. لە لایەکی دیکەوە، رەوتی ئاڵوگۆڕەکان لە ئاستی کوردستان و ئێران و رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و کۆمەڵێک گۆڕان لە رادەی نێونەتەوەییدا، لە بەرژەوەندی خەباتی ئازادیخوازیی گەلان و بە دژی سیستەمە دیکتاتۆرەکان ، دەچنە پێش. ئەم هەلومەرجە نوێیە لەئێمەی دەوێ بە قازانجی گەل و وڵاتی خۆمان و ئامانجە پیرۆزەکانمان کەلکی لێوەربگرین. با لەم کۆنگرەیە دا و لە کار و تێکۆشانی دوای ئەم کۆنگرەیە دا نیشانی بدەین لە ئاستی ئەو چاوەڕوانییانە داین کە چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی خەڵکی کوردستان و هێز و رێکخراوە کوردستانی، ئیرانی و بیانییەکانی دۆستی حیزبی دیموکرات لە ئێمەیان هەیە. هەر کام لە ئێمە رۆڵەکانی قاڵبۆوە لە خەبات و تێکۆشانی پڕ لە قوربانیدانی حیزبی دیموکرات و هەر وەها حیزبمان، حیزبی دیموکراتی کوردستان، بە بوونی ئەزموونی دەوڵەمەند و بڕوا و ئیرادەی پتەوی خەباتگێڕانە و ئازادیخوازانە و دڵگەرم بە خۆشەویستی و پشتیوانیی نەتەوەکەمان لە رۆژهەڵاتی کوردستان، دەتوانین رۆڵێکی کاریگەرمان لە بنیاتنانی داهاتوویەک دا هەبێ کە نەسلەکانی پێش ئێمە و هاورێیان و هاوسەنگەرانی هاوخەباتمان، قوربانیی گەورەیان بۆ داوە. کۆنگرە، ئەو جێگا و ئەو دەرفەتەیە کە پێویستە و دەبێ بۆ رەنگڕێژکردنی رێگای گەیشتنمان بەو داهاتوویە و بۆ توندوتۆڵکردنەوەی هەنگاوەکانمان لەو رێگایە دا، بیقۆزینەوە.

جارێکی دیکە بە هیوای بەشداریی چالاکانەی ئێوەی بەڕێز لە سەرجەم کار و باری ئەم کۆنگرەیەدا و بە هیوای سەرکەوتنی کۆنگرەی پازدەیەم.

پڕ دەسکەوت و سەرکەوتوو بێ کۆنگرەی پازدەیەمی حیزبی دیموکراتی کوردستان

بژی حیزبی دیموکراتی کوردستان،حیزبی چەندین نەسل لە تیکۆشەران و خەباتگێڕانی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان

سڵاو لە رێبەرانی شەهیدمان قازی، قاسملوو و شەرەفکەندی و سەرجەم شەهیدانی ئەم حیزبە و گەلی کورد

هەر شەکاوە و لە بەرەوپێشچوون دابێ ئاڵای خەبات و تێکۆشانی حیزبەکەمان لە هەموو مەیدانەکاندا.

کۆمیتەی ناوەندیی
حیزبی دیموکراتی کوردستان